Biblioteca Centrală
Regională
Hunedoara-Deva

Proletari din toate țările, uniți-vă!

GAZETA LITERARĂ

Anul XI Nr. 25 (536) Joi 18 iunie 1964 — ORGAN SĂPTĂMÎNAL AL UNIUNII SCRIITORILOR DIN REPUBLICA POPULARĂ ROMÎNĂ — 8 pagini 50 bani

pag 2: Sofia, mai 1964 de OV. S. CROHMĂLNICEANU

pag. 3: Sara pe deal, la Ipotești de PAUL ANGHEL și CONSTANTIN ȚOIU

festival internațional de poezie

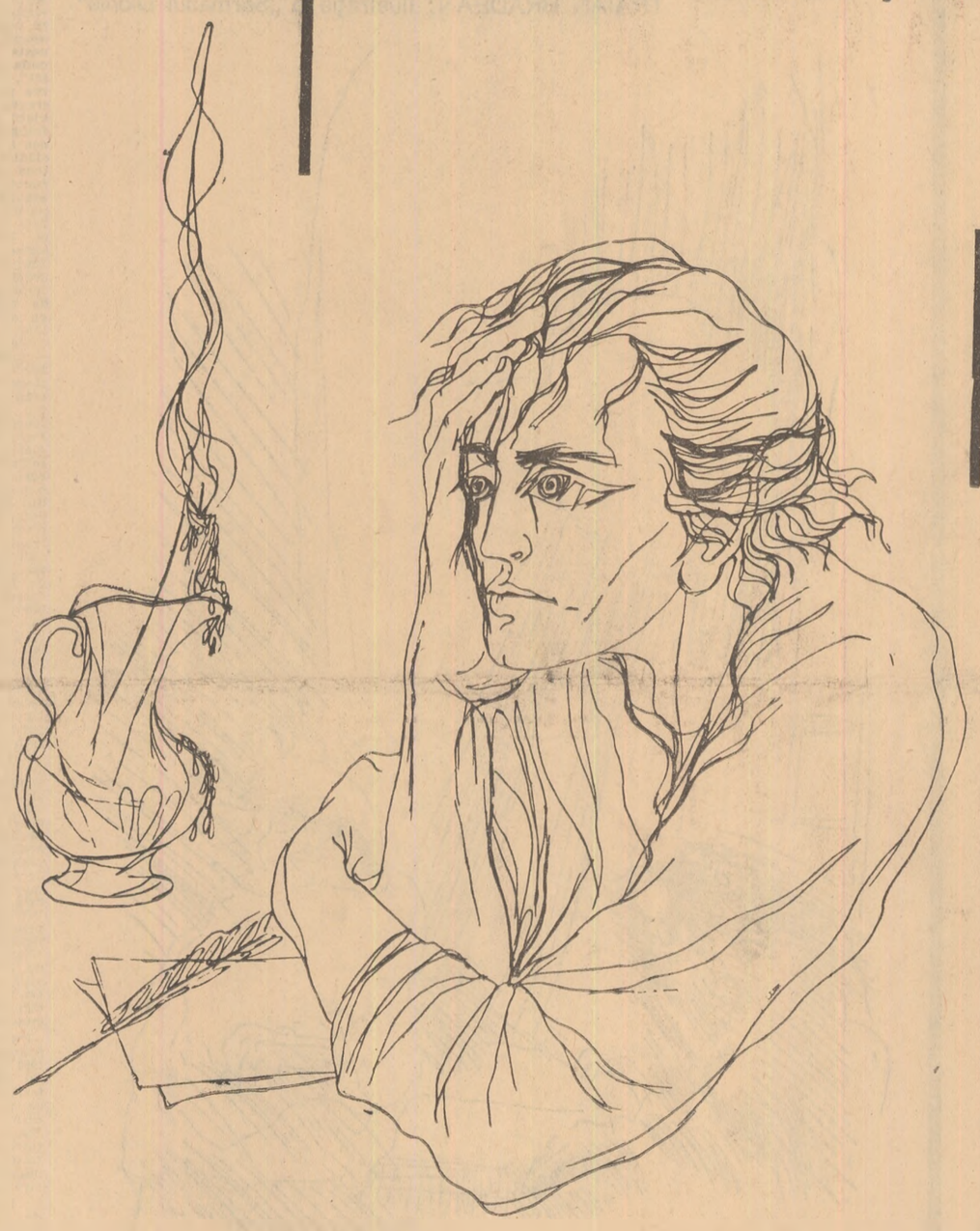

Ilustrație de LIGIA MACOVEI

VEHBI BALLA
(R. P. Albania)

Moment de creație

Cînd seara, ostenit de muncă,
mă-nchid în mine, împăcat,
din suflet, din adîncu-mi, încă
un dor mă frînge necurmat.

Din gînduri mi se nasc cuvinte,
se-nșiră versuri rînd cu rînd,
nălțîndu-mi sufletul fierbinte
ca jaru-n noapte luminînd.

E-un adevăr al frumuseții,
o frumusețe-n adevăr.
Iubirea cea mai dulce-a vieții,
farmecul florilor de măr.

În romînește de VERONICA PORUMBACU

CLEMENT CHRISTESEN
(Australia)

Lăsați-mă să vă întind mîna

Am venit printre voi cu mîinile goale
nu mi s-a rătăcit prin buzunar
nici măcar un poem.
Pentru această deplorabilă neglijență
scuzați-mă.
Vreau să mă explic:
Am zburat spre București în pîntecul
unei gigantice păsări albe,
decolînd nu de pe țărmul meu
ci din mirajele Asiilor.
Am venit printre voi cu mîinile goale;
pasărea albă m-a adus printre voi
dar mă va duce acasă
cu sufletul plin de comori.
În fiecare an din triunghiul Dunării înghețate
triunghiuri de păsări fără de număr
coboară cerul spre Sud,
spre țărmurile Australiei sărutate de soare.
De cîte ori aud țipătul ascuțit
al gîștelor sălbatice
săgetînd noaptea sub Crucea Sudului
îmi amintesc de pămîntul tău
împlinit de minuni omenești, Romînie.
Scuzați-mă, prieteni, dacă nu vă pot oferi un poem
Iată-mi dar mîna întinsă spre voi.

În romînește de TOMA GEORGE MAIORESCU

TH. CSOKOR
(Austria)

Emigrație

Dacă de sus pogoară focu-n tine, du-te,
În piept îți leagă inima, și du-te,
Acasă ai părinți, nu cere binecuvîntarea,
Ai o nevastă, n-o mai recunoaște,
Ai un copil, uită-l
Și du-te!

Mai poți privi o dată lucrurile,
Masa unde gîndeai, fila pe care scriai,
Cupa din care ai băut ultima oară,
Fumul căminului natal suind pe horn,
Și apoi du-te!

Azvîrle-ți inima în urma ta
Dacă îți e prea greu și du-te!
Focul de sus privește-l, de acolo.
Unde este inima ta.
Atunci această inimă va fi o inimă
Care nu va mai fi a ta.
Care va arde ca pe toți să-i lumineze
Ca o lumină-n bezna nopții,
Du-te!

În romînește de RADU BOUREANU

PIERRE-LOUIS FLOUQUET
(Belgia)

Tu și eu

Ești în mine, iubire, prin tine exist.
Nu ne desparte nici o moarte,
Mi-e plină viața de jarul tău intim,
Ochii, surîsul tăi strălucesc
Ca-n vremea lui a fost o dată.

Cînd mor tu-mi ești halucinația.
Nimic impur, sau ofilit.
Tu, soare, ce-i dărui delirului meu,
Și ce-nseamnă noaptea pentru iubire?

Împlinești trandafirul, miezul în fruct,
Palma care cuprinde unelte,
Treci raze prin munca mea, și prin odihnă,
Și-n somnul albastru al sîngelui meu.

E rîndul tău, boltă, ciur constelat;
Ia-mă și scaldă-mă în marea ta sumbră,
Mă dau în neant și rotește-mă-n haos
Pe unde doruri se-ntorc din trecut.

Scîntei, regrete, duioșie,
Abisul cîntă, beat, și sătul
De mii de primăveri, și mii de veri...
Iubirea noastră renaște mereu!

Alerg, tot alerg către tine.
Copacul și gîza și stînca
Nu pot să-mi oprească pornirea
Ce mă răspîndește în cosmosul
Unde doar tu ești stăpînă, zîmbitoare și goală

În scorbura pietrelor e ritul tău, dragoste;
Spuma albă-a norilor celebrează iubirea
În focul năprasnic, tu ești arderea, dragoste,
Ești cenușă și strigăt, sare și hohot.

Dragoste, țara mea-n care-mi simt ființa,
Te caut cu inima, te caut cu pașii.
Ce rodie-aurită ești în mîna divină
Așteptîndu-ți norocul sau nefericirea!

Cînd viața mi-e plină de victorii și chin
Ce-mi mai pasă de zilele scurse;
E nou încă totul, și proaspăt, și pur;
Pîinea fierbinte-a iubirii, mereu
Ne va hrăni nemurirea!

În romînește de VIOLETA ZAMFIRESCU

KAREL JONCKHEERE
(Belgia)

Călătorind pentru cine?

Mama mea a călătorit mult.
Pentru mine. Spre tinerețea ei a călătorit.
Carte fără titlu și fără copertă,
fără-nceput și fără sfîrșit.

Și eu am călătorit mult.
Pentru mama mea. Fără ochii ei.
Sute și sute de pagini
editate în van,
prețuite de prieteni,
— și un exemplar,
pentru vechii ei ochelari.

Un fiu care scrie
își trădează mama
de îndată ce semnează cu prenumele lui.

Mama, de astă dată, a plecat de tot.
Iar eu rămîn pentru totdeauna acasă
în fiecare poveste care urmează,
chiar și-n acelea care nu au sfîrșit.

În romînește de NINA CASSIAN

NIKOLAI ZIDAROV
(R. P. Bulgaria)

Gară

O gară mondială fără nume
e casa mea —
către viață prag;
trotuarul e peron deschis spre lume,
tramvaiul tren
cu linii duse-n larg.

Adesea, zilele își corectează
mersul grăbit,
sosind din depărtări;
fără bilet, distanțe traversează
fac vizite
în felurite țări.

Soarele ziua, iară-n noapte luna
ca ceasul gării
pentru mine sînt.
Nici bezna nu-mi oprește, nici furtuna,
nici semaforul,
trenul alergînd.

Lîngă ghișeu se-adună cîteodată
și bucurii,
dar și tristeți de plumb —
pentru dușmani, mi-e inima-ncuiată
și e deschis
prietenilor scumpi.

Ah, casa-gară, ce-mi trezește dorul
s-ating un orizont
necercetat,
din care gînduri, visuri își iau zborul,
care despică
drumul meu bogat.

Mi s-au propus și case liniștite
pe tonul mustrător,
insinuînd:
tramvaiele-ți fac zilele cumplite,
iar nopțile
nu vei dormi, de vînt.

Mă acuzau: îți place-n gălăgie!
Eu le-am răspuns:
adevărat, așa-i!
Mi-e drag la drum, de-i zi, ori noapte
în trenurile-fulger
și-n tramvai.

După atîtea griji obositoare,
dorind să fiu
un simplu călător,
simt inima-ncărcată greu de soare
și către casă
mă întorc în zbor.

O gară mondială fără nume
e casa mea —
către viață prag;
trotuarul e peron deschis spre lume,
tramvaiul tren
cu linii duse-n larg...

În romînește de ION BRAD

ELISABETA BAGRIANA
(R. P. Bulgaria)

Urmașa

De străbunii mei nu-i scris în carte,
chipul lor de nicăieri nu-l știu,
nu știu cum s-au cufundat în moarte,
ce-au făcut cînd timpul le-a fost viu.

Dar în mine simt cum clocotește
sînge vechi și neînduplecat —
ce din somn mă scoală, tîlhărește,
spre ispita primului păcat.

Străbunica mea cu ochi de mure,
cu șalvari, încinsă și turban,
poate-o fi fugit cîndva-n pădure
c-un haiduc sau poate cu un han.

Scînteiau potcoave-n noaptea neagră
pe meleagul Dunării în jos,
cînd fu vîntul urma să le-o șteargă
mîntuindu-i de-un jungher tăios.

Îndrăgesc de-aceea poate-n lume
nesfîrșite-ntinderi de pămînt,
galoparea cailor în spume,
glasul liber și purtat de vînt...

Poate nu-s decît o păcătoasă
și-mi va fi la mijloc drumul frînt,
dar rămîn copila-ți credincioasă,
ție, mamă, scumpul meu pămînt.

MLADEN ISSAEV
(R. P. Bulgaria)

Pe țărmul mării

Pe oglindirea undelor adînci
Sînt roșietici, în amurg, smochinii.
O tînără femeie stă pe stînci
Învăluită-n purpura luminii.

Jos — printre alge, ape clipocesc
Iar pe deasupra ei se-nalță-n noapte,
Tremurător și plin, un pom ceresc
Cu stelele ca niște piersici coapte.
Dar cine-i ea? Că parc-a dăltuit
Un geniu minunata ei statuie!
Ci inima îmi spune negreșit
Că piatră nu-i și nici nălucă nu e.
E-o fată de pe-aici, cu ochi senini,
Privind spre largul mării și spre stele,
De sunet îmbătată și lumini
Dind tinerețe chiar și stîncii grele.

În romînește de VICTOR TULBURE

MILAN FERKO
(R. S. Cehoslovacia)

Șagă

Iasomie-nmiresmată,
Zvon de triluri ne-ntrecute,
Ieri a vrut la despărțire
Un soldat să mă sărute.

Îmi dădea povață mama
Să nu mă las sărutată:
— Fată, de flăcăi, tu gura
Ține-o-n palme apărată.

Cum să o păstrez ferită
Cînd mi-e pieptul pîrjolit
De iubire și pe brațe
Port buchetul dăruit?

Tu, amurg, iubirii paznic,
Grabnic lasă-te pe glie.
A trecut o săptămînă,
Sărutarea-i încă vie.

Azi e ziua întîlnirii
Noastre, nu mă tem și-aștept,
Și-am cules toți trandafirii
Și îi string cu drag la piept.

În romînește de RADU BOUREANU

Continuare în pag. 8

SOFIA, MAI 1964

Nu de mult, am avut cinstea să particip, ca membru al delegației romîne, împreună cu Marcel Breslașu, Pop Simion, Al. Piru și I. D. Bălan, la întîlnirea internațională a reprezentanților Uniunilor de scriitori din întreaga regiune balcanică. Presa a relatat desfășurarea lucrărilor acestei consfătuiri interesante și rodnice în rezultate, așa că aici n-aș vrea decît să împărtășesc cititorilor cîteva impresii, cu care m-am întors. Ca și gazdelor noastre, colegii bulgari, în calitate de coinițiatori ai întîlnirii ne-a produs o vie satisfacție faptul că toate Uniunile au răspuns cu însuflețire invitației și pentru întîia oară în istoria zbuciumată a Balcanilor a fost posibilă o asemenea prietenească luare de contact. La 20 km de Sofia, în fostul palat de vară al țarilor, astăzi casă de oaspeți, aproape zece zile ne-am mișcat într-o atmosferă colegială și amicală, scriitori din Albania, Bulgaria, Grecia, Iugoslavia, Romînia și Turcia, comentînd referatele ascultate, comunicîndu-ne reciproc informații despre culturile noastre, discutînd cum să facem spre a ne cunoaște mai bine și mai îndeaproape. În cadrul colocviului care a avut ca temă, „Umanismul literaturilor din țările balcanice" am aflat nu puține lucruri interesante și cuvîntul participanților la discuții a evocat pe rînd în conștiința noastră silueta albă a Acropolelor, Cornul de aur și mirajul orientului, țărmurile dalmatine udate de valurile Adriaticei, cîmpia mănoasă și legendară a Traciei, Valea Trandafirilor și munții trufași în inima cărora trăiește de veacuri poporul skipetar, atîtea zone diferite și originale de spiritualitate intrate în alcătuirea sufletului omenirii. M-am străduit să arăt în referatul ținut din partea delegației romîne nota proprie adusă de literatura noastră în acest schimb fructuos al valorilor culturale. Și m-a bucurat ecoul pe care l-a găsit printre ascultători conceptul de „omenie", de bună vecinătate, prietenie și înțelegere, așa cum am știut să ni-l facem noi printr-o lungă și grea experiență istorică dîndu-i o scînteietoare expresie paremiologică în folclor. **Povestea Vorbei** a lui Anton Pann mi-a servit ușor cîteva pilde edificatoare și am avut satisfacția să constat cît de repede și-au croit ele drum către sufletul participanților la întîlnire. Prezentînd apoi o mică antologie improvizată din versurile consacrate de poeții noștri contemporani universului balcanic cu aceleași sentimente prietenești pe care le susține însă astăzi flacăra umanismului activ, socialist am încercat o reală mîndrie, observînd cu cît interes au fost urmărite citatele, chiar într-o traducere aproximativă.

Referatele ca și luările de cuvînt au adus opinii foarte deosebite despre artă. Chiar noțiunea de umanism, mulți participanți la colocviu o concepeau în moduri diferite. Foarte îmbucurător mi-a apărut faptul că dincolo de divergențe a triumfat ideea căutării unui limbaj comun. Delegații au fost unanim de acord că rostul întîlnirii este de a descoperi punctele de apropiere, de a conlucra în direcția promovării prin literaturile tuturor popoarelor din Balcani a ideilor de pace, respect reciproc, bună vecinătate și amiciție. Un singur exemplu poate da imaginea spiritului care a prezidat discuțiile. O mare parte a literaturilor din Balcani s-au afirmat — cum se știe — în lupta pentru independența națională, pentru sfărîmarea jugului otoman. În cuvîntul său, unul dintre delegații greci, distinsul critic Dimitris Fotiadis, vorbind de acest lucru a citat versuri care chemau poporul turc alături de celelalte popoare la bătălia sfîntă pentru libertate. La rîndul său poetul turc, Nevziat Iustün a făcut distincție asemănătoare, amintind că un vechi proverb din țara lui spunea : **„Dacă legea e a padișahului, munții sînt ai noștri !"** Nu cu puțină bucurie mi-am dat seama cum ideea înaltă politică, susținută de guvernul nostru, care a propus transformarea regiunii Balcanilor într-o zonă a păcii, își croiește treptat drum în conștiințe.

Atmosfera de colaborare a îngăduit ca întîlnirea să se soldeze cu însemnate rezultate practice. S-au făcut numeroase propuneri concrete menite să întărească relațiile culturale între țările din această parte a lumii și să contribuie la o mai sistematică și mai bună cunoaștere a lor, lărgirea cîmpului de traduceri reciproce în diferite limbi, informarea publicului prin corespondențe periodice, alcătuirea de almanahuri și antologii comune, organizarea de asemenea colocvii pe diferite genuri : poezie, proză, teatru, festivaluri însoțite de expoziții etc. Toate acestea urmează să le examineze și să le traducă în fapt un Consiliu de coordonare format din reprezentanții Uniunilor de scriitori participanți la întîlnire. Constituit la încheierea consfătuirii, el se va întruni regulat și va activa în spiritul hotărîrilor luate.

Zilele petrecute la Varna, ca și în excursiile care au urmat prin încîntătoarele peisaje bulgare, din masivul Rodopi pînă pe coasta cu nisip de aur de la Varna, ne-au prilejuit o sumedenie de legături directe. Ne-am făcut amiciții, am stabilit în convorbiri directe relații mai strînse între publicațiile literare din țările noastre. Ospitalitatea desăvîrșită a gazdelor a fost un factor de seamă în realizarea acestui element prielnic cunoașterii reciproce și împrietenirii.

Nu mă îndoiesc că întîlnirea de la Sofia își va arăta curînd roadele, deschizînd noi perspective apropierii între popoarele din Balcani și între popoarelor din lumea întreagă pe calea nobilă a afirmării originalității fiecăruia în cîmpul creației culturale, a schimbului de valori spirituale, a înțelegerii și prețuirii reciproce.

Ov. S. CROHMĂLNICEANU

ZILELE EMINESCU

Pelerinaj la mormîntul poetului

De ani de zile, mormîntul poetului, străjuit de foșnitorul tei, este vizitat de nenumărați iubitori de poezie, cunoscînd un necontenit pelerinaj. Într-un fel, mormîntul lui Eminescu constituie un adevărat monument al Bucureștilor, generații întregi aducînd, printr-o clipă de reculegere sau o floare modestă, un omagiu postum marelui nostru poet. De aceea și pelerinajul care a avut loc în ziua de 11 iunie a.c. la cimitirul Bellu s-a înscris printre manifestările pioase, de cinstire a memoriei poetului îndrăgit de întregul popor. Au participat academicieni, oameni de artă și cultură, scriitori, oaspeți din multe țări aflați la București cu prilejul „Zilelor Eminescu", nenumărați iubitori de poezie.

În cuvinte emoționante, scriitorul Eusebiu Camilar, membru corespondent al Academiei R.P.R., evocînd personalitatea lui Mihai Eminescu, a spus printre altele :

...În actul creațiunii, Eminescu poate fi asemănat doar cu natura, care șlefuiește munții și-i transformă în boabe de uriaș, care a șlefuit materia brută pînă la conștiință și memorie, și sălbăticia pînă la sentiment și sopot...

Prin legătura ei cu realitatea, deci cu adevărul, poezia eminesciană niciodată nu va fi supusă uitării : Homer e cel puțin tot atît de tînăr și azi, ca pe vremea cînd descria expediția lui Agamemnon; Eminescu e și azi tot atît de tînăr, ca pe vremea cînd scria „Lacul" sau „Floarea-albastră". Amîndoi vor rămîne tineri mereu, pentru că și-au durat opera din diminețile omenești, și, în operele durabile, fiecare generație își află dimineața. Inimă din inima poporului romîn, Eminescu va întineri mereu, cu fiecare generație și cu fiecare om (...)

...La 1867, deci pe la șaptesprezece ani vîrstă, el scria :

Ce-ți doresc eu ție, dulce Romînie,
Țara mea de glorii, țara mea de dor ?
. . . .
La trecutu-ți mare, mare viitor !

Și acestor versuri despre viitorul Romîniei, îi răspund ca un ecou, uneltele poporului nostru muncitor, care transformă patria în adevărat rai pămîntesc ! Uneltele care ridică locuințe și reîntineresc pămîntul, sînt aliatele poeziei lui Eminescu (...)

...Azi, prin iscusința urcată la genialitate, a poporului nostru, condus de Partidul Muncitoresc Romîn, imnurile lui Hyperion au luat și ele drumul mare al continentelor, odată cu mașinile create în fabricile și uzinele romînești : tractoarele, utilajele petrolifere, combinele, sînt soațele de drum ale imnazurilor lui Hyperion !

...Și aici, unde-și doarme țărîna lui Eminescu somnul cel lung, scriitorii noștri își făgăduiesc să fie mereu, detașament de nădejde, sub drapelul muncii, țesut și din razele Luceafărului". Eugène Guillevic, a adus un vibrant mesaj de recunoștință din partea scriitorilor francezi. O mînă de țărînă de pe mormîntul lui Pușkin, adusă de la mii de kilometri depărtare, a fost depusă, ca ofrandă pe mormîntul lui Eminescu, de către scriitorul sovietic Mihail Dudin.

Din partea Comitetului Național pentru organizarea comemorării a 75 de ani de la moartea lui Mihai Eminescu, din partea Academiei R. P. Romîne, Uniunii Scriitorilor, Ministerului Învățămîntului și Comitetului de Stat pentru Cultură și Artă, precum și din partea oaspeților sosiți de peste hotare, pe mormîntul poetului au fost depuse numeroase coroane de flori.

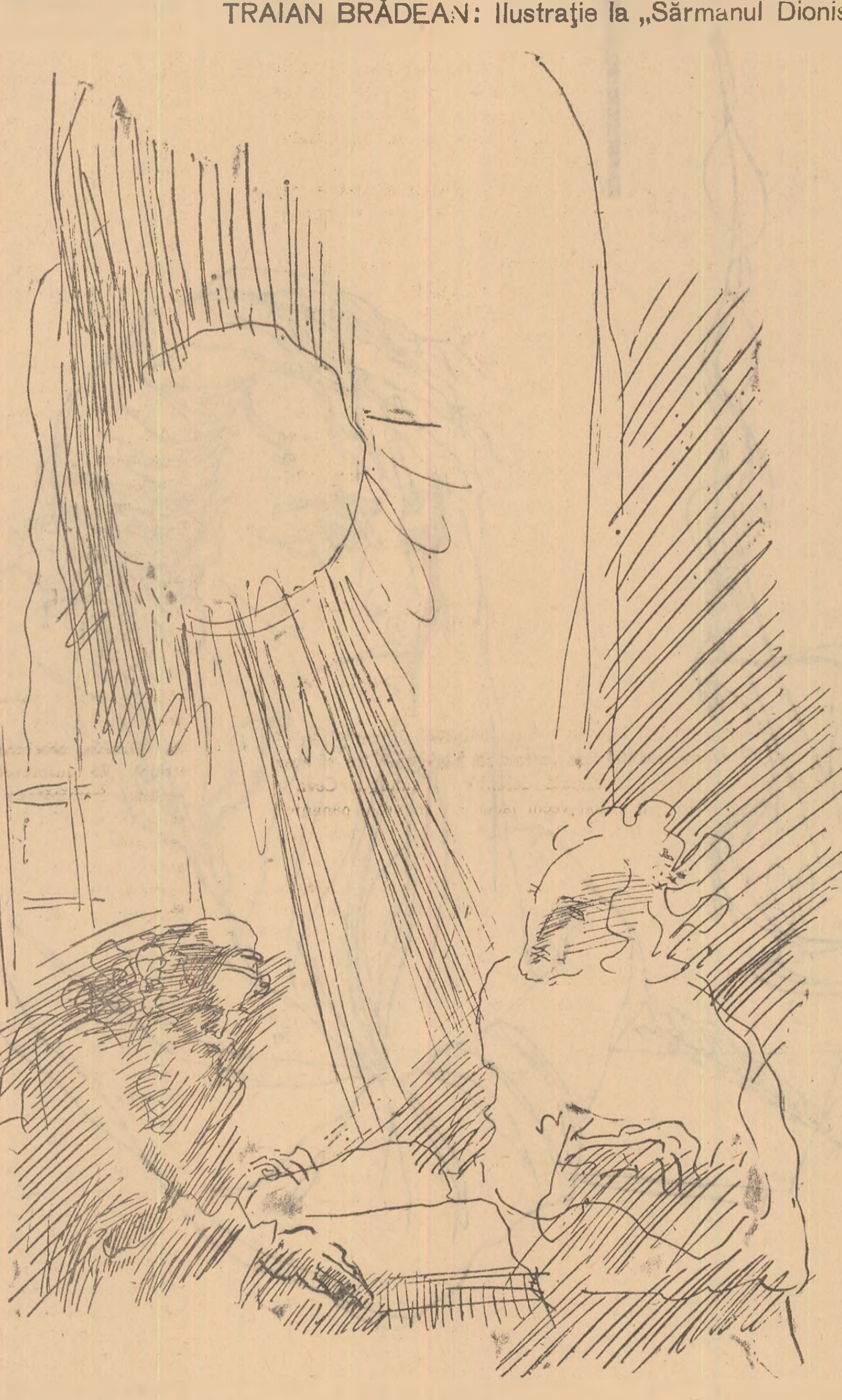

TRAIAN BRĂDEAN: Ilustrație la „Sărmanul Dionis"

Vizitînd expoziția Eminescu

Cine ar dori, în aceste zile, să cunoască drumurile străbătute cîndva de Eminescu, ar trebui să cuprindă, dintr-o dată, aproape toată țara. Pe harta aflată în expoziția organizată de Muzeul literaturii romîne sînt înscrise peregrinările poetului și astfel privitorul are, în cel mai înalt grad senzația că, poate, nu există loc și poteca între hotarele țării pe care Eminescu să nu-și fi purtat pașii. Vizitînd bogata și sugestiva expoziție deschisă în ziua de 8 iunie în sala rotundă a Palatului R.P. Romîne, publicul are prilejul de a face cu ajutorul documentelor, fotografiilor, manuscriselor eminesciene, o adevărată călătorie în lumea poetului.

O îndrumare de înaltă competență în aprofundarea cunoașterii lui Eminescu, a constituit-o cuvîntul introductiv rostit de acad. Perpessicius la deschiderea expoziției.

Respectînd cronologia, expoziția este alcătuită interesant și, paralel cu cunoașterea vieții lui Eminescu, avem prilejul să intrăm în laboratorul poetului, să poposim, la 75 de ani de la moartea lui, ca lîngă o masă de lucru, pătrunzînd în taina foii de hîrtie și a cernelii. Panourile pe care sînt expuse documente și fotografii privind copilăria lui Eminescu, anii de școală și cei ai peregrinărilor prin țară, popasurile de la Blaj și București, ca și cele care aduc mărturii asupra activității sale în teatru ca sufleur și copist, procură vizitatorilor informații pline de interes. Imaginea tînărului dornic de cunoaștere se recompune treptat, și cel care cu un caiet în mînă mărturisea în 1866 unor tovarăși de drum spre Blaj : „Eu sînt poet și trebuie să-mi adun materiale", își ține făgăduiala, păstrînd în tot timpul existenței sale o trainică legătură cu valorile spirituale ale poporului. Manuscrisele, însemnările, caietele de studiu din perioada studenției la Viena și Berlin, impresionează prin larga arie de preocupări pe care le avea Eminescu. În 1870, cu scris migălos, cu caligrafia atît de cunoscută, măruntă, poetul notează pe o filă proiectele sale de conferințe pentru Maramureș avînd ca teme : „Geniul național" ; „În favoarea teatrului"; „Studii asupra pronunției"; „Patria romînă"; „Poezia populară". Filele caietelor de lectură consemnează opere ale socialiștilor, referințe la „Capitalul" lui Marx, pe care poetul îl consultă în anii cînd începe lucrul la poemul „Împărat și proletar". Panoul care în expoziție poartă titlul „Elaborarea poemului «Împărat și proletar» ilustrează bogat anii de muncă 1870—1874 asupra variantelor. Alături de acesta, panourile cu titlurile „Perioada ieșeană", „Revizoratul școlar", „Curierul de Iași", „Elaborarea poemului «Călin»" etc. — întregesc sugestiv imaginea asupra vieții și operei lui Eminescu. O fotografie mai puțin cunoscută — cea a vechii Universități din Iași, clădire în care se afla și biblioteca unde Eminescu a deținut funcția de bibliotecar — reține atenția ; la demisol, boltită, fereastra odăii unde lucra poetul. În fața hărții vechilor județe Iași și Vaslui, pe care sînt înscrise comunele inspectate de Eminescu în calitate de revizor școlar — nu se poate să nu fii impresionat de marea capacitate de muncă, de conștiinciozitatea cu care controla activitatea școlară, de pasiunea investită în orice domeniu de lucru. Pandant — manuscrisele, variantele, tăieturile poemului „Călin" demonstrează o exemplară etică de artist, un efort neîntrerupt pentru șlefuirea cuvîntului pînă la încrustarea lui în perfecțiune. Perioada de gazetărie la „Timpul", alături de Caragiale și Slavici, munca încordată, cu toate că sărăcia și boala îi înveninau viața, o putem reconstitui cu elocvență din documentele aflate în expoziție. Sînt, desigur, aici multe lucruri asupra cărora atenția ar trebui să stăruie. Fotografia locuinței din Curtea de la Caimata (azi dispărută), facsimilul paginii de ziar în care a apărut „Scrisoarea a III-a", pagina pe care poetul notează titlul proiectatului său volum de versuri „Lumină de lună" — toate acestea și încă altele opresc privirea și cheamă popasul. Dar, plin de o îndreptățită mîndrie, vizitatorul este solicitat de panourile contemporane, de destinul operei eminesciene în anii tineri, douăzeci, ai patriei noastre. Amploarea popularizării poetului în mase, edițiile științifice — cum este cea îngrijită de acad Perpessicius, substanțialele studii de interpretare ale acad. G. Călinescu — graficele comparative de editare a operei sale în timpul regimului democrat popular, ca și cele care arată călătoria triumfală a poeziei eminesciene pe meridianele și paralelele globului—sînt prezentate grăitor în expoziția organizată de Muzeul literaturii romîne. Vitrinele largi, abia putînd cuprinde, totuși, edițiile din țară și străinătate, volumele de traduceri semnate de Rafael Alberti și Maria Teresa León, Mario Ruffini și alții, amplul studiu al Rosei del Conte, aduc și ele, mărturii ale difuzării tot mai largi pe care o cunoaște opera eminesciană.

Un moment important bine reprezentat în expoziție, este anul 1950, anul sărbătoririi Centenarului Eminescu. Diversitatea manifestărilor inițiate cu acest prilej, ca și întreaga operă de răspîndire ulterioară a scrierilor lui Eminescu, pun în lumină prețuirea pe care Partidul Muncitoresc Romîn o acordă geniilor poporului, redîndu-le meritata strălucire.

...După ce a admirat și operele de artă plastică inspirate din viața și opera poetului — tablourile lui O. Băncilă, I. Vlasiu, sculpturile lui I. Georgescu, O. Han, I. Jalea ș. a. care îmbogățesc expoziția—vizitatorul se simte ispitit să se mai întoarcă o dată la primele panouri, acolo unde este expusă pagina din revista „Familia" la care debuta poetul. Fila e îngălbenită și veche. Ea e totuși începutul celei mai mari cărți de poezie romînă, izvorul modest din care a crescut fluviul grandios și solemn.

Festival internațional de poezie

În cadrul Zilelor Mihai Eminescu, Comitetul național pentru comemorarea a 75 de ani de la moartea lui Mihai Eminescu și Uniunea Scriitorilor din R. P. Romînă, au organizat în ziua de 10 iunie a.c., în sala Studioului de concerte al Radioteleviziunii un festival internațional de poezie.

În cuvîntul de deschidere, acad. M. Beniuc președinte al Uniunii Scriitorilor din R.P.R., subliniind gestul omagial pe care îl aduc poeți din atîtea țări marelui nostru poet prin festivalul internațional de poezie, a arătat că acesta se înscrie și în programul pe care și l-a propus Comunitatea Europeană a Scriitorilor.

Iubitorii de poezie din Capitală, au ascultat cu interes traduceri ale poeziilor lui Eminescu în diverse limbi, versuri dedicate luceafărului poeziei romînești și țării noastre, precum și alte versuri în interpretarea autorilor : Vehbi Bala (R.P. Albania) ; C. B. Christesen (Australia) ; Theodor Csokor (Austria) ; Willy Vaerewijk și Karel Jonckheere (Belgia) ; Elisabeta Bagriana, Mladen Issaev și Nicolai Zidarov (R.P. Bulgaria) ; Vilem Zavada, Milan Ferko și Oldrych Vyhlidal (R.S. Cehoslovacă) ; Nicolas Guillen (Cuba) ; Vaino Kirstina (Finlanda) ; Eugène Guillevic și André Frénaud (Franța) ; Heinz Kahlau (R.D. Germană) ; Rita Boumi Pappa și Nikos Pappas (Grecia) ; Rosa del Conte (Italia); Ivan Lalic și Vasko Popa (R.S.F. Iugoslavia) ; Ingegerd Granlund (Suedia) ; Garai Gabor, Galdi Laszlo și Jekely Zoltan (R.P. Ungară) ; Alexei Surkov, Dmitro Pavlicico, Iurii Kojevnikov, Gurghen Borian și Mihail Dudin (U.R.S.S.) ; Mario Benedetti (Uruguay).

Traducerile în limba romînă a lucrărilor au fost prezentate de actori de frunte ai teatrelor bucureștene.

Succesul deosebit al festivalului s-a datorat atît inspiratelor traduceri, care au făcut să răsune versul eminescian pe toate meridianele lumii, cît și, deopotrivă, poeziilor originale citite de către oaspeții de peste hotare.

Poeziile scriitorilor străini veniți la sărbătoarea Luceafărului apar, ca un omagiu, în numărul de astăzi al gazetei noastre.

Simpozion

În ziua de 14 iunie a.c. în Sala Mare a Palatului R.P.R., Comitetul de Stat pentru Cultură și Artă, Consiliul pentru răspîndirea cunoștințelor cultural-științifice, a organizat simpozionul Mihai Eminescu, luceafărul poeziei romînești.

A prezidat acad. D. Panaitescu-Perpessicius.

În cadrul simpozionului au luat cuvîntul poetul Demostene Botez — membru corespondent al Academiei R.P.R., președintele Consiliului pentru răspîndirea cunoștințelor cultural-științifice, și Eusebiu Camilar — membru corespondent al Academiei R.P. Romîne.

În continuare a avut loc un program literar-muzical-coregrafic.

Dezvelirea unei plăci comemorative

Pare aproape de necrezut astăzi, privind noua alcătuire a Pieții Amzei, străjuită de blocuri înalte, moderne, că aici au fost cîndva case vechi, îngrămădite unele într-altele și că, chiar într-una din acele foste clădiri pe care le mai reînvie doar amintirea, a locuit cîndva Mihai Eminescu. Placa comemorativă care s-a fixat în aceste zile pe unul din zidurile noilor blocuri atestă lapidar : „Pe acest loc s-a aflat casa în care scriitorul Ion Slavici l-a găzduit pe marele poet Mihail Eminescu în 1883".

În acest loc, unde se ridica, lîngă o brutărie, o casă cu etaj, ardea pînă tîrziu lampa cu gaz, la a cărei lumină, în acel an, 1883, ultimul an de gazetărie bucureșteană, poetul scria articole sau își revedea poeziile.

În ziua de 15 iunie a.c. în prezența unui numeros public a fost dezvelită placa comemorativă. Cu acest prilej, din partea Uniunii Scriitorilor din R.P.R. a vorbit poetul Radu Boureanu. Trecînd în revistă manifestările care au avut loc în întreaga țară cu prilejul *Zilelor Eminescu*, vorbitorul a arătat că prețuirea datorită celui mai mare creator de limbă și vers pe care l-a dat poporul, abia în anii noștri a căpătat deplina și meritata strălucire. Iar Capitala, pe vremuri, atît de ostilă scriitorului, fostă, pentru el, loc de amară trudă, abia acum, cu noua ei înfățișare înflorită, îl poate primi într-adevăr așa cum merită, desfășurîndu-se sub cerul *Luceafărului*, ca într-o posibilă viziune a poetului.

REPORTER

REVISTA REVISTELOR

OMAGIU LUI EMINESCU

„VIAȚA ROMÎNEASCĂ"

Prefața care deschide dublul număr omagial al *Vieții romînești* (4-5) precizează că intenția redacției a fost să aducă o contribuție la cunoașterea desfășurată, în mișcare, a marelui nostru poet, nicidecum să fixeze „imaginea definitivă a lui Eminescu" și că acest număr special" țintește mai curînd o însuflețire a căutărilor, un nou avînt în cercetare".

Momentul 1964 așa cum îl reflectă *Viața romînească*, strînge multe din forțele criticii noastre, nume de prestigiu ale vechilor cercetători și nume mai tinere, astfel încît, la o scară mică, într-un segment de timp istoricește redus, se poate spune că revista realizează tocmai acea „cunoaștere desfășurată" pe care o propune, acea legătură a generațiilor, preluarea ștafetei, pe unul din drumurile geniului romînesc: lirica eminesciană.

Întîi, omagiul celuilalt astru. „Fiind foarte romîn — scrie Tudor Arghezi la *Cuvîntul scriitorilor* — Eminescu e universal".

O observație asemănătoare întîlnim într-una din emoționantele note inedite despre Eminescu ale lui Mihail Sadoveanu, publicate la aceeași rubrică : „Sub această artă care se îmbogățește repede în puțini ani, — răsună postum vocea corifeului dispărut în veșnicie, prezent în cerul omagial al revistei — se simte nu atît o cultură străină pe care au relevat-o complezent atîția cercetători, cît un sondaj în adîncimea sufletului autohton".

Mihai Beniuc vede în poezia lui Eminescu „o sinteză între trecut, prezent și viitor", o transfigurare a realității, expresia nu a unor momente, ci a însăși duratei privită în întregul ei, plină de un sentiment dureros, oscilînd între prezentul inacceptabil și dorul unei fericiri pierdute, de neregăsit în condițiile epocii.

În continuare, Demostene Botez, Maria Banuș, Miron Radu Paraschivescu subliniază uriașa însemnătate a operei lui Eminescu pentru literatura romînă, ardoarea, simțul de răspundere al travaliului eminescian. La „Texte inedite" Ion Crețu prezintă un manuscris din „perioada Timpul".

Rubrica largă a *Sintezelor* este deschisă de academicianul George Călinescu ale cărui noi și mereu tinere lumini ard cu putere în constelația criticii eminesciene. În „Contradicțiile erei burgheze oglindite în ideologia lui Eminescu" — articol-cheie al revistei — George Călinescu arată formația filozofică a lui Eminescu, uriașa capacitate a geniului său de a reflecta epoca de maximă înflorire a gîndirii burgheze, limitele firești ale condițiilor în care poetul a trăit, dar și viziunea sa politică pozitivă, spiritul concret, opoziționist în dezbaterile vremii, concepția despre muncă, simpatia pentru țărănimea muncitoare și proletariat, elogiul — din punct de vedere economic — al industriei, ieșirea din agraritate prin cultivarea meșteșugurilor, mai prospere pentru economia statului, înlăturarea păturii neproductive de paraziți sociali—concepții physiocratice pline de un interes din ce în ce mai accentuat în poezia socială, pentru clasa muncitoare.

N. Tertulian („Semnificația critică și polemică a pesimismului eminescian"), Matei Călinescu („Simbolul titanului în poezia lui Eminescu"), Liviu Rusu („Eminescu și Schopenhauer"), George Ivașcu („Eminescu — scenografia ideilor"), Constantin Ciopraga („Nocturnul în opera lui Eminescu"), Al. Dima („Motivul cosmic în opera eminesciană"), Savin Bratu („Eminescu în recepția critică a contemporanilor săi"), G. C. Nicolescu („Aspecte din erotica lui Eminescu") etc., lărgesc prin laborioase investigații unghiul sintezelor asupra fenomenului eminescian.

La rubrica *Studii*, întîlnim un articol al mult regretatului Tudor Vianu, ilustrul cercetător al operei lui Eminescu. Prodigios eminescolog, reprezentant al generației vechi, pasionate de cunoașterea operii marelui nostru poet național, acad. Perpessicius își aduce și în acest număr importanta lui contribuție prin studiul „Eminescu și cazul de la liceul Matei Basarab", prilejuit de o polemică a vremii în jurul unui profesor destituit și în care se evidențiază probitatea cetățenească a redactorului de la *Timpul*. Interesant, la aceeași rubrică, studiul lui D. Murărașu („Comentarii eminesciene"), Șerban Cioculescu („Aspecte de critică socială eminesciană") și Vladimir Streinu cu exegeza poeziei *Floare albastră* își continuă la capitolul *Analize*, subtila, harnica lor explorare în universul eminescian.

Prezența lui Eminescu în literatura universală este comentată de Silvian Iosifescu, Al. Piru, Zoe-Dumitrescu Bușulenga, Al. Duțu și Elena Piru. *Mărturiile de peste hotare* ale lui Alain Guillermou („Oda în metru antic"), Rafael Alberti și Maria Teresa León („Omagiu spaniol lui Eminescu"), L. Galdi („Geneza poeziei „Dintre sute de catarge"), Wilem Zavada („În acest poet s-a întruchipat totul"), Kazimire Illakowicz („Întîlnirea mea cu Eminescu"), Antonius Mistakidis („Eminescu, genial poet romîn") — completează sumarul sărbătoresc foarte bogat, foarte variat, și de o înaltă ținută, al acestui masiv număr, tipărit în excelente condiții grafice.

„LUCEAFĂRUL"

Luceafărul își prezintă, la 6 iunie 1964, numărul „Eminescu", reproducînd în facsimil, pe manșetă, alături de titulatura modernă, titlul în ortografie veche, atent, scrupulos caligrafiat de mîna poetului, al poemului ce dă numele tinerei reviste. *Luceafărul* aduce în mod cert o contribuție substanțială la aniversarea celor 75 de ani, de la moartea lui Eminescu. Pe ultima pagină, jos, (o pagină, din păcate, atît de încărcată !) Bernard Shaw, într-o sclipitoare misivă — (adresată la 12 septembrie 1929, unei prietene) — pomenește entuziasmat de „acest moldovean care a înviat din morți spiritul *fin de siècle* al veacurilor al XVIII-lea și al XIX-lea". În interiorul revistei acad. G. Călinescu publică studiul *Eminescu și Arta*, Șerban Cioculescu tratează despre „Cea mai veche poemă cosmogonică romînă". O contribuție interesantă aduce acad. Aurel Avramescu — un comentariu la „caietele fiziografice" ale lui Eminescu în care sînt relevate preocupările științifice ale poetului. Se remarcă articolul lui Mihu Dragomir „Cum lucra Eminescu", cronica la volumul lui G. Călinescu *Viața lui Mihai Eminescu*, semnată de Marin Bucur și, „Eminescu în presa socialistă" de Teodor Vîrgolici. Academicianul Victor Eftimiu oferă cititorilor un scurt fragment dintr-o piesă în versuri în care Alecsandri dialoghează cu Eminescu pe temele artei și condiției poetului în societate.

O pleiadă de tineri poeți închină ode vibrante la sărbătorirea luceafărului poeziei romînești.

„CONTEMPORANUL"

Numărul 24 (12 iunie 1964) este consacrat, în întregime, lui Eminescu. Atrage în primul rînd atenția comunicarea ținută de Acad. G. *Călinescu* la recenta sesiune a Academiei și a Uniunii Scriitorilor, comunicare pe care revista o publică integral. Așa cum am semnalat și în numărul precedent, comunicarea reprezintă o scînteietoare sinteză critică despre Eminescu — ca exponent al spiritualității romînești și, totodată, ca poet universal. G. Călinescu, cu binecunoscuta sa putere de reconstituire a unui univers poetic, urmărește în opera scriitorului motivele, temele tradiționale indicînd unghiul estetic original din care sînt privite și modul cum, printr-un proces adînc de structuralizare, ajung la semnificații majore, universale. Proiectele dramatice, poemele cosmogonice și patriotice, lirica erotică și poezia de natură, stilizările folclorice etc., apoi atitudinile lirice fundamentale forme de manifestare ale eului, sînt analizate cu o mare finețe, relevîndu-li-se nota lor particulară, națională.

„M. Eminescu — zice G. Călinescu — e un mare poet al materiei cosmice în veșnică mișcare și un cîntăreț frenetic al germinației care implică dezagregarea organicului și anorganicului".

În același număr *Tudor Arghezi* publică o „schiță de fum" din care reproducem finalul :

„Eminescu nu a scris o carte, el a suferit-o, e ruptă din el. Fugărit ca un agneț, de fiare prin spini, zdrențele culese din măciuliile ghimpate au dat pumnul de mătasă diamantină strîns în cartea lui".

Memoriei lui Eminescu îi mai închină evocări și articole *Geo Bogza* („Istorie literară"), *George Ivașcu* („Patriotismul lui Eminescu" — o analiză nuanțată a articolelor politice scrise de Eminescu), *Adrian Maniu* („Eminescu autor dramatic"), „Acad. *Ion Jalea* („Sentimentul măreției"), *Al. Piru* („Eminescu și Baudelaire"), *George Munteanu* („Semnificația sublimului"), *A. E. Baconsky* („Eminescu și poezia universală") etc.

„TRIBUNA"

În numărul său omagial, săptămînalul clujean consacră memoriei marelui poet articole și studii interesante, privind o varietate de aspecte ale personalității și operei eminesciene. Sensurile actuale ale creației lui Eminescu sînt comentate în articolul „Contemporanul nostru" de *Ion Lungu*. Se subliniază aici că poetul „a militat necontenit pentru participarea pașnică și constructivă a poporului romîn în marea familie a umanității". *Mircea Zaciu* desprinde liniile posterității eminesciene în literatura romînă : Eminescu este „cheia de boltă a noii noastre culturi".

Vladimir Streinu se ocupă de receptarea operei lui Eminescu, relevînd varietatea unghiurilor de vedere. „Iar dacă mai adaug acestei felurimi de vizualizări filmul vîrstelor mele de cititor și, eventual, ale altora, mă pierd în mulțimea de Eminești". Varietatea acestor puncte de vedere confirmă marea vitalitate a operei.

Șerban Cioculescu analizează „feericul nocturn" în care vede „climatul creației lirice eminesciene, pe tot parcursul ei cronologic".

Revista reproduce cîteva interesante fragmente din cursul despre Eminescu, ținut de regretatul D. Popovici la Universitatea din Cluj. Fragmentele selectate apar sub titlul „Poezia cetății umane".

În același număr al *Tribunei*, mai citim articole consacrate unor teme ca „Eminescu și marii poeți antici" (*N. Lascu*) „Eminescu și cerințele dramei naționale" (*Florin Tornea*), „Eminescu în muzică" (*George Sbîrcea*) etc. Personalitatea poetului este evocată de I. Oarcăsu, Vasile Rebreanu, Miron Scorobete.

Ecourilor operei lui Eminescu pe plan mondial le sînt consacrate articolele unor scriitori și critici străini precum Claude Sernet, I. Kojevnikov, Radu Flora, Maria Teresa León și Rafael Alberti, Ladislau Galdi, Karel Jonckheere, Nikolai Doncev. „Ca unul ce am prilejul de a-l citi pe Eminescu în limba sa maternă și deci de a-l înțelege și a-l simți fără să fac apel la vreun intermediar supărător — scrie Claude Sernet — sînt de părere că ne aflăm în fața uneia dintre cei mai mari poeți ai lumii, egal lui Hölderlin, sau Leopardi."

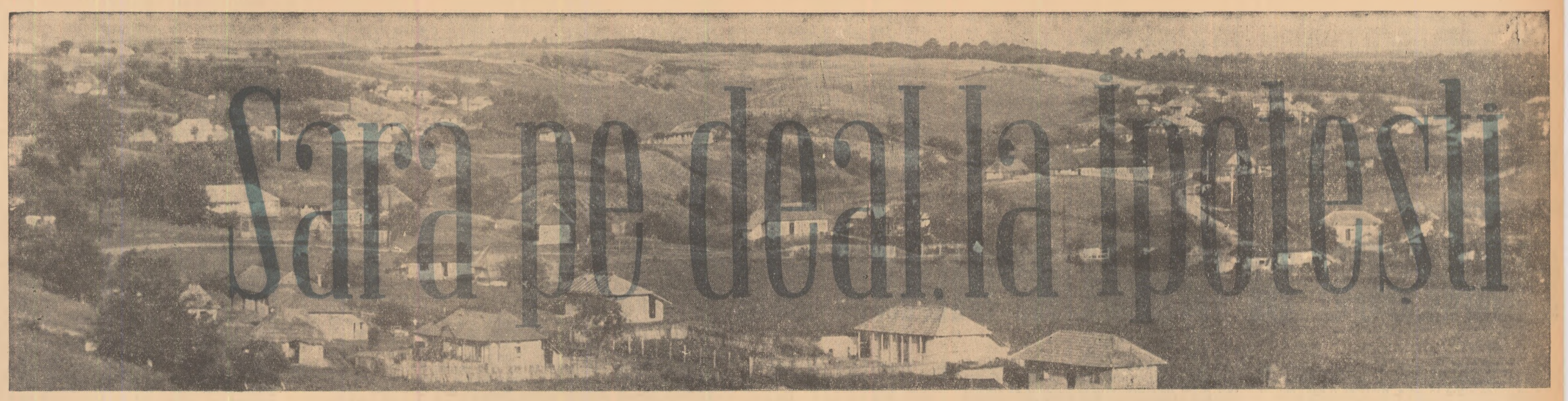

UNDE EŞTI, COPILĂRIE...?

Joia trecută, la ora prînzului, un alai de bărbaţi, femei şi copii au suit colina pe care se înalţă Casa Memorială, cu bisericuţa albă, veche şi scundă ca un bordei spoit, cu ţintirimul mic alături, adîncit în pacea lui. Oamenii s-au împrăştiat agale pe poteci, printre movilițele pline de flori, şi-au lepădat hainele, le-au întins pe iarbă, au scos din coşuri de papură, acoperite cu ştergare, merinde, cozonaci moldoveneşti, sticle de vin, de rachiu, s-au aşezat roată în jurul mormintelor şi s-au apucat să mănînce, ca la o excursie. Era ziua tradiţională a morţilor, sărbătorită în cimitirul din Ipoteşti după obiceiul locului. Ploaia sta să pornească, printre fulgerările soarelui. Cîţiva veniseră cu umbrele mari, negre, care, strînse, atîrnau cu minerele lor de lemn, de lemnul crucilor văruite. Gospodarii au prinzit în tihnă, ca la ei acasă, vorbind despre treburile lor, apoi au scos sticle în care lucea un vin aspru, ruginiu, ţărănesc, au ciocnit cu toţii, peste morminte, intorcîndu-se unii spre alţii, vecini la vecini, şi-au început să bea şi li s-au încălzit inimile. Ei s-au ridicat veseli cu sticlele în mînă, umblînd încolo şi-ncoace, îmbiind lumea să bea, în timp ce copiii, lăsaţi de capul lor, se zbenguiau, se fugăreau muşcînd din feliile groase de cozonac, uitînd unde era şi unde nu mai era loc de veşnică odihnă — şi pe urmă n-a mai fost moarte, nici un fel de moarte, nimic din ce ne închipuim noi că-i trecere din viaţă.

Numai două morminte, împrejmulte de grilajuri de fier rămăseseră singure, sub teiul de lîngă bisericuţă. De pe fotografiile colorate fixate pe cruci, căminarul Eminovici privea cu ochii lui straşnici, nepăsătoarea petrecere din preajmă, alături de chipul melancolic, de ochii mari, profunzi, ai Ralucăi, cu cei doi copii în stînga, lîngă şi Nicolae, prinşi în aceeaşi ramă. Cîteva fete au venit şi s-au rezemat de grilaj şi au spus că bărbatul sever din poza colorată a fost un bărbat frumos şi că şi femeia lui, cu rochie decoltată şi cu o salbă scumpă la gît, era frumoasă, foarte frumoasă, dar că e aşa de mîhnită, tare mîhnită, şi cît trebuie să fi iubit şi să fi suferit ea în inima ei de femeie. Pe urmă din forfota ţintirimului s-au desprins gospodine cu coşuri, au venit şi ele repede la mormintele Eminovicilor, au turnat peste ţărîna lor pahare de vin şi au mai venit şi alţii, s-au adunat acolo cu toţii, şi părinţii şi fraţii lui Mihai n-au mai fost singuri: au intrat în subpămînteana familie de umbre a strămoşilor acestui ţinut de faimă istorică.

Seara cădea. Oamenii şi-au adus aminte de casele lor şi, unul cîte unul, au plecat...

Cu Paul Anghel, singuri în ţintirim, purtînd în braţe merindele moldoveneşti, darurile din belşug risipite pentru pomenirea morţilor, nemaiştiind ce să facem cu ele, (refuzaţi mai înainte cu scuturări îndărătnice din cap de strengarii ghiftuiţi) privim de pe colina copilăriei eminesciene, prin limpezimea licorii tari, ruginii, ţărăneşti, pe care o gustasem, — seara Ipoteştilor. O linişte transparentă a pogorît peste peisajul larg, vălurit. O linişte, căreia, oricît te-ai trudi, nu-i poţi găsi un nume; o înfiorare care îţi pune un nod în gîtlej, care îţi umflă pieptul de ceva ce nu mai încape în suflet şi ai fugi, te-ai ascunde, şi, ferit, ai plînge.

O mînă s-a lăsat aici, de sus, cum nu se întîmplă decît la o mie de ani o dată; o mînă a coborît, aici, peste această întindere de pămînt romînească, atingînd-o uşor, ca pe-o strună, şi pămîntul a vibrat, unduind în frecvenţele ample ale văilor şi vîlcelelor împădurite, apoi totul a încremenit, a rămas astfel, a luat chipul, mişcarea acestei infinite vibraţii încărcată de vis, de dor, de sete de viaţă, de timbrul unic al cîntecului eminescian.

Aici nu există, nu va exista niciodată moarte. Va exista doar strigătul viu al neprihănirii eterne, înalta, singurateca bătaie de aripă a geniului, întrebarea aruncată Timpului neiertător, tresărirea dureroasă a celei mai pure şi mai candide stări:

Unde eşti, copilărie,
Cu pădurea ta cu tot?

FIIND BĂIET PĂDURI CUTREIERAM...

Punem piciorul, desculţ, în iarba încărcată de ametistele serii, urmărind o cărare care pare că duce în cer...

Călcăm pe izlazul ţepos, strivind sub talpă cimbru şi izma sălbatecă, bălăria măruntă, cotoarele coapte de iarbă, provocînd efluvii de arome tari care ne urmează ca şi umbra. Urcăm la deal, cu umbra în spate, spre coama pletoasă şi sumbră a Haraminului unde s-ar fi oprit nu o dată, fugind de la gimnaziu, Mihai copil: acolo sub streaşina solemnă a asfinţitului e umbra lui. Priveşte Ipoteştii, vede natala vîlcioară, aşteaptă. O simţim. E un magnetism, o electricitate specială a văzduhului care ne soarbe spre undeva, spre un punct — ideal şi iluzoriu ca orişice punct! — dar unde în mod cert prezenţa de umbră a lui Mihai domină sara şi aerul. O simţim. Aşteaptă poate, în chip de răspuns, un sunet de corn...

Tot izlazul, toloaca pe care va avea loc mîine sărbătoarea, se deschide deasupra Ipoteştilor într-un dreptunghi de smarald vegetal, mărginit pe două laturi cu codri, pe cealaltă de sat, iar pe ultima, răspunzătoare cătunei, de-a dreptul pe cer. Pe acolo venea Mihai. Îl aşteptăm să sune...

Un bătrîn din Ipoteşti, unul dintre ultimii contemporani cu apusul Luceafărului, moş Costache Bunu, ne spusese într-o seară de înfiorată evocare că Mihai ţinea ascuns într-o scorbură, aici pe dealul Haraminului, un bucium mic. Suna cu el. Îşi vestea într-un anume fel întoarcerea, aşteptînd răspuns poate de la Miron prisăcarul, poate din codru de la pădurar. Amintirea bătrînului e vagă, tulburătoare ca şi un ecou. O deţine de la părinţii care copilăriseră cu poetul şi care, mai purtau deci în auz acel sunet de corn.

Îl aşteptăm şi noi... Zările stau cu auzul arc, pădurile verzi desfoliază antene. Asfinţitul mai stăruie încă; lasă pe culmea pletoasă a Haraminului exact cîtimea de umbră în care să încapă sau din care să răsară statura lui.

Ne răspunde un sunet. E poate o clipă a coincidenţelor miraculoase, o amăgire a auzului, sau poate că acel sunet, geamăt al naturii Ipoteştilor, vine din noi. Nu-l putem reţine în memorie, îl pîndisem prea mult! Dar simultaneitatea pîndei o recunoaştem toţi, abia după ce liliala pasăre sonoră s-a dizolvat în amurg. Ne controlăm tacit reacţia pe feţe. Eu, Constantin Ţoiu, învăţătorul Petre Silveanu, Viorica — această logodnică stelară a poetului, care cultivă cucernic umbra de la casa-muzeu — cei cîţiva copii din Ipoteşti.

A foşnit iarba, aerul, emoţia? Mergem mai departe. Deasupra Cucoraniilor, dominînd Ipoteştii, se deschide o alee de nuci bătrîni. Intrăm sub noaptea lor amară. Trecem pe lîngă casa pădurarului care, iarăşi o coincidenţă miraculoasă!, aşteaptă sosirea noastră. Ne primeşte cu puşca pe braţ, înconjurat de o horă lătrătoare de ciini. (Pe pădurarul de la Ipoteşti, badea Neculai Brega, îl vom evoca într-un alt cadru, aşa cum se cuvine). Ştie ce dorim, dar ceasul e zgîrcit în cuvinte, se cere simţit. Ne lasă să descoperim singuri, ca şi Ieronim din Cezara, bolta scundă de frunză care dă către lac...

Am sperat să fie o taină a noastră, o revelaţie a noastră, dar era de fapt o revelaţie a serii, a văzduhului şi a codrului din jur.

Venind a doua oară, mai pe urmă, într-un acelaşi ceas de asfinţit, l-am rugat pe Dan Grigorescu să caute lumina — indispensabilă unei corecte expuneri fotografice — nu cu exponometrul admirabil pe care îl mînuie, ci în sine însuşi. E o lumină a clipei de emoţie care ne-a covîrşit. E o lumină specială, care cîntă în văzduh, melancolică şi înghinată, dicibilă numai în versul eminescian. Boziile, păpurişul, lintiţa, draperiile diafane de mătasea broaştei, cîteva foltane de trestie, fruntea sumbră a pădurii care încercuie din toate părţile acest ochi de cer, toate au un inextricabil care este al clipei şi al eternităţii:

Numai codrii cei de veci...

Suavă, tulburătoare alcătuire! Salcia plîngătoare care veghează lacul este un fel de dom vegetal, răsturnat cu o dimensiune în apă şi cu alta în cer.

— Are o sută şaptezeci de ani şi mai bine, ne spune pădurarul. E mai veche decît poetul...

— E mai veche decît poetul! Am ţinut cu dinţii, pînă acasă în Ipoteşti, aceste cuvinte care puteau să fugă la fel ca şi acea lilială pasăre sonoră destrămată definitiv în amurg... Ceva e mai vechi decît Mihai, e mai vechi lacul, e mai vechi pămîntul, da, sîntem convinşi, avem certitudinea tangenţei cu paşii lui!

Nu ne mai distingem din umbră. Ne-am ţesut în pădurea copilăriei, ne-am destrămat sau ne-am compus poate în noaptea acestei păduri care ne-a încuiat în ea. Cineva ne-a furat şi lacul. Nu-l mai vedem. Noaptea urcă sau coboară din infinit, noapte compactă de iunie, noapte vegetală, noapte cu ugerele grele de ploaie. Noapte fertilă, noapte maternă, noapte matrice... Opulenţa ei senzorială, aerul ei gras şi fumegos, desfiinţează zăgazul dintre tărîmuri, amestecînd etajele de viaţă pînă în Calea Lactee. Ne întîlnim cu sensul sărbătorii de la căpătîiul Eminovicilor despre care a scris prietenul meu şi pe care îl recunoaştem amîndoi, încă mai viu, aici.

Sîntem în sînul aceleiaşi naturi...

Nu, acolo sus nu s-a deschis nici o poartă. Cerul e umed, cu molecule de viaţă care se ţes şi întreţes umbros, mirositor, amintindu-ne izma şi cimbrişorul strivit cu talpa pe islaz. Dar stelele au prins totuşi a răsări. Unde sînt? Iată-le, izvorăsc din lac!

Cînd ieşim din pădurea copilăriei, coborînd dealul spre sat ni se pare că Ipoteştii au migrat cu luminile spre cer, în întîmpinarea Luceafărului...

Trec următoarele rînduri colegului meu de pelerinaj, C. Ţoiu.

Duminică 14 iunie:
IATĂ VINE NUNTA-NTREAGĂ...

Vineri şi sîmbătă vremea la Ipoteşti a fost schimbătoare, cu înnourări repezi şi ploi rare, scurte. În ziua comemorării, un soare copleşitor ardea pe cerul senin al Ipoteştilor. Dimineaţa la şapte, soarele frigea ca-n toiul amiezii. Furtuna, clementă, avea să se dezlănţuie mai tîrziu, noaptea, după încheierea serbării.

În ajun, o înfrigurare generală a domnit în împrejurimi, de la Suceava, la Botoşani (oraşe în care au avut loc festivităţi simultane), apoi satele au început să curgă de pretutindeni, încărcate în autobuze, camioane, căruţe, spre locul de naştere al fiului fără de seamăn pe care l-au dat plaiurile Moldovei de sus: colectivişti din Cătămăraşti, Stănceşti, Călineşti, Miorcani, Bucecea, Vlădeni, Săveni, Stănceni, Răchiţi. La orele zece, uriaşei aglomerări de vehicule parcate în jurul Casei Memoriale (cu cei doi salcîmi bătrîni, martorii copilăriei poetului, unul cu coroana neagră uscată, mai dînd totuşi la baza trunchiului lăstare verzi, celălalt scorburos, plombat cu beton, cu ramurile mai groase legate printr-un cablu, să reziste) la orele zece, mulţimii sărbătoreşti, nerăbdătoare, i s-a adăugat coloana lungă a maşinilor sosite, prin Suceava, de la Bucureşti, cu scriitori, gazetari romîni şi străini. La unsprezece, această mulţime fremătătoare a pornit spre toloaca de la marginea Ipoteştilor, cale de doi kilometri, unde avea să înceapă serbarea şi unde altă mulţime, strînsă încă din zori, aştepta...

Estrada serbării este împodobită cu covoare moldoveneşti. Doi stîlpi înalţă chipul lui Eminescu deasupra pădurii. În primul şir de copaci din spatele scenei, o droaie de copii căţăraţi din vreme pe crengi, privesc din frunziş şi mişcările lor neastîmpărate printre ramurile ce pîrîie îndoite, dau pădurii, în neclintirea zilei orbitoare, o părelnică legănare de codru.

Un scurt cuvînt de deschidere e rostit de tovarăşul Rătoi Constantin, vice preşedintele Sfatului popular regional Suceava. Ia cuvîntul apoi tovarăşul Badare Teodor, secretarul Comitetului regional de partid Suceava, care spune în încheiere:

„De pe aceste meleaguri ale Ipoteştilor, poezia eminesciană a traversat meleagurile ţării ca un grafic de măiastră şi adîncă sensibilitate a mulţimilor. În versul eminescian pulsează fierbintele patriotism, foşnesc pădurile, îşi revarsă luminile miriadele de stele, şopteşte iubirea, ori răzbate dezgustul faţă de orînduirea crudă şi nedreptă în care i-a fost dat poetului să trăiască atît de tragic. Comemorîndu-l pe Eminescu în Ipoteştii săi, în regiunea, în patria sa, o facem cu satisfacţia gîndului că prin munca harnică şi talentul întregului popor, Romînia, atît de fierbinte cîntată de poet, a înflorit ca o grădină şi îşi preţuieşte visătorii, cîntăreţii şi pe cel mai mare dintre ei, Luceafărul poeziei romîneşti".

Pop Simion, secretar al Uniunii scriitorilor din R.P.R., aduce un călduros salut participanţilor la festival:

„Este lucrul cel mai potrivit ca astăzi în cea de a zecea zi din zilele omagiale Eminescu să ne întîlnim la chiar izvoarele geniului eminescian, în sînul generos al naturii, unde s-a născut şi a copilărit, în peisajul uman din Ţara de Sus, din a cărei fiinţă a ţîşnit Luceafărul poeziei romîneşti. Fiecare din cei adunaţi aici sînteţi de fapt o crenguţă, un mugure, o floare din fabulosul pom roditor ale cărui rădăcini sînt adînc înfipte în solul fertil al ţării, în timp ce mîndra lui coroană a aruncat jerbe de flori în eternitate...".

„Am vrut să vorbesc aici în romîneşte —, ia cuvîntul în continuare Alain Guillermou, profesor la Sorbonna. — Am vrut să vorbesc în romîneşte, aici, unde s-a născut marele vostru poet. Niciodată n-am vorbit în faţa atîtor oameni. Sînt mişcat... sînt adînc mişcat că azi am văzut locurile sfinte ale Ipoteştilor! Am fost adînc mişcat... — şi vocea i se tulbură, i se întretaie. Asistenţa aplaudă furtunos, bucuroasă, uimită de acest francez care ştie perfect romîneşte şi-i place vizibil să se exprime în limba noastră. — Eminescu a cunoscut aici iubirea şi taina morţii — adaugă, emoţionat, profesorul de la Sorbonna. Eminescu a iubit codrul, codrul frate cu romînul — şi recită cu însufleţire: „Codrule, codruţule..." — alte aplauze îl întrerup. „Ce gîndiţi despre poetul nostru? — m-a întrebat cineva — încheie domnia sa. — Eu am răspuns: „Fiecare popor are poetul naţional pe care-l merită. Poporul vostru l-a meritat pe Mihai Eminescu. Poporul romîn va fi ca şi *Luceafărul* — nu rece — nemuritor!"

Soarele bate nemilos în creştet, cînd ansamblul de cîntece şi dansuri *Ciprian Porumbescu* îşi începe programul. Oaspeţii îşi pun pe cap foile despăturite ale programelor. O mişcare pornită de undeva din urmă face să tălăzuiască mulţimea. Colectivişti din partea locului îşi croiesc drum prin ea şi aduc ramuri, ramuri de stejar cu frunze dese, pe care le întind oaspeţilor străini, să se apere cu ele de arşiţa soarelui. Iată acum aici, peste reprezentanţii culturii din Europa, din Mexic şi pînă în Australia, răsărind, în miniatură, un codru, simbol al codrului eminescian. Spectacolul de pe estradă este urmărit printre ramurile oferite de colectivişti, asemeni copiilor din faţa noastră, căţăraţi pe crengi în spatele scenei, în desişul pădurii.

„Cu îngăduinţa dvs. ce impresii aveţi despre acest moment?" ne adresăm domnului C.B. Christesen, scriitor australian, un domn cărunt şi distins care poartă pe cap o bonetă albă de pînză, a la Nehru, primită în dar, în 1956, din mîinile marelui om politic indian, cu prilejul unei vizite făcută la Delhi. „Foarte cald la Ipoteşti, dar îmi place foarte mult — declară domnia-sa, ţinînd deasupra bonetei indiene o ramură de stejar romînesc, să nu-l supere soarele. Eminescu — adaugă cercetînd nervurile fine ale unei frunze pe care o ţine în palmă — Eminescu iubea mult copacii, iar în unele din frunzele acestea, eu văd tonuri din poezia sa".

„Nici un romîn nu s-ar simţi străin în Mexic" exclamă Sergio Galinda, entuziasmat de ritmul vijelios al dansatorilor de pe scenă. Domnul Guillevic, cunoscutul poet francez, urmăreşte concentrat programul, cu barba dumisale roşcată, pitită în verdele frunzelor. „Eminescu — scrie pe genunchi, în limba franceză, în carnetul nostru, trimisul liric al Franţei, după cîteva minute de meditaţie — Eminescu n-a putut visa la o astfel de sărbătoare, în care ţara, poporul său se string, spre a trăi în poezia lui. *Faut-il qu'il soit pur et grand!* Mare şi curat trebuie să fie!

Merçi Eminesco!"

Acoperişurile alaiului de maşini şi autobuze strînse în jur sînt pline de lume. Nu mai poţi face nici o mişcare. Vîrtejul colorat de costume naţionale de pe scenă continuă ameţitor, apoi corul intonează cu putere un imn şi pădurea-l primeşte, îl aruncă în cerul Ipoteştilor.

„Să-nflorească fericită patria, o lume-ntreagă să ştie cum trăim în ea...".

Mulţimea se leagănă înfiorată. Conştiinţa eminesciană domină această mişcare, punct de incandescenţă al conştiinţei noastre patriotice, în care se întîlnesc, strîns înmănunchiate, mîndria faţă de valorile Romîniei socialiste, recunoştinţa noastră faţă de partid.

Din tronul lui înălţat, magul călător în stele priveşte undeva sus, deasupra, foarte departe. În clipa aceasta, el este pezent, mai prezent decît oricînd în mijlocul poporului care l-a dat lumii. Şi parcă ar coborî printre noi, parcă s-ar reîntoarce în mijlocul nostru, învăluit în mantia de împărat legendar al versului romînesc:

Deodată împăratul din tronul lui se scoală
Ca regele pustiei din stînca de granit;
În curte oastea sună cîntarea triumfală
Poporul o aude mişcîndu-se 'miit.

Reportaj de PAUL ANGHEL şi CONSTANTIN ŢOIU

PORNI LUCEAFĂRUL...

Prelau emisiunea sărbătorii de la C. Ţoiu, încercînd să aduc în pagină măcar un reflex al emoţiei de pe deal. Acest popor are conştiinţa deplină a strălucirii Luceafărului şi îl primeşte răsfrînt, ca un adînc de mare senină, aici lîngă ţărmul de la Ipoteşti.

Au fost în sărbătoare cîteva clipe în care mulţimea, miile de oameni venite de pretutindeni, a vălurit ca un talaz marin. Astrul care rîvnea suprema solitudine s-a întîlnit cu marea lui, o mare de capete şi de inimi, o mare de oameni ce ar fi reuşit, cu răsuflarea ei, să iţe adevărate talazuri spre strălucirea din zenit.

Suprem elogiu! Ridicat la universal Eminescu şi-a luat din nou măsura, în adîncime, în zăcămintele infinite ale sensibilităţii populare, vaste cît şi aria unui popor.

La Ipoteşti sînt doar cîteva trupuri de păduri, vestigii ale vechilor codri de odinioară, cu oglinzi de lacuri şi izvoare care şi-au păstrat capacitatea de a vibra etern. Mai sînt şi cîteva cărări ce amintesc paşii lui. Mai supraviţuiesc şi cîţiva din bătrînii care, copii pe atunci, poartă încă în inimi arsura cutremurătoare a acelei tragice veşti sosite în cătuna copilăriei, acum 75 de ani: „A murit Mihai!"

Povestindu-ne şi evocîndu-ne clipa aceea în care lumea s-a oprit în loc, pe osia ei, bătrînul Costache Bunu o retraieşte, cutremurîndu-ne, ridicînd clipa la grozăvia de cataclism astral. „A murit Mihai!" Cum a sosit vestea la Ipoteşti, cînd şi cum a străbătut atîta cale, oprind aici pentru o clipă crugul luminii şi respiraţia oamenilor?... „A murit Mihai".

Omul acesta de aproape nouăzeci de ani avea pe atunci chiar vîrsta nepotului, a lui Gheorghiţă, care stă alături de noi, pe prispă, cenzurîndu-ne cu un ochi inteligent. Prin el, prin bătrîn, cordonul ombilical al amintirii se rupe, cel puţin aici la Ipoteşti, definitiv. Nu mai are cine să ne comunice zguduitoarea veste. Nu mai are cine să scoată din scorbura teiului acel bucium al copilăriei, sunînd cu el, din vreme în vreme, sara pe deal. Pentru Gheorghiţă, pentru orişicare copil, pentru orişicare om de pe pămîntul romînesc şi de pe Pămînt, Eminescu este cel ce trebuie căutat şi descoperit în cartea cu versuri. Cordonul matrice se rupe, ca şi cordonul unei astronave:

Porni luceafărul. Creşteau
În cer a lui aripe,
Şi căi de mii de ani treceau,
În tot atîtea clipe.

În jur, adunarea de mii de oameni tălăzuieşte frenetic şi marin...

Fotografiile: DAN GRIGORESCU

PAUL GEORGESCU

EMINESCU ȘI CONTEMPORANII SĂI (II)

Nu orice aplecare spre trecut înseamnă paseism după cum nici acceptarea oricărui prezent nu înseamnă întotdeauna vitalitate și atitudine progresistă. Gherea care exprimase teza judicioasă a decepționismului, ar fi trebuit să înțeleagă, în primul rînd, că „Epigonii" ilustrează tocmai această teză ; și ar mai fi trebuit să înțeleagă că trecutul, prezentul și viitorul nu sînt concepte magice ci social istorice, apreciabile după conținutul lor concret și după dinamica psihologică potențială. Revenind la Maiorescu, e limpede că obiecția sa la „Epigonii" conține în germene o discordanță principală dintre critic și poet. Fire constructivă și pozitivă, autorul „Logicei", pe care Eminescu o va apăra de altfel în scris, pregătea o cultură temeinică, bazată pe real și prezent, proiectată spre un viitor lent ascendent. Nu se poate spune că trecutul lipsește din formula lui Maiorescu, în primul rînd prin acceptarea folclorului ca izvor al artei, apoi prin însumarea umanismului clasic. Pentru Eminescu însă, trecutul are un rol superior, cu dinamică spectaculoasă. Poetul face cîțiva pași înapoi, spre un teren ferm, pentru a putea executa un salt înainte. E foarte adevărat că Eminescu era, ca și Maiorescu, un organicist și activitatea lui la „Timpul" are acest temei ideologic. E bine cunoscut că economia și statul în genere, ca ansamblu unitar de instituții, trebuiau, în concepția poetului, să fie expresia unor realități economice și sociale iar modificarea suprastructurii trebuia să urmeze modificărilor infrastructurei, a bazei. Iar baza, realitatea realităților era, după Eminescu, munca productivă. Fără a respinge din principiu industrializarea, poetul cerea însă ca legiuirile potrivite unui stat industrial să urmeze industrializării, nu să o preceadă. Se opunea însă cu violență comerțului, formelor de interpunere parazitară între producător și consumator. Aparent, Maiorescu era mai progresist decît Eminescu, fiindcă criticul considera progresul ca un fenomen ineluctabil, ireversibil, însă lent. Conservatorismul său organicist se manifesta în două puncte : evoluția să fie înceată, fără salturi calitative ; și legislația să nu fie anticipativă ci consecutivă, altfel spus, formele să nu preceadă conținutul. Judecînd după aparențe, considerînd utopiile sale paseiste drept corp de doctrină, Eugen Lovinescu, ca de altfel și G. Ibrăileanu, l-au considerat pe Eminescu retrograd. În fapt, organicismul lui Eminescu era aparent, el nu numai că accepta saltul calitativ ci îl și dorea, doar că nu cunoștea direcția lui posibilă. Dacă la Maiorescu organicismul meliorist era o acceptare critică a prezentului, pentru Eminescu, organicismul și conservatismul erau o frînă a dezvoltării burgheziei comerciale parazitare, a cărei expresie politică era partidul liberal. Eminescu nu era meliorist fiindcă, pentru el, un viitor mai bun nu putea ieși dintr-un prezent execrabil, ce purta în sine nu progresul, ci sporirea răului. Binele nu putea urma dezvoltării ci doar răsturnării. În înțelegerea lui Eminescu trebuie pornit de la inacceptarea prezentului burghez. Dacă pentru Maiorescu societatea respectivă era perfectibilă fără pripeli, Eminescu dorea din toată ființa sa răsturnarea violentă. De aici, frecvența tipului revoluționar în poezia și proza sa. Dar într-o epocă de reflux revoluționar, revoluționarul e o aspirație fără obiect și poetul devine un decepționat. Viitorul fiind blocat, el cade în scepticism luciferic, caută cu frenezie în trecut sursa răsturnărilor. Avatarii faraonului Tla sau transmigrațiile temporale ale lui Dan-Dionis, insula lui Euthanasius, toate provin din dorința violentă de a ieși dintr-un prezent insuportabil. Termenul de decepționism este de altfel mult prea domol pentru a exprima mînia și durerea poetului, zbaterea sa tragică. Liniștea olimpiană a lui Maiorescu, deloc temperamentală, cum s-a crezut, înainte de apariția „Însemnărilor zilnice" provine din încrederea raționalistă a criticului că se afla într-o lume care, chiar de nu era cea mai bună cu putință, putea deveni ca atare, pe-ndelete. E destul să ne amintim eseul său „Progresul adevărului", încrederea limpede ce-l străbate în inevitabilitatea progresului, victoriei adevărului asupra erorii, a valorii asupra non-valorii. De aici și amestecul său în viața politică, încrederea sa în utilitatea acțiunii publice, în ponderea intervențiilor sale. Eminescu n-a dorit însă să devină om politic. Marele poet a realizat acest paradox de a scrie într-un ziar conservator articole incendiare. Conservatorismul său provenea din negarea totală a prezentului capitalist și a germenilor pe care acel prezent îi conținea. Retragerea sa spre trecut era căutarea unei baze solide, ferme, pentru declanșarea unei ofensive nimicitoare.

I. L. Caragiale avea comun cu Maiorescu raționalismul, încrederea în concret și clasicismul ca refuz al subiectivității și tipologia esențială. Amîndoi se aflau în zona de interferență a clasicismului cu realismul. I. L. Caragiale era realist în măsura în care admitea concretul istoric, clasicist în măsura în care în raportul general-individual, punea accentul pe categorie și esență. De asemeni, respingerea romantismului ca explozie a eului le era comună, mai atenuată la Maiorescu prin lecturi, mai categorică la Caragiale prin exclusivism artistic. Amîndoi erau mefienți față de trecut și viitor, avînd încredere doar în prezent, în real, în concret. Dar dacă și Caragiale și Maiorescu erau ancorați în prezent, atitudinea lor față de acesta era deosebită. Cum am spus, Maiorescu privea prezentul cu spirit critic dar deducea din el un viitor inevitabil superior, în vreme ce Caragiale aduce pe scenă prezentul burghez, pentru a-l aboli. Critica prezentului la Maiorescu e severă dar melioristă, nu-i atinge bazele ci excesele, diformitățile, pentru el, corectabile. Caragiale, ca și Eminescu, fac prezentului burghez o critică totală. Pentru cei doi congeniali, diformitățile prezentului burghez nu erau accidente corijabile, ci expresii ale esenței monstruoase, expresii ce urmau să se agraveze cu timpul, iar nu să se atenueze. Pentru ei totul era greșit, strîmb, diform. Din acest punct de vedere, Gherea era mai aproape de Maiorescu decît de Eminescu și Caragiale fiindcă pentru criticul „Contemporanului" viitoarea societate avea să se nască inevitabil din dezvoltarea lumii prezente. Deosebirea, e drept, importantă, consta nu numai în critica mai generală a lui Gherea cît în rolul istoric al proletariatului. E drept, de asemeni, că Gherea reprezintă o generație ulterioară, cînd valul revoluționar începuse să crească. Dar să nu uităm că pentru Gherea, dezvoltarea proletariatului era o consecință inevitabilă a dezvoltării burgheziei, ergo burghezia și liberalii reprezentau un factor de progres în raport cu moșierimea și conservatorii. Toți patru acceptă teoria maioresciană a formelor fără fond, dar cu nuanțe importante. Pentru Maiorescu, legislația burgheză nu era rea ci doar prematură. Pentru Eminescu ea era rea în sine și avea tendința de a deveni din ce în ce mai nocivă. Caragiale reținea faptul că libertățile democratice acordate teoretic erau formale, fictive, pur demagogice. Gherea reținea același aspect ca și Caragiale, insistînd asupra transpunerii în practică a promisiunilor formale, adică ridicarea conținutului la formă. Mai timorat și cu unele inconsecvențe, Maiorescu era și el pentru ridicarea conținutului la formă iar nu pentru anularea elementelor de progres din constituție. Elementele comune la cei patru gînditori sînt explicabile prin antiliberalismul lor. Pentru Maiorescu complexul burghez era inevitabil, el trebuia însă încetinit. Pentru Gherea el era un rău necesar ce trebuia grăbit. Pentru Eminescu și Caragiale el era răul absolut ce trebuia extirpat. Eminescu și Caragiale erau foarte apropiați ca poziție generală și e uluitor cît de mult seamănă satira socială a unuia cu a celuilalt. Deosebirea constă în aceea că în vreme ce la Eminescu satira absolută este explozivă, mînioasă, adînc îndurerată, satira absolută a lui Caragiale își interzice orice expresie directă a sentimentelor. Dar comedia e reversul tragediei. Atît „O noapte furtunoasă" cît și „O scrisoare pierdută" sînt tragice în sensul că dintr-un rău decurge un rău și mai mare, că eroarea crește și speranța e retezată.

Dacă Eminescu avea comun cu Maiorescu o mare severitate artistică ducînd pînă la sterilitate, o exigență de sine și un spirit critic față de alții, deosebite, o sete de cultură filozofică și cel mai vast orizont cultural al vremii, Creangă satisfăcea la genialul poet cealaltă valență : folclorică, populară, națională. Desigur, nici lui Maiorescu nu-i erau străine aceste valori, dar Creangă era însuși întruparea lor de geniu. Dar nu numai atît : Creangă era și el o expresie a spiritului critic, ca și Eminescu, Caragiale și Maiorescu. Mai mult, Creangă era reprezentantul acelui strat ferm pe care-l căuta Eminescu în retractilitatea sa antiburgheză și al optimismului autentic, vital. Rîsul lui Creangă era antidotul amărăciunii prăpăstioase a poetului, expresia fondului său prim optimist și, ceva mai mult poate, existența unui viitor posibil. Încît, gemînd cu Schopenhauer de creșterea și perenitatea răului în lume, Eminescu regăsea în Creangă acea forță populară ce-l făcea să intuiască găsirea unei soluții salvatoare. Acea soluție nu putea veni decît de la popor, prin popor, pentru popor. Prietenia cu Slavici dezvăluie o altă valență eminesciană : sobrietatea populară, spiritul său exact și sever. Și să nu uităm că Eminescu a realizat în opera sa, cel dintîi, unirea tuturor romînilor. Toate aceste valențe, și altele, încă, ale lui Mihail Eminescu vădesc uriașa sa forță sintetică. În monumentala operă a lui G. Călinescu dedicată poetului național, cea dintîi — și pînă acum singura — privire exhaustivă și integratoare a vieții și lucrării lui Eminescu, se insistă tocmai asupra efortului său sintetic, retezat tragic.

Eminescu nu poate și nu trebuie redus la una singură din laturile componenței sale. Nici nu poate fi vorba de o „preluare necritică, în bloc" a experienței poetului. De altfel, înțelegerea pe care ne-o dă epoca este alta ; bîjbîirea tragică a acelei vremi a luat sfîrșit, iar erorile într-un fel inerente, noi le explicăm și le deplingem. Decalcul este fără sens și nici un om de bun simț nu citește un clasic pentru a prelua de acolo răspunsuri practice pentru probleme care sînt altele. Nimeni nu-l citește pe Tolstoi pentru a se lămuri în problemele organizării agriculturii sau pe Goethe pentru a vedea care e cea mai bună formulă de parlament. Ne cutremură la Eminescu o conștiință tragică trăind cu incandescență contradicțiile unei epoci, obsedat de destinul poporului său, interogîndu-se dramatic asupra tuturor problemelor ce se puneau societății sale, trăind intens adevărurile ca și erorile ei. Cît privește încercarea sa sintetică, ea privește integrarea specificului național în universal, topirea dialectelor într-o limbă literară unică, reactivarea limbii vechi și contopirea artistică a vorbirii populare cu necesitățile expresiei celei mai intelectuale. Chiar dacă îndrăzneața contribuție nu a fost terminată, chiar dacă acțiunea sintetică nu a încetat fiindcă e o funcție eternă a popoarelor vii, este incontestabil că opera lui înseamnă cea dintîi contribuție națională pe plan universal și temelia culturii romîne moderne.

Atitudinea lui Maiorescu față de marele poet a fost impecabilă : el propune bursa pentru Berlin, la care a contribuit cu bani proprii, el îi cere poetului să-și dea examenele pentru a-l putea numi profesor universitar apoi, în fața reticențelor lui Eminescu, îi găsește acestuia un loc de redactor la „Timpul", de bibliotecar, de revizor școlar. În timpul bolii și după însănătoșirea dintîi, grija lui Maiorescu e plină de delicatețe, iar articolul său ulterior morții lui Eminescu proclamă hotărît geniul poetului. Acuzațiile aduse criticului, mai întîi de oameni care nu făcuseră niciodată nimic pentru poet, ba, mai mult, îl batjocoriseră public, apoi de critici plini de rea credință, toate aceste acuzații calomnioase sînt mărunte și penibile. Un fapt însă rămîne și el este incontestabil, denunțat, îndeosebi, cu accente dramatice de marele Caragiale : Eminescu nu a deținut, în societatea vremii, locul eminent pe care-l avea, dimpotrivă, în raport cu bogătașii epocii, cu moșierii, arendașii, bogasierii, comercianții, advocații și samsarii se poate spune că a trăit materialmente jalnic. Vina, evident, nu e a lui Maiorescu, fiindcă el nici nu putea face nimic mai mult decît a făcut, vina, toată, e a societății, care nu îngăduia unui scriitor să trăiască din munca lui, condamnîndu-l la foame și umilință. Cîți scriitori nu au îndurat mizerie, au realizat această performanță cu alte mijloace decît cele literare. În celebrul portret postum pe care Maiorescu i l-a făcut lui Eminescu după tiparul schopenhauerian, fără a exprima tot adevărul, a surprins totuși o trăsătură reală a geniului eminescian, obsesia ideilor, acel „joc al ielelor" ce-l atrăgea spre rezolvarea marilor probleme, dezinteresul superior pentru urmările practice imediate ale artei sale. Desigur că Maiorescu, om al ideilor și el, dar advocat și om politic, gîndind tactic și practic, a fost uluit respectuos de dezinteresul poetului pentru rentabilitatea imediată a artei și de disprețul pentru carierismul social. Bineînțeles, s-a exagerat mult, odinioară, cît privește incontingența și imaterialitatea artiștilor, exagerare cu substrat interesat și josnic ; nu e însă un motiv, acum, de a face greșeala contrarie, proclamînd vocația lui Eminescu pentru revizorat școlar. Gîndirea lui Eminescu era nu numai mai abstractă, dar el gîndea în structuri, și unde Maiorescu căuta acomodări practice, Eminescu respingea total, fără compromisuri. Eminescu era convins că societatea sa era rău alcătuită, că acomodările și ameliorările erau inutile și, prin urmare, acea lume trebuia schimbată radical. Dacă nu a încercat să o schimbe este pentru că nu știa cum, dar că a refuzat-o total, că nu a vrut să avanseze social într-o lume respinsă, că nu a căutat acomodări personale cu ea, este foarte limpede.

În aceste condiții se poate vorbi despre junimismul lui Eminescu ? Da și nu. Junimea nu a putut deveni un corp doctrinar, politic și estetic. Inteligența bivalentă a lui Maiorescu, teoretică și practică, politică și artistică, a știut să creeze oarecare coeziune între „Junimea" politică, pe care o conducea Carp și cea literară, dar ele nu au putut fuziona niciodată. Tendințele erau diverse și oameni ca A. D. Xenopol și Panu au sfîrșit prin a se rupe politic de „Junime". „Junimea — scrie G. Călinescu — n-a fost decît o reuniune întîmplătoare de oameni — ce e drept — cu multe aspirații comune, dar despărțiți printr-o infinitate de atitudini personale, așa încît a subordona cu totul pe Eminescu grupului sau a-l dezbina de el, cum fac unii, este o lucrare zadarnică și pătimașă". („Viața lui Mihai Eminescu", ed. IV, pag. 220). Nu e mai puțin mare meritul lui Titu Maiorescu de a fi grupat, fie și pentru un timp, în jurul unei reviste, oameni ca Eminescu, Alecsandri, Caragiale, Creangă, Slavici, Duiliu Zamfirescu, Xenopol, Panu ș. a. Ceea ce-i unea pe junimiști era spiritul critic dezvoltat, respingerea parțială sau totală a lumii burgheze cu implicațiile ei politice, sociale și culturale. Simțindu-se puțini, junimiștii s-au alăturat forței politice antiburgheze celei mai puternice, conservatorii, păstrîndu-și autonomia, uneori manifestîndu-și chiar independența. Deosebirile, de altfel, și în această chestiune erau mari, de la Carp la Panu, care se supăra cînd era atacat C. A. Rosetti. Literar vorbind, „Junimea" a manifestat idiosincrazie față de pseudoliteratură, față de inflația verbală și improvizație, reacție firească și necesară la o literatură în care noțiunile nu mai aveau acoperirea socială. Estetic vorbind, Maiorescu accepta și clasicismul realist al lui Caragiale, și romantismul lui Eminescu, și folclorismul clasic al lui Creangă, și realismul de observație al lui Slavici, scriitori pe care nu are sens ca noi să-l aducem la același numitor comun. În ceea ce privește intelectualul și ideologicul în artă, niciodată nu au fost atinse în literatura romînă un mai înalt grad de fierbere a ideilor, o mai înaltă intelectualitate, o mai mare densitate de idei și probleme sociale, politice, economice, filosofice, decît în literatura lui Eminescu. Cît privește seninătatea artei, poezia eminesciană e unul dintre cele mai zguduitoare și teribile strigăte de suferință din cîte au răsunat în lume.

AUREL MARTIN

eminescu: opiniile estetice (II)

Așadar, momentul 1866—1870 pune în lumină coexistența, în gîndirea literară eminesciană, a unor puncte de vedere clasiciste (sau postclasiciste) și romantice. Raportate la realitățile literare romînești (familiare, desigur, tînărului Eminescu), opiniile la care m-am referit în articolul precedent descind, neîndoielnic, în primul rînd din ideologia pașoptistă, aceasta din urmă cumulînd, precum se știe, tendințe estetice relativ eterogene. Imaginea poetului-profet, de pildă, exaltată în oda La Heliade și, pînă la un punct, și în Epigonii, o găsim conturată programatic, între altele, în cunoscutul articol închinat de Cezar Bolliac, poeziei, în 1847 ; ideile clasicizante cuprinse în amintita scrisoare trimisă lui Iacob Negruzzi figurează și în textele lui Heliade-Rădulescu privitoare la teoria literaturii ; în sfîrșit, rolul decisiv acordat de Eminescu funcției moralizatoare a teatrului e un loc comun în epoca pașoptistă, de vreme ce Heliade, C. Negruzzi, Al. Russo sau V. Alecsandri vorbesc cu toții despre teatru ca școală a societății, menită să promoveze virtutea și să condamne viciile. (Ecourile iluministe sînt evidente). Nu sînt, fără doar și poate, singurele fapte care probează dependența gîndirii estetice eminesciene de ideologia literară pașoptistă.

Generația de la 1848 descoperise tezaurul folcloric, și-l valorificase, romantic, ca document istoric și psihologic, dar și ca o expresie artistică pilduitoare. Russo, Alecsandri, Kogălniceanu, Negruzzi, Anton Pann, Cezar Bolliac sau G. Barițiu strîng poezie populară sau glosează admirativ pe marginea ei, văzînd într-însa o sursă inepuizabilă de inspirație și un model ce trebuie urmat, pentru a asigura literaturii romîne nota ei de firească originalitate, pentru a o desface de influențele nocive ale cosmopolitismului și a o așeza pe temelii democratice și naționale. Că Eminescu a subscris la toate acestea e un adevăr indubitabil, problema preocupîndu-l nu numai în anii debutului (cînd începe să culeagă materiale folclorice), ci și mai tîrziu, și nu numai ca poet, ci și ca teoretician. Nu e cazul să analizez aici concepția eminesciană despre creația orală a maselor, legătura dintre această concepție și unele teze ale școlii etnopsihologice sau gradul în care patrimoniul popular se constituie ca punct de plecare al liricii și eposului lui Eminescu, chestiunea fiind pe larg dezbătută de Ilarie Chendi, D. Murărașu și Perpessicius. E locul însă a sublinia cîteva din ideile estetice care îl frămîntau pe poet, pe urmele pașoptiștilor, atît în perioada cînd îl elogia pe Hugo în Familia, ca bard al poporului și al libertății, cît și mai tîrziu, cînd, ca redactor la Curierul de Iași și la Timpul[1]) manifestă un interes deosebit pentru folclor ca bază a literaturii naționale. Într-un articol intitulat Notițe bibliografice și publicat în Timpul (8 mai 1880) arăta, lăudîndu-l pe Creangă și criticîndu-l pe Heliade : „Nu în imitarea formelor străine consistă adevărata propășire. Luați de la străini gustul de a pili și a lucra cu daltă toate scrierile voastre, luați de la ei iubirea de adevăr, lipsa de suficiență, respectul ce ei îl au pentru obiectul pe care-l tratează, cît și pentru publicul căruia se adresează. Dar o adevărată literatură, trainică, care să ne placă nouă, și să fie originală pentru alții, nu se poate întemeia decît pe graiul viu al poporului nostru propriu, pe tradițiile, obiceiurile și istoria lui, pe geniul lui. Tot ce-ați produce în afară de geniul într-adevăr național (nu patriotico-liberalo-politic), nu va avea valoare și trăinicie, nici pentru noi, nici pentru străinătate". Iar într-o însemnare manuscrisă (citată de Ilarie Chendi), formula încă din epoca vieneză credința că „se vor mai găsi suflete cari să nu fie jignite de rima neîndeminatecă sau de simplitatea unui cuvînt vechi, ci vor preferi a se adăpa mai bine la izvorul curat ca lamura și mai prețios ca aurul al poeziei noastre populare, decît să bea din izvorul de apă de zahăr cu portocale", așa cum, spune Eminescu într-un alt material consacrat teatrului, a procedat Shakespeare, artist atît de mare, tocmai „fiindcă s-a îmbătat de mireasma acelor flori sălbatice care sînt cîntecele populare". Shakespeare e într-adevăr „poet național", fiindcă prin toată opera lui e legat de popor și, inspirîndu-se din literatura populară, a ajuns să conceapă cum concepe poporul și el „a fost al poporului său prin escelință". De altfel, artele, scrie poetul într-un articol citat de același Chendi, „sunt bucăți din viața subiectivă a poporului și de aceea arta națională, caracteristică, pe de o parte întărește conștiința națională, pe de alta îi lărgește orizontul ei". Și adaugă : „numai arta națională are rațiune de a fi, numai ea naște în inimile indivizilor întărirea și intensivitatea acelui sentiment subiectiv care-i face ca toți să se numere membrii aceluiași corp". Literatura e puternică, remarcă Eminescu, într-un articol inserat în Timpul (28 martie 1882) numai „întemeindu-se pe baza largă a geniului național". Nu e greu de intuit în toate aceste texte un punct de vedere apropiat aceluia susținut de pașoptiști.

Sub raport teoretic, problema caracterului național al artei (problemă-cheie în estetica eminesciană) îl preocupase pe poet încă din 1870 într-o notă manuscrisă (reprodusă de D. Murărașu) intitulată Strîngerea literaturii noastre populare. Distingînd în poezie două elemente constitutive : „ideia" și „forma" („formula"), arătînd că aceasta din urmă „nu e decît manifestațiunea palpabilă, simțită a unei idei oarecare", că „ideia unei poezii poartă în sine ideia corpului său, astfel cum cauza poartă în sine o urmare neapărată ei", Eminescu trage concluzia că „materialul în care se sensibiliză ideia etern poetică nu sunt imaginele tuturor popoarelor, ci a aceluia la care ea se sensibiliză", că „tropii unei națiuni agricole diferă de tropii, de imaginele unei națiuni de vînători ori de păstori", că, în fine, „acest mod de cugetare care se reflectă numai asupra corpului, nu asupra ideii unei poezii constituie naționalitatea ei". Nota are ca obiectiv precis elucidarea unei chestiuni de ordin folcloric : raportul dintre creația orală a unui popor și fondul relativ general uman al problematicii abordate. Prin sistemul de referințe teoretice, dar mai ales prin tendința de a explica fenomenul cu ajutorul unor principii socotite axiomatice, Eminescu ajunge să dezbată însă, de fapt, una dintre cele mai importante probleme de estetică : relația dintre conținut și formă. Termenii folosiți în însemnarea sa manuscrisă sînt de sursă evident hegeliană (poetul tradusese, de altminteri, Arta reprezentațiunei dramatice a hegelianului H. T. Rötscher); ei puteau fi, totuși, împrumutați și din vocabularul folosit de Titu Maiorescu în studiul său Poezia romînă la 1867, așa cum ideile eminesciene cu privire la caracterul naiv, neîndeminatec al unor producții folclorice își pot afla sorgintea nu numaidecît în Herder sau în Hegel, ci și în articolul Asupra poeziei noastre populare, publicat de același Maiorescu în Convorbiri literare (15 ianuarie 1868). Referindu-se, deci, la poezie în general, Eminescu scrie : „Poezia nu are să descifreze, ci din contra să incifreze o idee poetică în simbolurile și hieroglifele imaginelor sensibile" dar, adaugă el, punînd accentul pe primordialitatea conținutului, „numai cumcă aceste imagini trebuie să constituie haina unei idei, căci altfel sunt colori amestecate fără înțeles". Comentînd textul eminescian, Al. Husar arată, pe bună dreptate, în Viața romînească (nr. 4—5 1964) că poetul „opune tezei hegeliene a dezvoltării «dinăuntru în afară», «din suflet ca singur izvor», ideea influenței structurii economice a societății asupra artei", de vreme ce tropii unei națiuni agricole diferă de aceia specifici uneia de vînători sau de păstori. Primordialitatea conținutului, afirmată în Strîngerea literaturii noastre populare, va rămînea un principiu fundamental pentru întreaga creație eminesciană, culminînd, sub raportul artei poetice cu poziția net antiformalistă mărturisită cu putere în Criticilor mei (1883) : „E ușor a scrie versuri / Cînd nimic nu ai a spune / Înșirînd cuvinte goale / Ce din coadă au să sune". Aceeași poezie formula însă și un alt principiu, nu mai puțin fundamental pentru gîndirea estetică a lui Eminescu : „Unde vei găsi cuvîntul / Ce exprimă adevărul ?"

Problema adevărului în artă a fost pusă întîi de reprezentanții clasicismului, ca și aceea a imitării naturii. Boileau, bunăoară, spunea : „Rien n'est beau que le vrai" și socotea „adevărată" natura : „Mais la nature est vraie", recomandînd „Que la nature donc soit votre étude unique" (restrîngîndu-i însă aria : „Etudiez la cour et connaissez la ville"). Principiile înscrise în l'Art poetique, trecute apoi prin Marmontel și alți postclasiciști, lărgite sensibil de preromantici și de romantici, aveau să fie cunoscute (în accepția lor totuși clasicistă, în primul rînd) și în școlile frecventate de tînărul Eminescu. Nu e de mirare, așadar, că unele formulări eminesciene sînt similare acelora puse în circulație de clasicism, după cum nu e de mirare nici că referirile nominale făcute de poetul nostru nu concordă întotdeauna cu acelea ale legiuitorului esteticii clasiciste franceze. Lui Boileau, de pildă, nu-i plăcea Molière; pentru Eminescu, autorul Avarului avea valoare exemplară. Boileau îi dădea ca model pe Racine și pe Corneille ; Eminescu, asemenea lui Schopenhauer (care nutrea și el idealuri clasiciste), îi considera pe cei doi cu totul depășiți, simpli imitatori ai tragediei antice. Deosebirile de opinie sînt determinate atît de gustul propriu, format la școala unor creatori mai moderni, cît și de răsturnările efectuate în ierarhia valorilor de către romantici sau de modificările produse, în criteriile de apreciere, de către realiști. Partizan al adevărului în artă, Eminescu dă, de aceea, noțiunii un sens mult mai larg și, în același timp, mult mai realist. Procesul se petrece în cea de a doua etapă a gîndirii sale estetice, delimitată aproximativ între anii 1876—1883, adică în momentul salahoriei la Curierul de Iași și la Timpul.

Întîmplarea (dar nu numai ea, dacă ne gîndim la ambițiile dramaturgice ale poetului și la vremea cînd se cultiva în tovărășia trupelor lui Fanny Tardini, Pascali sau era salariat al Teatrului Național din București) a făcut ca ideile sale estetice să fie enunțate mai cu seamă în legătură cu repertoriul prezentat pe scenele romînești. Dar și în recenziile făcute cîtorva cărți editate în acei ani. Textele sînt încărcate de sugestii, dovedind judecată sigură, competență, cultură profesională și o nemărginită dragoste pentru teatrul și literatura autentică, nefalsificatoare a adevărului vieții. Pe urmele lui Filimon, însă la un nivel teoretic mult superior, poetul formulează principii care, subliniază Ioan Massoff în recenta sa carte consacrată valorificării legăturilor lui Eminescu cu teatrul, „au contribuit în mare măsură la fundamentarea teoriei realismului critic în arta și literatura noastră dramatică". Pe de altă parte, recenzia la Novelele lui Slavici, publicată în Timpul (8 martie 1882) sau cuvîntul introductiv la primul număr al revistei Fîntîna Blanduziei (1888), unde poetul cere literaturii și artei „să sanifice inteligențele de această boală psihologică a scepticismului", mărturisesc și ele adeziunea scriitorului la realism.

În concepția lui Eminescu, arta oglindește realitatea, marele dascăl al oricărui creator autentic fiind natura. Din acest punct de vedere, arată poetul în articolul Teatru de vară, inserat în Curierul de Iași (din 4 iulie 1876), dramele lui Corneille și Racine, „acei iluștri mergători pe catalice", nu sînt decît „niște imitații slabe și greșite ale tragediei antice". Molière însă (care e o constantă simpatie a lui Eminescu) „n-a avut alt profesor decît natura, de aceea e clasic în farsele sale chiar". Gogol, de asemenea. Comentînd, tot în Curierul de Iași (din 5 decembrie 1876), spectacolul prezentat cu Revizorul, cronicarul subliniază : „el (Gogol) ș-a-nrădăcinat în minte viața reală a poporului rusesc : tipurile sale sunt copiate de pe natură, sunt oameni aievea, precum îi găsești în tîrgușoarele pierdute în mijlocul stepelor căzăcești". Și adaugă : „Toate popoarele au asemenea scriitori, deși nu toți au compus cîte-o piesă de teatru. La germani Fritz Reuter, la americani Bret Harte, la unguri Petőfi, la romîni pentru țăranul din Moldova Creangă, pentru crișăni Slavici, pentru spiritul și viața tîrgoveților întrucîtva Anton Pann". Efectul piesei lui Gogol este „ca și acela al adevărului și naturii", pentru că „natura și adevărul sunt serioase", iar eroii din Revizorul (ca și cei din Suflete moarte) nu sînt niciunul „imitație în carton" sau „caracter afectat". La fel sînt și personajele lui Slavici. Acestea „au fondul sufletesc al poporului, gîndesc și simt ca el", fiindcă adevăratele talente „pentru a produce ceva permanent", adică durabil, „trebuie să intre cu rădăcinile în pămîntul, în modul de a fi al poporului lor". Și mai departe : „nici o literatură puternică și sănătoasă, capabilă să determine spiritul unui popor, nu poate exista decît determinată ea însăși la rîndul ei de spiritul acelui popor, întemeiată adică pe baza largă a geniului național". Cultul pentru adevăr, funcția etică a artei și caracterul obligatoriu național al literaturii ajung să se îmbine, în estetica eminesciană, sub semnul comandamentului realist. Dar, observă Eminescu, în aceeași recenzie la Novelele lui Slavici, „poate nu e o idee nouă dacă spunem că orice lucrare literară însemnată cuprinde, pe lîngă actul intelectual al observației și concepției, o lucrare de rezumațiune a unor elemente preexistente din viața poporului", „rezumațiunea", echivalînd, cred, în gîndirea eminesciană, cu ceea ce numim noi azi „tipizare".

În procesul de reflectare a realității, artistul e obligat să opereze însă selectiv, pentru că, subliniază poetul în articolul Revista teatrală, publicat în Curierul de Iași din 22 decembrie 1876, „nu tot ce e natural e frumos. Aceasta trebuie să fie regula de aur a tuturor artiștilor, fie ei poeți, fie pictori, fie muzicanți, fie actori". În numele acestui principiu, condamnă o dramatizare cum e Cerșetoarea (unde nu există „nici un caracter natural de la început pînă la sfîrșit" și, în genere, dramele de bulevard, alcătuite după rețete care frizează bunul simț și adevărul vieții : „Iei o ingenuitate, un tată nobil, o mamă iubitoare, un amant frumos, un intrigant cu pălărie mare și cu ochii boldiți, un pahar cu apă în care se toarnă sare, un pumnal, le amesteci toate bine, le dai cinci clocote, ca să iasă cinci acte, și în sfîrșit te duci acasă, mulțămind Domnului că toate relele din lume sunt trecătoare. Două dame, un fante, de cupă, doi regi și cîteva articole din codul penal formează tot calabalîcul intelectual al dramelor de senzație". Împotriva artei păcătuiesc și cei care, vînînd efecte și succese ieftine, aduc în piesele lor „gheboși, surzi, muți, orbi, hectici nebuni, idioți", uitînd că nu „reprezentarea crudă și realistă" (în sens de „naturalistă") „a slăbiciunilor trupești este menirea artei dramatice". Există însă două infirmități, care „nu jignesc simțul estetic", dar „numai prin liniștea care o inspiră : orbia și nebunia". Regele Lear și Hamlet stau mărturie. În ambele cazuri avem de-a face cu antiteze : „Antiteza la cel întîi este : seninul ochilor minții, și întunericul ochilor trupului ; antiteza la cel de-al doilea, sunt maximele de înțelept în gură de nebun, dar aceste antiteze nu se luptă, ci se-mpreună în liniște". Gîndind astfel, e firesc ca Eminescu să condamne, în amintita recenzie despre Novelele lui Slavici, atît literatura „de cîrciumă, de spitale și de balamuc" a celor de la Literatorul (afirmația traduce, evident, și unele resentimente strict personale), cît și naturalismul zolist care „circumscrie terenul artelor în prezent și la realitate, respinge întoarcerea trecutului și orice aspirație spre viitor, spre un ideal mai bun", preferind „părțile cele mai urîte și mai lipsite de mîngîiere ale civilizației". Condamnîndu-i, de asemenea, pe cei ce „sugîndu-și condeiul în gură" desenează „tot felul de cai verzi pe pereți, creațiuni ale fanteziei pure", ori descriu „situații factice, personaje factice sau manierate, sentimente neadevărate sau simulate, umplînd un sentimentalism bolnav în volume întregi". Eminescu își încheie diatriba cu această propoziție memorabilă: „Arta trebuie să fie o oglindă a realității, dar o oglindă de aur".

Naturalețe cere Eminescu și actorilor, respingînd interpretarea „prea copiată de pe natură", ignorarea „accentului logic" și a aceluia „etic", vorbirea nefirească (Revista teatrală), încălcarea „ortoepiei romînești", tonul „îngînat și plîngător", retorismul, jocul „glacial" sau exagerat, lăudînd, în schimb, pe cei ce se exprimă „simplu și natural" și se mișcă liber pe scenă (Teatru, Curierul de Iași, din 4 și 6 martie 1877). Evitarea unei interpretări nerealiste este condiționată însă de promovarea unui repertoriu care să-i dea actorului posibilitatea să-și afirme din plin talentul și de o dramaturgie în care limba romînă să nu fie siluită sau impestrițată cu barbarisme, altfel spus : să nu fie „coruptă". Asupra purității limbii literare, întemeiată pe graiul unitar și extrem de bogat al poporului, Eminescu insistă, de altminteri, în numeroase momente, denunțînd galomania și aberațiile latinizante ori italienizante sau (ca și Maiorescu) „limba cărturarilor romîni din Ardeal", păsărească sau abuzînd de decalcuri germane. Problema ar merita cercetări speciale, așa cum, pe un alt plan, au făcut, în legătură cu activitatea de cronicar dramatic a poetului, Ioan Massoff, Florin Tornea, N. Barbu, Al. Căprariu sau I. Boieriu, evidențiind fiecare contribuția eminesciană la dezvoltarea criticii dramatice romînești.

Debutînd sub semnul romantismului și al clasicismului, gîndirea estetică a lui Eminescu cunoaște, așadar, o evoluție progresivă spre realism, chiar dacă acest din urmă concept n-a fost înțeles în toată bogăția semnificațiilor sale și chiar dacă în practica artistică propriu-zisă, poetul a preferat să rămînă „un romantic". Realismul la care mă refer e de nuanța aceluia recomandat de Maiorescu în articolul Literatura romînă și străinătatea (1882) și afirmat cu tărie ulterior în paginile Tribunei sibiene sub condeiul lui Slavici și Coșbuc. Oricît ar părea de curios, prin ideologia sa estetică — punte de legătură între romantismul pașoptiștilor și realismul de la sfîrșitul veacului —, Eminescu anunță pleiada Coșbuc-Iosif-Goga, în a căror operă pulsează aceeași dragoste nețărmurită pentru om, pentru popor, pentru sănătatea lui morală, pentru adevăr.

1) Articolele din Curierul de Iași și Timpul sînt citate după M. Eminescu, Opere, ediție îngrijită de profesor Ion Crețu, București, 1939. Recenzia la Novelele lui Slavici e citată după Buletinul Mihai Eminescu, VIII, 1937, p. 10—13.

PETRE CIUTĂ

Ilustrație la „Luceafărul"

MIHAI POP

EMINESCU ȘI LITERATURA POPULARĂ

M. Eminescu ne-a lăsat în manuscrise, un bogat material folcloristic, — poezii, basme și proverbe, — cules de el și de alții. Acest material a fost scos la lumină întîi parțial, în 1902 de Ilarie Chendi[1] și dăruit de curînd, integral, cercetătorilor folclorului și iubitorilor de literatură populară, în vol. VI din ediția critică a operei poetului, îngrijită de acad. Perpessicius[2].

Deși avea exemplul lui V. Alecsandri, M. Eminescu n-a publicat o culegere de poezii populare și nici n-a intenționat să publice pentru că n-a cules niciodată producțiunile populare cu intenții folcloristice. Încă la 1866, a mărturisit celor doi seminariști cu care a călătorit de la Tîrgu Mureș la Blaj — Ion Cotta și Tudor Cojocaru — că adună cîntecele populare pentru laboratorul său poetic. Dar tocmai această orientare a interesului său pentru folclor și grija pentru notarea faptului autentic cu valoarea artistică proprie, profunzimea cu care a gîndit problemele de folclor în ansamblul problematicii culturii naționale — au marcat un moment deosebit în modul de a privi literatura populară al unei întregi epoci ulterioare. Folclorul a fost pentru el, și de la el încoace pentru toți poeții noștri de seamă, mai mult decît ceea ce numim în mod obișnuit izvor de inspirație, sursă de teme și imagini pe care istoricii literari caută să le identifice. A fost element fundamental în formarea și definitivarea personalității, legătura cu tradiția cea mai puternică și cea mai veche a literaturii românești.

Acad. M. Beniuc a arătat că „nu poate fi înțeleasă poezia lui Eminescu, nici lămurită dragostea oamenilor de la noi pentru ea, fără o cunoaștere temeinică a legăturii vii ce o are poetul cu țara și cu poporul nostru, cu literatura, arta acestuia, cu trecutul său istoric și cu cele mai bune realizări literare și culturale de la noi, anterioare activității poetice ale lui Eminescu"[3].

În concepția lui Eminescu folclorul nu este format din cîntece sau basme răzlețe. El cuprinde întreaga lume a poeziei populare, ca parte esențială a tradiției literare, ca expresie a concepției poporului despre viață, a modului lui de trai. El este strîns legat de istoria consemnată în documente și cronici și de literatura veche a cărților populare. Este apoi sistemul mijloacelor de realizare artistică pe care poporul le-a elaborat prin veacuri și le-a păstrat prin transmitere necurmată, limba poeziei populare, graiul savuros, plin de locațiuni al poporului.

La 1874, Eminescu reafirmă, completîndu-și gîndurile, ceea ce declarase cu patos tineresc, la 1866: „Trecutul m-a fascinat totdeauna. Cronicile și cîntecele populare formează, în clipa de față un material din care culeg fondul inspirațiunilor"[4].

Interesul poetului pentru folclor se realizează în limita a două coordonate ce se întretaie, pe două planuri ce se completează reciproc: legătura nemijlocită cu creația populară, planul culegerilor și problemelor teoretice de folclor[5].

Cel dintîi contact cu folclorul Eminescu îl are în anii copilăriei, la Ipotești. Amintirile acestor ani revin de mai multe ori în opera sa. Deosebit de rodnică însă, atît prin cunoașterea locurilor și oamenilor cît și prin materialul cules, este pe acest plan, călătoria prin Transilvania, șederea la Blaj și trecerea prin Sibiu. Nu avem date asupra consecințelor folclorice ale peregrinărilor lui cu trupele de teatru. Știm însă că venind la București face parte, la 1869, din societatea „Orientul" și se angajează să culeagă folclor în Moldova împreună cu Basarab și V. Dumitrescu. Plecarea la Viena nu-i întrerupe contactul direct cu folclorul. Păstrează aici acest contact prin studenții romîni din toate provinciile țării, din Transilvania și din Bucovina organizați la început în „Societatea studențească științifică socială Romînia" și „Societatea literară și științifică a romînilor din Viena", apoi în „Romînia jună" și prin soldații romîni din armata habsburgică, care își făceau serviciul militar în capitala imperiului. Prilej de puternice impresii folclorice în sensul larg al cuvîntului, și de întîlnire cu doi dintre viitorii noștri folcloriști de seamă, — G. Dem. Teodorescu și G. Gr. Tocilescu — delegați ai studenților din București, a fost congresul de la Putna. Contact nemijlocit cu satul și cu folclorul moldovenesc, Eminescu a avut și în timpul cît a lucrat ca revizor școlar al județelor Iași și Vaslui. Manuscrisele păstrează culegeri din această perioadă și din unele reveniri la Ipotești. Ca director al bibliotecii centrale din Iași interesul lui, s-a îndreptat mai cu seamă spre literatura veche, spre cărțile populare. La întoarcerea de la Berlin s-a oprit la Königsberg, Cracovia și Lemberg, pentru a căuta în arhivele de acolo documente în legătură cu istoria noastră.

La locul de interferență dintre planul culegerii folclorului și planul problemelor teoretice, trebuie așezată prietenia lui cu Ion Slavici, Miron Pompiliu și Ion Creangă. Prin ei poetul a putut să cunoască mai bine folclorul din vestul Transilvaniei, — Arad și Bihor — și din Munții Neamțului. Cu ei, și mai cu seamă cu I. Slavici, a dezbătut îndelung diferite probleme de folclor. Prin I. Creangă a intuit anumite fețe ale psihologiei populare și a cunoscut mai bine savoarea graiului țărănesc din Moldova.

Interesul pentru culegerea literaturii populare, interesul credințelor și obiceiurile poporului, pentru limba lui, s-a dezvoltat la M. Eminescu paralel cu preocuparea pentru problemele folclorului, pentru problemele culturii populare în general. Pe acest plan cunoașterea poetului, pornind de la ideile romantice despre poezia populară, s-a îmbogățit mereu cu ceea ce cercetările teoretice în domeniul folclorului, etnografiei și psihologiei populare au elaborat mai cu seamă în țările de limbă germană. Fără îndoială că în această direcție primele date teoretice le-a primit de la Aron Pumnul. În biblioteca lui a găsit probabil colecția de balade populare a lui Vasile Alecsandri, și o bună parte din articolele despre folclor scrise de scriitorii generației de la 1848. La Blaj, la adunarea Astrei de la Alba-Iulia și la Sibiu a luat apoi cunoștință de părerile lui Gh. Bariț despre folclor și despre cultura populară. Prin el și prin revistele lui Iosif Vulcan — *Familia*, la care a colaborat, și *Șezătoarea*, care fără îndoială că a citit-o — a ajuns, să cunoască tradiția latinistă, mitologizantă din folcloristica noastră și prin ea ecourile folcloristicii germane, părerile fraților Grimm. A izbutit în felul acesta să cuprindă toate rezultatele cercetărilor noastre de folclor din aceea vreme și să facă apoi, la Viena, legătura dintre experiența lui de acasă și noua orientare dată studiilor de folclor prin teoria etnografică a lui Steinthal și Lazarus. Cît de intense erau în acest timp preocupările sale în legătură cu problemele de folclor se vădește din faptul că printre temele conferințelor pe care voia să le țină în Maramureș întîlnim alături de „Geniul național" și „Patria Romînă" și „Poezia populară".

Problemele folclorului se integrează astfel prin informare continuă și gîndire personală, în concepția lui generală despre cultura românească, se angrenează firesc cu cele de istorie și literatură veche, cu cele pe care i le pune dorința de a crea o cultură nouă proprie „geniului poporului" nostru.

Importante în orientarea lui teoretică generală și în cunoașterea cercetărilor de folclor de la noi sînt legăturile cu Junimea și cu direcția nouă, istorică și comparativistă, dată folcloriștii romînești, de B. P. Hașdeu, legăturile cu M. Gaster, apoi studiile și materialele de folclor publicate în acea vreme în *Convorbiri literare* și *Columna lui Traian*.

★

Materialele folclorice culese de M. Eminescu sau transcrise de el după alți culegători cuprind înainte de toate poezie lirică: cîntece de dragoste și de dor, cîntece de înstrăinare și de cătănie, cîntece țărănești de protest social, de revoltă, de haiducie și de voinicie, de codru și de ciobănie, bocete, blesteme și cîntece de petrecere, strigături și jocuri de copii, chiar cîteva cîntece epico-lirice, deci o mare varietate de categorii tematice ale liricii populare. Dintre cîntecele epice merită a fi remarcat cîntecul lui Viță Cătănuță într-o variantă din sudul Transilvaniei și cîntecul lui Doncilă — Doicin bolnavul — comun folclorului nostru, folclorului slavo-balcanic și celui albanez. El aparține fără îndoială celui mai vechi strat al epicii din sud-estul Europei, ale cărui cîntece implică credințe superstițioase, ca în cîntecul Meșterului Manole, sau prelucrează poate prin intermediul unor romane cavalerești, motive din basme. Poezia obiceiurilor este slab reprezentată: o urare, un pluguș or, o orație de nuntă și un colind. Capitalul basmelor însă, deși redus ca număr, are prin autenticitatea textelor, aceeași pondere ca și cel al cîntecelor lirice. Cîntecele de lume, proverbele, zicătorile, ghicitorile și locațiunile întregesc culegerea.

Pentru folcloriști o mențiune aparte merită caietul anonim în totalitatea lui El cuprinde pe lîngă cîteva cîntece de **lume, o culegere foarte interesantă de poezie lirică. Materialul din acest caiet este o secțiune orizontală în folclorul unui** sat moldovenesc din ultimele decenii ale veacului trecut, un sat apropiat de un centru urban sau avînd un important grup de lăutari care vehiculează cîntecele de la oraș. Cel care a alcătuit caietul a cules ceea ce se cînta în acel moment și așa cum se cînta, fără să acționeze în vreun fel asupra memoriei păstrătorilor de folclor. Ne-a lăsat astfel un repertoriu curent aproape de aceeași valoare pentru istoria folclorului ca și cîntecele culese de Anton Pann. Unele din poeziile culese, sînt deosebit de frumoase. „Frunză verde stuf de baltă, / Lasă vîntul să mă bată / Și soarele să mă ardă / Că m-am cerut măritată / Să fiu de bărbat mustrată / Și de soacră judecată. / Lungu-i drumu depărtat / Tot în cale ți-am călcat, / Tot în cale și-n cărare, / Pentru dragostele tale. / Lung îi drumu și pustii / Tot mă uit și nu mai vii. / Nu-i bătut de car cu boi, / Nici de ciobănași cu oi, / Nici de trăsuri de ciocoi, / Ci-i bătut de ochi mei".

Pentru a avea o imagine cît mai completă a materialelor populare pe care le-a minuit M. Eminescu, paleta variată a cîntecelor și povestirilor păstrate în manuscrise se cere completată cu faptele de literatură veche, cu cărțile populare pe care poetul le-a adunat cu atîta sîrguință și le-a citit cu pasiune. Tudor Vianu arată că era un bun cunoscător al literaturii vechi și mare amator de manuscrise cirilice. A adunat cîteva în biblioteca sa cum o dovedește faptul că a comunicat un astfel de manuscris datînd din secolul XVIII, lui Moses Gaster care notează acest lucru în vol. II al *Crestomației* sale[6].

Analiza stilistică a materialelor ne arată că cele mai multe cîntece din manuscrisele lui M. Eminescu, sînt culese din Transilvania și Moldova. Basmele par a fi în majoritatea lor moldovenești. Dacă excludem cîntecele de lume de origine orășenească și de largă circulație în Muntenia ca și în Moldova, constatăm că în general folclorul Munteniei și Olteniei este slab reprezentat.

Acad. G. Călinescu afirmă într-un alt context că M. Eminescu caută pretutindeni puritatea stilului[7]. Afirmația se referă la grija deosebită pe care o acordă poetul autenticității materialului cules, notării exacte a textelor populare. În arsenalul lui poetic nu adună decît materiale autentice prin care să poată pătrunde în adîncul psihologiei populare, să desprindă datele sistemului poeticii populare, să-și îmbogățească limba, cu elemente din toate graiurile românești. Dacă analizăm sub acest aspect materialele din manuscrise ne dăm seama că uneori poeziile și basmele se găsesc în situații deosebite. Lucrul se explică poate prin deosebirea funcțională dintre variantele folclorice și variantele poeziei culte. Fiecare variantă folclorică este un moment dintr-o lungă serie de transformări creatoare, dar totodată, pentru momentul dat, o realizare definitivă, o poezie de sine stătătoare. În poezia cultă variantele nu sînt decît forme premergătoare redacției definitive. Cînd introduce poezia populară în laboratorul său M. Eminescu încearcă adesea să o prefacă pentru a ajunge la o formă proprie. Putem avea, deci, alături de notația primă, variante în care poetul a intervenit. El n-a corectat însă ca V. Alecsandri și cei ce l-au urmat, pentru a pune în circulație forme „îndreptate" ale poeziilor populare autentice, ci a lucrat asupra unui material autentic pentru a-i da valori noi.

Basmele, în schimb, mai cu seamă cele din ms-ul 2284, pe care le-a cules poate de la maica Zenaida de la mănăstirea Agafton[8] au fost notate „cu fidelitate de magnetofon"[9]. Ele i-au servit doar ca material tematic pentru forme noi, versificate. În originalul în proză al basmului *Călin Nebunul*, de pildă, el redă cu multă scrupulozitate anumite caracteristici ale stilului oral și ale graiului moldovenesc. Adverbul *acu* apare consecvent pentru a marca începutul frazelor. Este un mijloc oral de demarcare sintactică și subliniere expresivă. Nu apare însă atunci cînd mai multe propozițiuni prezintă același fapt și nici atunci cînd acțiunea devenind dramatică sublinierea expresivă se face prin alte mijloace. Lipsește întotdeauna din dialog. Un alt semn al stilului oral notat cu fidelitate de M. Eminescu este comentariul povestitorului pe marginea celor povestite. De pildă atunci cînd Călin trimite fetei de împărat basmaua cu alune, povestitorul remarcă: *„Era basma de a noastră — neagră cu floricele p-imprejur"*. Cadența dialogului și eliziunile sînt și ele caracteristice stilului oral. M. Eminescu notează de asemenea cu multă grijă toate acele forme de grai popular în care apare clar modul țărănesc de a concepe și a exprima lucrurile precum și formulele locuționale. Și mai remarcabil este faptul că poetul sesizează inconsecvențele de pronunție ale povestitoarei al cărei grai începuse să se modeleze după limba literară, de pildă *o mers* dar *a ajuns, o ieșit* dar *a venit*.

Transcrierea basmelor, ms-ul 2284, arată marea atenție cu care poetul redă tot ce caracterizează povestirea orală și particularitățile de grai, cunoștințele lui adînci de stilistică populară. Fără o pătrundere adîncă în problemele stilului oral el n-ar fi izbutit într-o vreme cînd problemele tehnicei culegerii prozei populare nici nu se puneau încă, să dea această piesă de desăvîrșită autenticitate, care păstrează graiul local, savoarea vorbirii populare și ceea ce este mult mai greu de redat, cadența, ritmul povestirii. M. Eminescu ne-a oferit, cu opt decenii înainte de înregistrările sonore, culegeri cu a căror exactitate ar putea să se mindrească orice folclorist de astăzi, culegeri ce sub acest aspect, nu au fost atinse decît de transcrierile migăloase obținute astăzi cu banda de magnetofon.

★

În articolul publicat în 1897 în revista *Global*, M. Eminescu arată că „literatura populară nici se poate numi altceva decît sau cugetarea și producțiile fanteziei poporului însuși, care devine literatură în momentul cînd se produce prin scriere, sau produceri ale clasei culte, care se potrivesc însă așa de bine cu gîndirea poporului, încît dacă acesta nu le-a făcut, le-ar fi putut însă face". Regăsim aici idei exprimate încă la 1849 de G. Bariț. Întrebîndu-se ce se poate cuprinde sub denumirea de cîntec popular, G. Bariț arată că: „D-ul A. discutînd despre cîntecele populare, ne cam lasă la îndoială cu definițiunea. Să numim noi cîntece populare numai pe acelea care se află și se aud cîntîndu-se între opt milioane de romîni din vechime, din buni străbuni, fără a le ști autorii lor? Sau cîntece populare, adică proprietatea bună și dreaptă a poporului sînt și altele ale căror compozitori pot fi și sînt chiar contemporanii noștri, însă cîntecele lor fuseseră prețuite peste tot, ele străbătînd în sînul și măduva popoarelor. Mi se pare că toți criticii se învoiesc la dezlegarea acestei probleme"[10].

Pentru M. Eminescu ca și pentru G. Bariț folclorul nu este deci numai tradiție, numai moștenire culturală, ci și creație contemporană. El nu cuprinde cum credeau ruraliștii, numai vechile creații sătești, ci înreaga literatură populară necontenit îmbogățită prin contactul cu literatura cultă. Acest fel de a privi folclorul nu a fost acceptat în folcloristica noastră decît mult mai tîrziu, de școala lui Ovid Densusianu. Folcloriștii tradiționaliști au rămas tot la credința că folclorul cuprinde numai creațiile artistice țărănești și au căutat să traseze bariere de netrecut între creația populară și creația cultă. G. Bariț și M. Eminescu au stabilit deci un nou raport între literatura populară și literatura cultă, au deschis perspective spre o nouă înțelegere a corelațiilor dintre ele, perspective ce nu au fost însă nici astăzi folosite pe deplin. Situîndu-se pe această poziție față de tradiția folclorică, față de raportul între creația populară și creația cultă, M. Eminescu integrează folclorul în concepția sa largă despre cultura națională, și explică modul în care se stabilesc în chip firesc, legăturile dintre cele două mari ramuri ale literaturii românești. În sensul aceleiași concepții formulează și părerea despre rolul literaturii populare în formarea literaturii culte: „O adevărată literatură trainică — scrie el — care să ne placă nouă și să fie originală pentru alții, nu se poate întemeia decît pe graiul viu al poporului nostru propriu, pe tradițiile, obiceiurile și istoria lui, pe geniul lui. Tot ce se produce în afară de geniul într-adevăr național nu va avea valoare și trăinicie nici pentru noi, nici pentru străinătate"[11]. Documentele istorice și cele de limbă „nu sînt numai materialul de interes arheologic, ci e Romînia însăși, e geniul poporului romîn". Chiar locațiunile „acele tipare neschimbate care se formează în curs de mii de ani și dau fiecărei limbi fizionomia ei proprie" reflectă „mulțimi de finețe psihologice care dau abia viață sunetelor moarte din cuvinte"[12].

Prin concepția despre rolul folclorului în cultura națională, despre legătura bazată pe comunitate de gînduri și năzuințe dintre folclor și literatura cultă, despre oglindirea psihologiei populare în creația folclorică, prin modul în care culege el producțiunile populare și grija pentru autenticitate, pentru puritatea stilului, M. Eminescu este nu numai ca un poet cu genială intuiție și nesfîrșită dragoste față de popor și de poezia lui, ci și ca un învățat, un cunoscător profund al realității folclorice românești, al problemelor fundamentale ale culturii populare și istoriei poporului. Observator social fin și gînditor politic profund, el corelează părerile despre folclor cu toate celelalte aspecte ale vieții noastre culturale. Eminescu așează în concepția sa generală despre poporul romîn și dezvoltarea lui culturală, folclorul, cărțile populare și datele istorice la locul cuvent, reducînd unele exagerări ale entuziasmului pașoptist și adîncind în schimb alte aspecte pe linia punerii în valoare a faptelor autentice. El tinde înainte de toate la definirea caracterului nostru propriu și consideră ca primă consecință practică a acestei definiri, necesitatea de a crea o cultură în care să se oglindească în cel mai înalt grad, ceea ce ne este specific, care să vădească contribuția noastră la patrimoniul culturii universale. Într-o scrisoare adresată de la Berlin lui T. Maiorescu poetul formulează cu claritate aceste idei de politică culturală: „Interesul practic pentru patria noastră ar sta acum în înlăturarea teoretică a oricărei îndreptățiri pentru importarea nechibzuită a unor instituții străine, care nu sînt altceva decît organizări speciale ale societății omenești în lupta pentru existență, ce pot fi de bună seamă primite în principiile lor generale, a căror cazuistică însă trebuie să rezulte în mod empiric din împrejurările particulare ale fiecărui popor și ale fiecărei țări. Nu e locul să mă explic aici mai amănunțit asupra acestui subiect, el însă mi-a ocupat cea mai mare parte din studiile și din propria mea cugetare"[13].

Privit prin această perspectivă, interesul lui M. Eminescu pentru folclor, pentru documentele literare și istorice ca un mod de a cunoaște mai adînc țara și poporul romîn, capătă înțeles nou în cultura noastră contemporană.

1. M. Eminescu — Opere complete. I. Literatura populară, *cu prefață de I. Chendi. București, 1902.*
2. M. Eminescu — Opere VI. Literatura populară, *ediție critică îngrijită de Perpessicius. București. 1963.*
3. M. Beniuc — Despre poezie. *București 1963, 16.*
4. I. E. Torouțiu — Studii și documente literare, *vol. VI. București, 1933, 127.*
5. Perpessicius — Eminescu și folclorul. M. Eminescu, Opere VII, *București, 1963, 14.*
6. T. Vianu — Madach și Eminescu. Studii de literatură universală și comparată. *București 1963, 573.*
7. G. Călinescu — Viața lui Mihai Eminescu. *București 1964, 245.*
8. A. Z. N. Pop — Contribuții documentare la bibliografia lui M. Eminescu, *București 1962, 265 ; G. Călinescu, idem, 201.*
9. Perpessicius — Idem, 616.
10. Perpessicius — idem, 16.
11. M. Eminescu — Timpul, *V, 103. 8 mai 1880.*
12. M. Eminescu — Timpul, *VII, 70, 1 aprilie 1882.*
13. Apud G. Călinescu, idem, 222.

SILVIAN IOSIFESCU

PRELUDIU EMINESCIAN

Există laturi în procesul de creație eminescian care apar mai limpede cînd sînt urmărite nu la piesele monumentale ci la acelea de anvergură mai redusă. Cele cîteva cîntece de dragoste scrise după „Luceafărul" sînt semnificative pentru o schimbare de registru în lirica erotică a lui Eminescu.

Nu mai credem astăzi — după o optică romantizantă — că geniul se răspîndește în scrisul unui artist spontan și cu aceeași forță peste tot. Creația spontană, relativ rară, implică maturizarea interioară, transmisă apoi fără efort aparent. În literatura noastră acest tip mozartian de creație se întîlnește la Sadoveanu care, totuși, insista în convorbiri asupra căutărilor și coacerii lăuntrice. Nici spontaneitatea nu înseamnă neapărat densitate artistică egal răspîndită. Eminescu sau Caragiale — cu manuscrisele înnegrite de ștersături — aparțin tipului beethovenian al expresiei descoperite în etape. Dar căutarea și exigența care a dus la raportul cunoscut dintre poeziile publicate și postume l-a împiedicat pe Eminescu să accepte „minorul" și să dea la lumină nefinisatul. Propunerea lui Ibrăileanu că versurile din „Familia" sînt neterminate e infirmată de toată atitudinea poetului față de scrisul său.

În primăvara anului 1883, Iosif Vulcan, directorul revistei „Familia" din Oradea, unde debutase la 16 ani Eminescu, a venit la București pentru a participa la ședința Academiei Romîne al cărei membru corespondent era. Cînd s-a întors la Oradea, Vulcan avea cu el șapte poezii de Eminescu — care s-au publicat în revistă în intervalul dintre aprilie 1883 și februarie 1884. Între ele: „S-a dus amorul", „Cînd amintirile", „Adio", „Ce e amorul?" au apărut în perioada martie — iulie 1883.

Detaliu biografic semnificativ: cele șapte poezii au fost primele pentru care poetul a primit onorariu. Merită reproduse cîteva fraze din scrisoarea trimisă de Eminescu lui Vulcan: „Mulțumesc pentru onorariul trimis — cel dintîi pentru lucrări literare pe care l-am primit vreodată în viață. În Romînia domnește demagogia și în politică și în literatură, precum omul onest rămîne aci necunoscut în viața publică, astfel talentul adevărat e înecat de buruiana rea a mediocrităților, a acelei școale care crede a putea înlocui talentul prin impertinență și prin admirație reciprocă".

Este în tonul acestei scrisori o amărăciune sporită ce se regăsește și în restul corespondenței din acel an. Cînd a apărut în „Familia" „Ce e amorul?" o notiță redacțională anunța pe autorul ei „pe care cu mîndrie îl avem în cununa colaboratorilor noștri... zace bolnav la București". Eminescu se afla internat la Spitalul Doctorul Șuțu de pe strada Plantelor, fulgerat de primul atac al bolii mintale care avea să revină — ucigătoare — peste șase ani.

O scrisoare mai mult iritată decît îndurerată a soției lui Slavici, la care locuia poetul, a anunțat vestea lui Titu Maiorescu. A urmat apoi internarea la Viena în anul următor, restabilirea temporară, întoarcerea în țară prin Italia...

Lunile din preajma prăbușirii cunosc stingerea iubirii de care vorbesc în izbucniri violente rîndurile dintr-o scrisoare către Veronica Micle și — cu tristețe stăpînită — versurile din „Familia". Munca istovitoare la „Timpul" îi smulsese cu un an înainte discutatele fraze: „Sunt strivit. Nu mă mai regăsesc și nu mă mai recunosc. Aștept telegramele Havas ca să scriu, iar scriu de meserie, scrie-mi-ar numele pe mormînt".

Atmosfera acestor ani e decantată artistic în ciclul de poezii din „Familia". Ar fi anecdotică mărunță, raportare naiv biografică, să încercăm a descoperi în detalii ecourile poetice ale fiecărui fapt de viață, să reconstituim fir cu fir romanul de dragoste în transpunerea lui poetică. Ca mai toate poeziile eminesciene, ciclul acesta comportă numeroase variante. Pentru una dintre ele, ediția Perpessicius propune data 1878—79. Dar în forma lor finită și în tonalitatea lor generală, sînt reflexele unei dragoste încheiate, rămase în trecut, meditații și melancolii de crepuscul. Ar fi exagerat să vorbim de o schimbare totală în ton și atmosferă, de a afirma uneori optimismul integral al poeziei de dragoste din perioada Iașilor. Melancolia nu lipsește nici din acel cîntec al dragostei pierdute care este „Floare albastră". Apar însă acum exprimate modificări de ton și schimbări de decor. Nu mai auzim sunetele iubirii împlinite, în cadrul cunoscut — teiul, izvorul, lacul — nu mai intervin chemările la întîlnirea lîngă „prispa cea de apă", ascunsă sub crengi, calmul singurătății înviorat de foșnirea unei rochii.

„Tînguiri... de o așa duioasă, cu adînc respect pentru ce a fost" *le-a caracterizat Nicolae Iorga. Sînt tînguiri cu aparență liniștită, reflecții lirice, lipsite de iluzii asupra iubirii stinse.*

Cele dintîi patru au în mare măsură caracter nu de neîmplinire artistică, cum a socotit Ibrăileanu, ci de preludiu. Curgerea lor egală, vestește cîteva dintre diamantele eroticii eminesciene. „Pe lîngă plopii fără soț", inspirată de altfel de altă dragoste, ori „Și dacă..." schițează gesturi lirice care vor reveni în acele poezii și în altele. Așteptarea sfioasă și prelungită — „Cînd degerînd atîtea dăți, / Eu mă uitam prin ramuri / Și așteptam să te arăți / La geamuri" — se regăsește în „Pe lîngă plopii fără soț", împlinită de imaginea celor două lumi fără comunicare.

Dragostea s-a stins, dar amintirile sînt proaspete, atingerea lor doare. Meditația constată imposibilitatea iubirii la diapazonul visat, contactul dintre cotidian și vis definește amar dragostea. Amintirile cheamă mereu în trecut și cu melancolică voluptate poetul li se lasă pradă, trece „din vreme în vreme" „pe drumul lung și cunoscut". În acest sens reapare și e modificată una dintre marile teme ale romantismului cu rădăcini încă în secolul al XVIII-lea într-un text al lui Diderot, contrastul dintre iluzia veșniciei în dragoste și transformarea neîncetată a firii și a lucrurilor. „A noastre inimi își jurau / Credință pe toți vecii / Cînd pe cărări se scuturau / De floare liliecii".

Dar accentul cade altfel la Eminescu. Cadrul naturii care a găzduit dragostea i-a fixat amintirea și e impregnat de ea. „Putut-a oare atîta dor / În noapte să se stingă / Cînd valurile de izvor / N-au încetat să plîngă". Va fi chiar raportul natură-dragoste din „Și dacă..." Acolo însă intensitatea sporită transformă fiecare schimbare a firii în semn, îi subordonează etapelor iubirii, mișcările naturii. Bătaia ramurilor e aducere aminte și răsfrîngerea astrelor în lac, liniștire.

Din cînd în cînd meditația amară și lină e străbătută de o fulgurație. Astfel, floarea de liliac scuturată pe cărări devine semn al schimbării. Dorul cuprinde „asemenea... lianelor din apă". Fulgerările acestea dau fizionomia proprie fiecăreia din cele patru poezii, le fac să depășească simplul preludiu.

ULTIMA FORMĂ, INEDITĂ, A SCRISORII A V-A

Manuscrisul romînesc nr. 5186 achiziționat de Biblioteca Academiei Republicii Populare Romîne în 1958 de la Radu Djuvara, fiul avocatului Al. G. Djuvara (1858—1913), prieten al lui Eminescu, cuprinde într-o formă definitivă, rămasă pînă astăzi necunoscută și inedită, Scrisoarea a V-a, publicată numai fragmentar în timpul vieții poetului (55 de versuri) în ziarul Epoca ilustrată din 1 ianuarie 1886 de Delavrancea și într-o variantă completă, după un manuscris care astăzi nu mai există, în Convorbiri literare din 1 februarie 1890 de Titu Maiorescu sub titlul Dalila.

Varianta publicată de Maiorescu în Convorbiri literare și de acad. Perpessicius după a șaptea ediție maioresciană a poeziilor lui Eminescu, apărută în 1895, reprezintă, după toate aparențele, o formă anterioară celei din ms. 5186 pe care Eminescu urma s-o încredințeze tiparului, din moment ce o scrie atît de clar, fără nici o ștersătură și o semnează. Deosebirile dintre ediția Maiorescu, adoptată de Perpessicius, și ms. 5186 pledează în sensul acestei afirmații.

În ediția Maiorescu titlul poeziei este Dalila, iar în ms. 5186 Scrisoarea a V-a. Consultînd singurele manuscrise cunoscute pînă în 1943, acad. Perpessicius alege titlul Scrisoarea V, deoarece titlul Dalila se află în varianta din ms. 2277 (cca. 1779—1880), dar a fost schimbat de Eminescu în ms. 2282 (cca 1880—1881) în Scrisoarea a V-a.

După al patrulea vers, în varianta cea mai veche, urmează o apostrofă de zece versuri, începînd cu vocativul Tinere și terminînd cu ritmul sfînt al unei ode. În varianta a doua, ca și în forma definitivă din ms. 5186, poetul elimină apostrofa, reintegrată de Maiorescu, după cum opinează acad. Perpessicius, „presupunînd că n-a mai existat nici o altă copie" (decît aceea pe care o avea el, cu susnumita apostrofă). Dacă supoziția ultimului editor e îndreptățită, atunci Maiorescu a greșit, pentru că nu numai a doua variantă, dar și cea pe care o socotim definitivă (a patra) este fără apostrofa amintită (în ediția Maiorescu aceasta are numai opt versuri).

În loc de Cînd cochetă de-al tău umăr.., în varianta întîia și a treia, poetul a pus în varianta a doua și a patra, tocmai fiindcă eliminase apostrofa, concluziv: Deci atunci cînd de-al tău umăr...

Varianta Maiorescu se apropie mai mult de prima variantă eminesciană, pe cînd varianta a doua prezintă asemănări cu forma definitivă din ms. 5186. Versul 21 din varianta I: Nu e mică, nu e mare, nu-i subțire, ci-mplinită apare întocmai în ediția Maiorescu (varianta a treia) este modificat însă în varianta a doua (nu subțire), exact ca în ms. 5186.

Notăm variantele cu A. B, C, D.

În A versul 30 sună: „Ș-apoi cască pe cînd imblă și s-ar cere sărutată", mai aproape de C: „Pare că i-ar fi tot lene și s-ar cere sărutată", pe cînd în B avem: „Pare că i-ar fi tot lene ș-ar trebui sărutată", ca în D: „Pare că i-ar fi tot lene ș-ar trebui sărutată".

Acest vers ilustrează limpede trecerea de la A la D.

În continuare avem în A și C: „Și se-nalță..." pe cînd în B și D: „Să se-nnalțe"...

Versurile 31—32 care încep cu „Și în caosul uitării", din B, lipsesc în A, sînt la fel în C, dar sînt introduse în D cu „Oricîte-ar preface timpul..."

Versul 53 din A:

„În zadar plutesc în ochi-ți umbre mîndre din povești" se abate de la regulă, în sensul că nu mai seamănă cu cel din C:

„În zădar în ochi avea-vei umbre mîndre din povești", ci cu cel din D, identic de astă dată cu cel din B (modificarea din C, nefiind izbutită, poetul a revenit la forma, evident mai frumoasă, din A).

„Pîn-a nu ajunge-n culmea dulcii
muzice de sfere
Ce-o aude cum se naște din rotire și
cădere"

lipsesc în A, sînt reproduse identic în C, dar suferă transformări în D, dovadă, încă o dată, că această formă e ultima la care poetul a ajuns:

„Pîn-a nu-și ajunge culmea acea
magică durere
Ce-o produse-n a lui suflet armonia
cea din sfere".

Versurile 77—78 din A:

„Și pătruns de-ale lui patimi și de-amoru-i... cu nesațiu / Ar înfringe-n vers adonic limba lui ca și Horațiu" suferă importante schimbări, necesare, în B:

„Descifrînd a sale patimi și amoru-i
cu nesațiu
El ar frînge-n vers adonic limba lui
ca și Horațiu"

la care poetul renunță pe jumătate în C, restabilind primul vers din A, pentru a accepta apoi din nou în D, cum era și firesc, forma din B.

Invers, în forma definitivă din D, Eminescu reia versurile 83—84 din A cu ușoare modificări („oceanul ar străbate" în loc de „oceanu-ntreg s-ar bate"), cu toate că le eliminase atît în B cît și în C.

În schimb versurile 73—75, introduse abia în B, sînt menținute identic în C și cu ușoare intervenții(flacări în loc de valuri, Ar preface-a tale gînduri în loc de Ar împlea-a ta adîncime) în D (necesitatea intervențiilor, mai ales în al doilea exemplu, apare evidentă).

Începînd de la versul 100, varianta A cuprinde, cum observase, pe drept cuvînt, Ibrăileanu, unele crudități de expresie pe care poetul le-a înlăturat sau cel puțin atenuat în B și în C (a renunțat la elefant și chandelier și a înlocuit prin curtezan pe zaplan), spre a spori ironia unor termeni în D (bezele aici, în loc de vorbe în B și C și creatura unor foarfeci, în loc de operă croitorească) sau a mări vehemența satirei cu cel puțin două versuri exercitate pe marginea manuscrisului B:

„Sau îi place vreun altul mai apatic
și mai plavăn
Și cuminte ca viței, dar cioplit din
bardă zdravăn"

reluate în D cu îmblînzirea doar al celui de al doilea vers:

„Și cuminte ca viței, însă bărbătos și
zdravăn".

Ne-am ocupat în altă parte de implicațiile critice și de valoarea artistică a caracterologiei din Scrisoarea a V-a. Aici am vrut să arătăm numai că ms. 5186, pe care îl și publicăm alăturat, cuprinde ultima formă pe care Eminescu a dat-o acestei poezii, rămasă, desigur din motive independente de voința lui, inedită, în timpul vieții sale. Deoarece în 1886, a apărut totuși un fragment, fie și după un alt manuscris, iar versiunea din ms. 5186 e indiscutabil finită, fără îndoială înainte de 1883, poate încă din 1881, cînd apărea în Convorbiri literare celelalte Scrisori, socotim că Scrisoarea a V-a în această din urmă variantă (și numai aceasta) trebuie să figureze în ediția critică a operei lui Eminescu la grupa antumelor.

Publicînd în 1890 poezia, Maiorescu o preceda de o notiță în care susținea că dacă poetul ar fi avut vreme, ar fi supus-o unei „modificări radicale". Critica textelor nu mai îngăduia o astfel de presupunere, dar că Eminescu a făcut totuși unele modificări față de textul pe care Maiorescu l-a considerat demn de a vedea lumina tiparului e, în lumina celor de mai sus, neîndoios. De altfel, chiar dacă ms. 5186 n-ar fi ultima formă a Scrisorii a V-a cum am demonstrat, deosebirile față de cele trei variante cunoscute, semnalate aici numai în parte, și semnătura lui Eminescu sub manuscrisul inedit, ne-ar obliga să publicăm fără întîrziere și această variantă, de un vădit interes artistic, cu nimic mai prejos de marile creații ale geniului eminescian.

Al. PIRU

LIGIA MACOVEI: Ilustrație la poezia „Viața" (Vol. „Poezii" de Eminescu, apărut la E.P.L.)

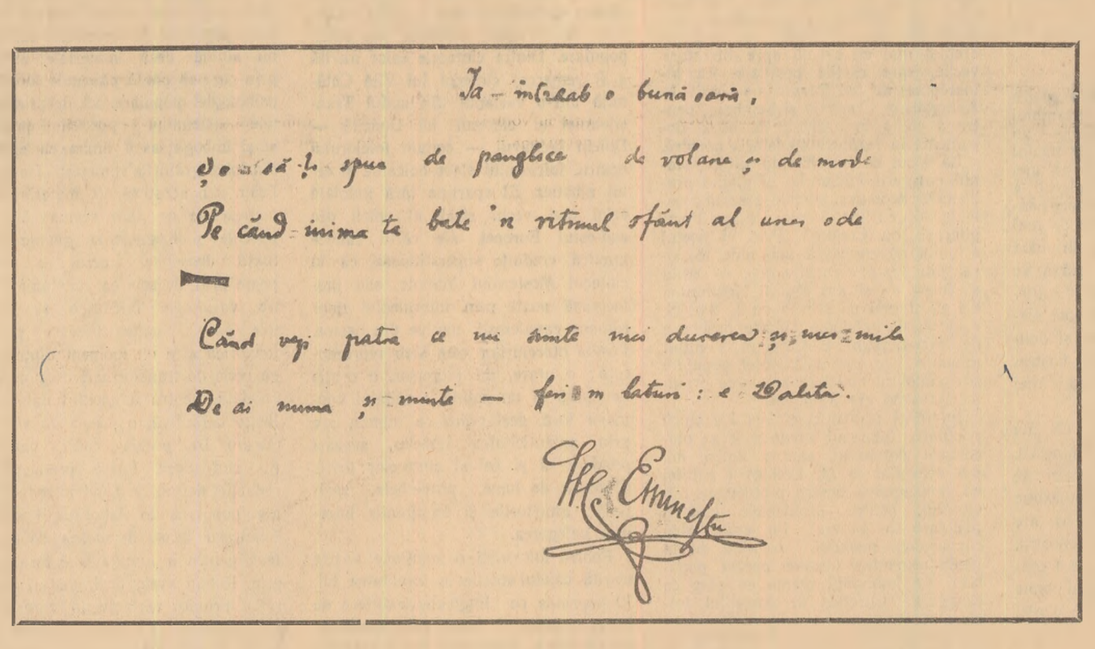

scrisoarea a V-a

Biblia ne povestește de Samson, cumcă mulerea,
Cînd dormea, tăindu-i părul, i-a luat toată puterea,
De l-au prins apoi dușmanii, l-au legat și i-au scos ochii,
Ca dovadă de ce suflet stă în piepții unei rochii...
Deci atunci cînd de-al tău umăr ți se razimă copila,
Dacă ai putere-n suflet, te gîndește la Dalila.

E frumoasă se-nțelege... Ca copiii are haz
Și cînd rîde face încă și gropițe în obraz,
Și gropițe mici în unghiul ucigașei sale guri,
Și la degetele mîinii și la alte-ncheieturi,
Nu e mică, nu e mare, nu subțire ci-mplinită,
Încît ai ce strînge-n brațe, numai bună de iubită;
Tot ce zice, i se cade, tot ce face-i șade bine,
Și o prinde orice lucru căci așa se și cuvine;
Dacă vorba e plăcută și tăcerea-i încă place,
Vorba zice „fugi încolo", rîsul zice „vino-ncoace",
Imblă, parcă amintindu-și vre un cîntec — alintată,
Pare că i-ar fi tot lene și-ar trebui sărutată...

Să se-nnalțe din călcîie, să-ți ajungă pîn-la gură,
Dăruind c-o sărutare acea tainică căldură
Ce n-o are decît numai sufletul unei femei...
Cîtă fericire crezi tu c-ai găsi în brațul ei?
Te-ai însenina, văzîndu-i rumenirea din obraji,
Ea cu toane, o crăiasă, iar tu tînăr ca un paj,
Și adînc privind în ochi-i, ți-ar părea cumcă înveți
Cum viața preț să aibă și cum moartea s-aibă preț,
Și înveninat de-o dulce și fermecătoare jale
Ai vedea în ea regina lumii gîndurilor tale,
Așa-ncît, închipuindu-ți lăcrămoasele ei gene,
Ți-ar părea mai mîndră decît Venus Anadyomene.
Oricîte-ar preface timpul, oricum orele alerge,
Ea din ce în ce mai dragă ți-ar cădea, pe zi ce merge.

Ce iluzii! Nu-ntelegi tu din a ei căutătură
Că deprindere, grimasă este zîmbetul pe gură,
Că întreaga-i frumusețe e în lume de prisos,
Și că sufletul ți-l pierde fără de nici un folos?

În zădar boltita liră ce din șapte coarde sună
Tînguirea ta de moarte în cadențele-i adună,
În zădar plutesc în ochi-ți umbre mîndre din povești,
Precum iarna se așază flori de ghiață pe ferești
Cînd în inimă e vară; în zădar o rogi „Consacră-mi
Creștetul cu-ale lui gînduri să-l sfințesc cu-a mele lacrămi"
Ea nici poate să-nțeleagă că nu tu o vrei... că-n tine
E un demon ce-nsetează după dulcile-i lumine,
C-acel demon plînge, arde, neputînd s-audă plînsu-și
Că o vrea... spre-a se-nțelege în sfîrșit pe sine însuși,
Că se sbate ca un sculptor fără brațe și că geme
Ca un maistru ce-asurzește în momentele supreme
Pîn-a nu-și ajunge culmea acea magică durere
Ce-o produse-n a lui suflet armonia cea din sfere.

Ea nu știe c-acel demon vrea să aibă de model
Marmura-i cu ochii negri și cu glas de porumbiel,
Și că nu-i cere drept jertfă pe-un altar înnalt să moară.
Precum în vechimea sfîntă se jungheau odinioară
Verginele ce stătuse sculptorilor de modele,
Cînd tăiau în marmur chipul unei zîne după ele.

S-ar pricepe pe el însuși acel demon... S-ar renaște
Mistuit de focul propriu el atunci s-ar recunoaște,
Descifrînd a sale patimi și amoru-i, cu nesațiu
El ar frînge-n vers adonic limba lui ca și Horațiu,
Ar atrage-n visu-i mîndru a izvoarelor murmururi,
Umbra umedă din codri, stelele ce ard de-apururi
Și-n acel moment de taină cînd s-ar crede că-i ferice
Poate-ar învia în ochi-i ochiul lumii ce-i antice,
Și în sufletul lui tînăr oceanul ar străbate,
Ar da soarelui lumină și luminei libertate.
Și cu patimă adîncă ar privi-o, s-o adore
De la ochii ei cei tineri mîntuirea s-o implore.

Ar voi în a lui brațe să o ție-n veci de veci
Desghețînd cu sărutarea raza ochilor ei reci,
Căci de piatră de-ar fi încă s-o-ncălzi de-atît amor.
Cînd căzîndu-i în genunche, nimicit, tînguitor
Fericirea înnecîndu-l, el ar sta să-nnebunească,
Ca-n furtuna lui de patemi și mai mult să o iubească.

Știe oare ea că poate ca să-ți dea o lume-ntreagă,
C-aruncîndu-se în flăcări și cercînd să te-nțeleagă
Ar preface-a tale gînduri în luceferi luminoși?...

Cu zîmbiri de curtizană și cu ochi bisericoși,
S-ar preface că pricepe... Măgulite toate sînt
De-a fi umbra frumseții cei eterne pe pămînt,
O femee între flori zi-i, or o floare-ntre femei
Ș-o să-i placă... Dar o pune să aleagă între trei
Ce-o încunjură zicîndu-i c-o iubesc... cît de naivă.
Vei vedea că deodată ea devine ... pozitivă
Tu, cu inima și mintea, poate ești un paravan
După care ea atrage vre un june curtizan
Care intră ca actorii cu păsciorul mărunțel
Lăsînd val de mirodenii și bezele după el,
O chiorește cu lornionul, butonat cu o garotă;
Creatura unor foarfeci și în formă și în stofă;
Sau îi place vre-un altul mai apatic și mai plavăn
Și cuminte ca viței, însă bărbătos și zdravăn;
Ori că îi convin tuspatru craii cărților de joc
Și-n cămara inimioarei i-aranjază la un loc,
Și cînd dama cocheteazǎ cu privirile-i galante
Împărțind ale ei vorbe între-un crai bătrîn ș-un fante,
Nu-i minune ca simțirea-i să se poată înșela
Să confunde-un crai de pică cu un crai de mahala.

Ea, cu dorul tău demonic va vorbi călugărește
Pe cînd, craiul cel de pică de s-arată, pieptu-i crește
Ochiul înghețat i-l umplu gînduri negre de amor,
Și de-odată e vioae, stă picior peste picior,
Ș-acel sec în judecata-i e cu duh și e frumos....

A visa că adevărul ori alt lucru de prisos
E în stare ca să schimbe în natur-un fir de păr,
Este piedeca eternă ce-opunem la adevăr.

Așadar, cînd plin de visuri, urmărești vre-o femee,
Pe cînd luna, scut de aur, strălucește prin alee
Și pătează umbra verde cu fantasticele dungi,
Nu uita că doamna are „minte scurtă, haine lungi".
Te îmbeți de feeria unui mîndru vis de vară
Ce în tine se petrece.
Ia întreab-o bunăoară,
Ș-o să-ți spuie de panglice, de volane și de mode.
Pe cînd inima ta bate-n ritmul sfînt al unei ode.

Cînd vezi piatra ce nu simte nici durerea și nici mila
De ai inimă și minte, — feri în lături: e Dalila.

CODRUL EMINESCIAN

AL. SĂNDULESCU

Motivul codrului alături de altele cîteva conferă liricii eminesciene profunzime și perenitate. Faptul ne apare cît se poate de firesc la un mare poet romantic, care prin structura sa intimă era un peregrin pasionat al sălbăticiilor silvestre. În viziunea lui Eminescu, liric ce caută în permanență izvoarele cu apă vie ale creației populare, codrul dobîndește semnificații specifice, simbolizînd mai mult decît solitudinea și setea de puritate a unui Chateaubriand sau Lamartine. Sentimentul ce-l animă pe poetul romîn are o complexitate caleidoscopică, e înzestrat cu multiple strălumînări care descoperă motivului de fiecare dată o altă nuanță și chiar un alt sens.

„Fiind băiet", Eminescu „păduri cutreiera", plăcîndu-i să se îmbete de mireasma ierburilor și să asculte cum prin frunzișul înalt „un freamăt lin" legăna ramurile. Pe margini de lac, sub umbre de cetini, în luminișuri de fag, școlarul zăbovise în popasuri îndelungi — și amintirea lor va fi mereu proaspătă. De aceea, imaginea codrului se însoțește pentru Eminescu adesea cu viața de basm a copilăriei, cu ingenuitatea unei vîrste feerice, de mult apuse, pe care o evocă nostalgic: „Astăzi chiar de m-aș întoarce / A-nțelege n-o mai pot... / Unde ești, copilărie. / Cu pădurea ta cu tot?" (O rămîi).

Rămași în trecut, anii poveștilor dau rînd unei alte vîrste, care caută și ea codrul, ca pe o adevărată condiție a realizării. Cu optimismul caracteristic din anumite poezii de dragoste, poetul își cheamă iubita „pe cărare-n bolți de frunze", „acolo-n ochi de pădure", visînd la un cuplu adormind euforic în murmurul izvoarelor și sub nînsoarea înceată și aromitoare a florilor de tei: „Vino-n codru la izvorul / Care tremură pe prund, / Unde prispa cea de brazde / Crengi plecate o ascund // Adormind de armonia / Codrului bătut de gînduri / Flori de tei deasupra noastră / Or să cadă rînduri-rînduri" (Dorința).

Eminescu are momente de mare exuberanță, care solicită un cadru natural pe dimensiuni grandioase. Iubirea lui nu s-ar putea desăvîrși decît în peisajul de o sălbatică frumusețe din Floare albastră: „Hai în codrul cu verdeață, / Und'izvoare plîng în vale, / Stînca stă să se prăvale, / În răpastia mărețată."

Codrul, „dragul codru" este pentru poet un element așa de apropiat și de scump (ca și pentru rapsodul popular) încît îl integrează sentimentului de dragoste, de prietenie și de patriotism. Mircea în Scrisoarea III își definește atitudinea față de Baiazid, invocînd apele și codrii Țării Romînești: „Și de-aceea tot ce mișcă-n țara asta, rîul, ramul, / Mi-e prieten numai mie, iară ție dușman este..."

Fiul Domnului din aceeași poemă, scriind o „carte" dragei sale, îi cere și îi trimite în primul rînd codrul. „Te-am ruga, mări, ruga, / Să-mi trimiți prin cineva / Ce-i mai mîndru-n valea ta: / Codrul cu poienele, / Ochii cu sprîncenele; / Că și eu trimite-voi / Ce-i mai mîndru pe la noi: / Oastea mea cu flamurile / Codrul și cu ramurile.."

Simbolul acesta al tinereții, al bărbăției nebiruite, la Eminescu alternează cu simbolul singurătății și melancoliei. În Călin, „codrul sună singuratic", în Lasă ți lumea, el răspunde „fermecat și dureros", în Dorința tinerii se închipuie „adormind de armonia / codrului bătut de gînduri". E aici o atitudine de detașare filozofică și de visare adumbrită, o atmosferă de meditație, care îndeamnă la întrebări grave asupra destinului și asupra trecerii ireversibile a timpului. Ca și poetul popular, codrul tînjește după cîntăreții pe care-i alungă vînturile toamnei, fiind pustiit de gînduri și măcinat de dor. Simbolul exprimă acum un sentiment dureros, de o tristețe adîncă, tristețea sfîșietoare a marilor despărțiri: „Și de ce să nu mă plec, / Dacă păsările trec! / Peste vîrf de rămurele / Trec în stoluri rîndunele, / Ducînd gîndurile mele / Și norocul meu cu ele. / Și se duc pe rînd, pe rînd, / Zarea lumii-ntunecînd, / Și se duc ea clipele, / Scuturînd aripile / Și mă lasă pustiit, / Vestejit și amorțit, / Și cu doru-mi singurel / De mă-ngîn numai cu el!" (Ce te legeni codrule...)

Ideea de singurătate o sugerează nemijlocit pe aceea de tăcere, de liniște: „Doar izvoarele suspină / Pe cînd codrul negru tace". O asemenea stare e caracteristică de obicei ființelor mature, cu o viață de mult statornicită prin legi îndătinate. Liniștea indică profunzimea gîndirii, bogăția experienței, care, sedimentîndu-se în zeci de veacuri, a generat o înțelepciune cumpănită. La rîndul ei, „pacea seculară" a „codrilor vecinici" ne relevă o altă semnificație a motivului, și anume pe aceea de vechime. Nu arareori, Eminescu vorbește despre „codrul cel vechi" (Miradoniz) sau despre „străvechii codri", pentru ca în Lasă-ți lumea să asculte, „glasul vechilor păduri". Epitetul evocă timpuri imemorabile, sau în orice caz foarte îndepărtate, iscînd astfel în mintea noastră imaginea venerabilității. Pe de altă parte, vechimea, nedeterminată istoric, face să se țesă o atmosferă de legendă și taină. Aceasta iese și mai mult la iveală prin ideea de imensitate pe care o degajă codrul eminescian. Blanca din Făt-Frumos din tei „merge-n codri fâr' de capăt", în Călin „...codrul, dragul codru, troienindu-și frunza toată / Își deschide-a lui adîncuri, fața lumei să le bată". Poetul vede „codri-adînci" și „întinsori de codri negri sub a stelelor povară" (Panorama deșertăciunilor).

Codrul lui Eminescu devine un personaj fantastic, înzestrat cu virtuți excepționale, care, toate la un loc, ne dau sentimentul măreției. Forța pare absorbită din adîncuri și vremi, iar frumusețea, bătută în pietre nestemate: „Împărat slăvit e codrul, / Neamuri mii îi cresc sub poale, / Toate înflorînd din mila / Codrului, Măriei Sale. // Lună, Soare și Luceferi / El le poartă-n a lui herb, / Imprejuru-i are dame / Și curteni din neamul Cerb". (Povestea codrului).

Oricît ar părea de diferite simbolurile codrului în lirica eminesciană, ele se găsesc legate într-o strînsă dialectică interioară. Tinerețea, singurătatea, melancolia, liniștea, vechimea, imensitatea, măreția își răspund între ele, poate contrazicîndu-se uneori, dar fără să se excludă niciodată. În fond, tristețea din Ce te legeni... e temporară, și ea nu duce la încheierea unui pesimism acut. Nostalgia copilăriei, precum și solitudinea, ca urmare a unei dezabuzări sau a unei iubiri nefericite, sînt ale omului, și Eminescu a dovedit-o încă o dată, cîntîndu-le magistral. Cultivînd cu ardoare motivul codrului, poetul i-a conferit semnificațiile cele mai sugestive, unele din ele fiind comune ale folclorului. Așa este de pildă, simbolul perenității, al trăiniciei, din Revedere adevărată sinteză a simbolurilor trecute aici în revistă. Poezia debutează cu o întrebare prietenoasă, pe un ton tandru și contesiv: — „Codrule, codrușule. / Ce mai faci drăguțule, / Că de cînd nu ne-am văzut / Multă vreme au trecut / Și de cînd ne-am depărtat, / Multă lume am îmblat". Codrul răspunde cu o mare stăpînire de sine, echilibrat, ca un înțelept, pe care nu-l mai surprinde mersul furtunatic al vremii: „Ia eu fac ce fac de mult, / Iarna viscolu-l ascult, / Crengile-mi rupîndu-le, / Apele astupîndu-le, / Troienind cărările / Și gonind cîntările".

După aceea, atitudinea se destinde în satisfacție, și ea reținută, calmă și senină: „Și mai fac ce fac de mult / Vara doina mi-o ascult / Pe cărarea spre izvor / Ce le-am dat-o tuturor, / Împlîndu-și cofeiele, / Mi-o cîntă femeile".

Admirat pentru tinerețea lui neofilită codrul se arată în ipostaza unui martor al faptelor schimbătoare ale istoriei, subliniind prin contrast ideea de trăinicie și permanență a naturii: „Ce mi-i vremea, cînd de veacuri / Stele-mi scînteie pe lacuri, / Că de-i vremea rea sau bună, / Vîntu-mi bate, frunza-mi sună; / Și de-i vremea bună, rea, / Mie-mi curge Dunărea" // Numai omu-i schimbător, / Pe pămînt rătăcitor, / Iar noi locului ne ținem, / Cum am fost așa rămînem: / Marea și cu rîurile, / Lumea cu pustiurile, / Luna și cu soarele, / Codrul cu izvoarele".

Grandoarea și perenitatea codrului îl inspiră lui Eminescu versuri dintre cele mai pline de tilc poetic, dintre cele mai specifice. În Mai am un singur dor, simbolul capătă o valoare testamentară poetul visînd să moară „la marginea mării. / Să-l fie codrul aproape", să doarmă pe un pat împletit „din tinere ramuri", apoi, toamna glas să dea „frunzișului veșted"; prin „vîrfuri lungi de brad" să „alunece luna", și „teiul sfînt să-și scuture creanga". Însoțirea aceasta în eternitate cu elementele naturii, și în speță ale codrului, amintind un alt celebru testament, și anume, al clobanului din balada Mioriței, ne dă măsura exactă și cea mai înaltă a predilecției manifestate de Eminescu pentru motivul codrului. Nici un poet romîn pînă la el și nici după aceea n-a descifrat așa de adînc și de multilateral semnificațiile motivului care împodobește creația cea mai națională și cea mai pătrunsă de spirit popular a literaturii noastre.

În lirica eminesciană, codrul este în același timp simbol și realitate. Vorbim de melancolie, tocmai pentru că „Peste vîrfuri trece lună / Codru-și bate frunza lin"; semnalăm ideea de meditație gravă, pentru că ascultăm „glasul negrelor păduri", ni se pare că străbatem o lume feerică, paradisiacă, tocmai pentru că în văzduh plutesc parfumuri și albine murmurînde. Puterea de transfigurare poetică a lui Eminescu este așa de mare, încît sunetele, culorile și mirezmele se îngînă cu sevele arborilor, alcătuind un tot, care ar putea fi intitulat nu o dată Simfonia codrului: „De treci codrii de aramă, de departe vezi albind / Și-auzi mîndra glăsuire a pădurii de argint. / Acolo, lîngă izvoară, iarba pare de omăt. / Flori albastre tremur ude în văzduhul tămîiet; / Pare că și trunchii vecinici poartă suflete sub coajă, / Ce suspină printre ramuri cu a glasului lor vrajă. / Iar prin mîndrul întuneric al pădurii de argint / Vezi izvoare sdrumicate peste pietre ticurind" (Călin).

Simbolurile codrului în lirica eminesciană, de la nostalgie pînă la măreție și permanență, au o viață concretă, palpabilă, strălucitoare pe care le-a insuflat-o cu forța sa de creație genială un om demiurg.

eminescu
ÎN ITALIA

Nu de multă vreme, au apărut în Italia două cărți care au semnificația participării străinătății la marile festivități științifice și literare consacrate comemorării celui mai mare poet romîn, Mihai Eminescu.

În felul acesta, în anul Eminescu, cultura italiană depune o floare albă a gratitudinii pentru marele romantic, pentru acela care a dărult literaturii lumii nestemata sonetului Veneția.

Prima dintre aceste cărți, adevărat monument de investigație și erudiție, este vasta monografie a Rosei del Conte, profesor de literatura română la Universitatea din Roma. Prietenă și cunoscătoare temeinică a literaturii poporului romîn, Rosa del Conte a dedicat mai mult de cincisprezece ani exegezei eminesciene, iar rezultatul imensei ei strădanii merită a fi studiat și adîncit de eminescologii țării noastre.

Rosa del Conte îl consideră pe Mihai Eminescu demn de a fi pus în primele rînduri ale celor mai importanți reprezentanți ai romantismului universal. Autoarea și-a trasat sarcina de a oferi culturii italiene o sinteză de teze și de judecăți proprii, independente, fără filiațiune, asupra operei eminesciene, convinsă fiind că în felul acesta va îmbogăți patrimoniul spiritual al Italiei și cultura întregii umanități, cu o voce poetică cu totul originală și extrem de actuală prin modernitatea ei.

Această concordanță deplină, această consonanță între vibrarea poeziei eminesciene și moderna sensibilitate a cititorilor contemporani, ar consta în efortul constant și eroic al poetului, și simbolic, al omului, de a învinge și depăși timpul și labilitatea și de a se fixa, luceafăr nemuritor, în zonele frumuseții.

Opinia esențială a profesoarei Rosa del Conte transcende judecata obișnuită a unor critici italieni ca Ramiro Ortiz sau Umberto Cianciolo, care îl considerau pe Mihai Eminescu drept poet al „pădurii și izvoarelor", exclusiv al iubirii și melancoliei romantice. După Rosa del Conte, cheia problemei esențiale a unei exegeze eminesciene moderne ar consta din determinarea precisă a raporturilor între existența temporală și eternitate, Eminescu, poet al viziunii cosmice fiind și un înșelat de absolut. De aceea, autoarea a căutat mereu, de-a lungul sutelor de pagini ale lucrării sale, cu o răbdare de benedictin, să lumineze această teză principală a sa, cu referiri la toate elementele liricii eminesciene, care ar converge către o astfel de interpretare. Pentru aceasta a investigat atent în imensa bibliografie românească dedicată lui Mihai Eminescu, a explorat atît opera antumă cît și cea postumă, toate variantele, în ediția critică a lui Perpessicius, ediție al cărei caracter științific riguros și exemplar îl elogiază ca meritînd recunoștința profundă a tuturor cercetătorilor operei eminesciene. De altminteri profesoara R. del Conte, deși socotește că lipsește culturii românești un comentar sistematic și complet al poeziei eminesciene, după părerea sa indispensabil chiar unui cititor romîn, ține să-și exprime opinia deosebit de favorabilă pentru valoroasele studii ale predecesorilor săi în aspra sarcină de a explica „miracolul" Eminescu. Autoarea nu se sfiește de altfel niciodată de a-și sublinia cu toată tăria originalitatea tezei sale principale, noutatea interpretării sale critice. În loc de a vedea în Eminescu în exclusivitate o sinteză fericită, o culme de asimilare a poeziei europene, ea consideră că „romînitatea", originalitatea eminesciană ar consta din arhaicitatea poeziei sale, din alimentarea ei de la izvoarele tradiției autohtone, împinsă pînă la extremele limite ale creștinismului oriental.

Desigur că asemenea teze au o orientare fundamentală demnă de a fi luată în seamă și de a fi discutată cu toată rigoarea științifică, în lumina ultimelor date și rezultate ale criticii și istoriografiei noastre literare. Noi considerăm că Eminescu, mai mult decît orice alt poet romîn, a cunoscut total și a putut înțelege locul și originalitatea culturii poporului său în istoria lumii, a putut naviga în prăpăstiile cosmosului, a vibrat de iubire în mijlocul naturii dar nu socotim, pe multe temeiuri că el și-ar fi sorbit esența fluidă și de lumină a poeziei sale din izvoarele destul de tulburi ale creștinismului primitiv. Problema se cuvine însă dezbătută prin confruntarea argumentelor cercetătoarei cu opera lui Eminescu și cu materialele documentare cunoscute.

Cealaltă carte, apărută anul acesta în Italia, este o ediție bibliofilă a poeziei erotice eminesciene, o antologie tradusă în limba italiană de către un alt prieten al culturii românești, profesorul de limba și literatura română de la Universitatea din Torino, Mario Ruffini. În studiul său introductiv, el subliniază principalele caracteristici ale liricii erotice eminesciene, caracteristici de altfel ale unui poet romantic prin excelență — lirismul profund, vibrația sensibilitate, fierbinteala imaginație, aspirația către un prototip feminin ideal. Dar femeia ideală eminesciană nu este la donna angelicata sau simbolica Beatrice dantescă. Ea își păstrează totdeauna caracteristicile feminității sale reale, sensualitatea sa integrală, fără vulgaritate însă, dimpotrivă, purtată de poet la mari și pure înălțimi lirice. Erotica eminesciană care se desfășoară totdeauna pe un fundal cosmic este profund afectivă, neintelectualistă și nemetafizică. Studiul introductiv al profesorului Mario Ruffini scris și cu o afectivă participare este o sinteză utilă pentru cititorul italian, fiind bazat pe ultimele cercetări ale criticilor și istoricilor literari romîni, dintre care primează George Călinescu și Tudor Vianu. Traducerea poeziilor (a cincea în ordinea cronologică după Ramiro Ortiz, Umberto Cianciolo, Mario de Micheli sau Rosa del Conte), demonstrează certele posibilități ale autorului de a reda sensurile profunde ale liricii eminesciene în cele mai fine nuanțe. Pentru transmiterea integrală a armoniei eminesciene, Mario Ruffini a publicat și originalele poeziilor de dragoste în limba română. Textul bilingv, ușor accesibil unui cititor italian atent, oferă astfel posibilitatea confruntării între traducere și original, posibilitatea constatării valorii echivalențelor italienești față de original, posibilitatea de a surprinde sonoritatea și melodia specifică marelui poet.

Considerăm cele două cărți apărute în Italia ca un omagiu al milenarei culturi italiene pentru cel mai mare poet care s-a născut și a trăit pe pămîntul romînesc și le sîntem recunoscători autorilor lor.

Alexandru BALACI

eminescu
IN PATRIA LUI PUȘKIN

Sensul profund național și universal, concentrat în substanța de geniu a gîndirii sale poetice, îl înfrățește pe Eminescu peste veacuri cu marii poeți ai lumii, cu acei poeți care, la fel ca și el, au reprezentat pentru literatura popoarelor lor o piatră de hotar. Aceasta este și semnificația lui Pușkin, așezat la hotarul unei epoci pe care a deschis-o în poezie și i-a imprimat direcțiile fundamentale. Cu toate că, raportîndune la literatura rusă, am fi tentați parcă să-i asociem numele cu acela al lui Lermontov și Esenin, dacă ne-am gîndi la anume înrudiri, afinități de gînd, de viziune și temperament artistic, care îi unesc pe poeți în aceeași familie spirituală.

Cert este că un popor care a dat asemenea valori ca: Pușkin, Lermontov, Esenin, Maiakovski, nu poate să nu recepteze în conștiința sa pe creatorul Luceafărului — „unul din exemplarele cele mai splendide, pe care le-a produs umanitatea", cum l-a definit G. Ibrăileanu. Acum, la trei sferturi de veac de la dispariția poetului, ne putem da seama cum aria de difuzare a operei sale se lărgește tot mai mult, cucerind mereu noi zone pe harta literară a lumii. Ne vorbesc numeroasele bibliografii, cifre, date, statistici care, cu exactitatea lor științifică, consemnează aspectul cantitativ al acestei difuzări. Consultîndu-le, ai vrea parcă să nu te desprinzi din vraja versurilor de o statuară simplitate, pe care Tudor Arghezi le-a dăltuit ca **Inscripție pe amfora lui**: „Pășiți încet cu grije tăcută, frații mei. / Să nu-i călcați nici umbra, nici florile de tei. / Cel mai chemat s-aline din toți, și cel mai teafăr / Și-a înmuiat condeiul de-a dreptul în luceafăr".

Dar și cei veniți să „contabilizeze" valorile, greu de cuprins în măsurători cantitative, își au probabil rostul lor. Iar cifrele statistice, inevitabile într-un bilanț, fiind și ele simboluri, vom încerca să descifrăm sub haina lor aridă acele rezonanțe calitative, care transformă conștiințele și dau impulsuri creatoare.

Prima lucrare mai apropiată de vremea noastră și prin care versurile lui Eminescu au fost aduse la cunoștința cititorilor de limbă rusă a fost **Antologia poeziei romînești** („Antologhia Rumînskoi Poezii") întocmită de literatul rus Vasili Laskov (în 1928). În legătură cu această ediție unul din modeștii traducători ai poetului romîn — I. Buzdugan — scria: „În biblioteca cititorilor ruși, acest sol investmîntat împărătește va sta cu cinste alăturea de clasicii ruși" (v. „Convorbiri literare", 1939, p. 1294).

Culegerea în care figurau 25 de poeți se deschidea cu numele lui M. Eminescu. Urmau: V. Alecsandri, Gr. Alexandrescu, G. Coșbuc, Al. Vlahuță, P. Cerna, apoi I. Minulescu, Mihail Zamfirescu, N. Beldiceanu, St. O. Iosif, D. Anghel, G. Topîrceanu, G. Bacovia, Lucian Blaga, Demostene Botez, M. Codreanu, Victor Eftimiu, Oct. Goga, Emil Isac și alții.

Trebuie spus că momentul cînd poetul va dobîndi o largă audiență în patria lui Pușkin și Maiakovski se situează după 1944. Prima culegere, cuprinzînd 40 de poezii lirice, apare în U.R.S.S. în 1950, cu prilejul centenarului nașterii sale. Printre alte nume, care și-au încercat puterile tălmăcindu-i „versurile eterne" semnau în acea primă ediție; N. Aseev, I. Kojevnikov, A. Argo, L. Martînov, I. Mirimski, A. Gatova și alții.

Era cel dintîi mesaj al poeziei eminesciene pe meridiane sovietice care răsuna în limba rusă, și așa cum mărturisea poetul S. Scipaciov: „Chiar din cea mai slabă traducere, acolo unde se pierde ritmul, specificul național, muzicalitatea, versurile lui Eminescu au reușit să-mi trezească acea încîntare, acea înaltă emoție poetică în care oricine intuia totuși, pe marele poet („Romînia liberă", din 13 I. 1950). Așadar, poetul sovietic, cu toată exigența artistului autentic, vedea totuși că traducerile editate în volum aveau darul de a forma „o imagine despre universul liricii eminesciene, atît de variată prin cuprinsul, prin temele și tehnica artistică, atît de profundă. Din versurile sale — conchidea el — cititorul își dă seama de ceea ce aș numi marele diapazon, uriașa armonie dintre idee și formă care stau la temelia versurilor lui Eminescu".

În același sens își exprima omagiul său, G. Leonidze, traducătorul în limba georgiană al **Luceafărului** pe care îl numea „o podoabă a poeziei romînești" („Scînteia" din 14.I.1950).

O culegere de **Versuri alese** („Stihi") mult mai substanțială, numărînd 117 poezii (dintre care 80 antume și 37 postume, după monumentala ediție Perpessicius), apare în 1958 cu un studiu introductiv semnat de I. Kojevnikov, căruia i se datorează și întocmirea sumarului (redactarea textelor de I. Mirimski).

În același an, trebuie consemnat un eveniment cultural important, apariția unei ediții impunătoare, **Antologia poeziei romînești** (tiraj 20.000 exemplare), cu o rubrică consacrată poeziei populare, după care urmează poezii și poeme selectate din opera a 80 de poeți romîni — de la Ienăchiță Văcărescu la Nicolae Labiș.

În această antologie Eminescu figurează cu 39 de poezii, cea mai mare parte fiind cuprinsă și în ediție separată.

Cea mai reprezentativă este ultima ediție din 1958, tipărită într-un tiraj dublu (20.000 exemplare) față de cea din 1950, oferind cititorului sovietic o imagine mai completă a operei și personalității lui Eminescu. Tălmăcirile în cea mai mare parte redau tonalitatea versului eminescian, ritmul și armonia lui interioară, deși nu e deloc ușor să transpui în altă limbă toate valențele prozodice, densitatea sunetului plin și timbrul muzical atît de caracteristice poetului pe care Tudor Arghezi l-a definit într-o expresie lapidară și sugestivă: „Un Beethoven al graiului romînesc".

În acest sens, sînt la înălțime cîteva traduceri, ca de pildă Venere și madonă (Ana Ahmatova), Mortua est (R. Moran), ciclul scrisorilor: Scrisoarea II (L. Martînov), Scrisoarea III (I. Mirimski), de asemenea Luceafărul — traducere semnată de I. Kojevnikov și I. Mirimski.

Studiul introductiv se remarcă printr-o bogată și foarte exactă documentație. De altfel, autorul studiului, Iuri Kojevnikov (critic literar și cercetător științific al Institutului de literatură universală „A. M. Gorki" de pe lîngă Academia de Științe a U.R.S.S.) este un fervent admirator al lui Eminescu și bun cunoscător al limbii și literaturii romîne clasice și contemporane. În cîteva numere din „Voprosi literaturi" a publicat studii și articole privind fenomenul literar („Poporanismul și dezvoltarea realismului în literatura romînă", „Afirmarea realismului socialist în literatura romînă" și altele) Într-un articol publicat în „Luceafărul" (din 15 oct. 1958) I. Kojevnikov, vorbind și despre munca lui de traducător, face interesante reflecții pe marginea operei eminesciene, ale cărei versuri „ne ulmesc totdeauna prin genialitatea și tragismul lor".

Eminescu se bucură de o largă audiență în Uniunea Sovietică dacă ne gîndim că pînă în prezent edițiile în limba rusă totalizează 13 volume (dintre care 6 ediții separate și 7 culegeri antologice în care figurează poezii alese din opera poetului romîn). La aceasta trebuie adăugate traducerile în alte limbi ale popoarelor U.R.S.S.: în georgiană (ed. 1956, trad. de G. Abașidze), numeroase traduceri realizate de G. Leonidze, în letonă (ed. 1959), în ucraineană, ed. 1952, în care figura ca traducător remarcabilul poet Maxim Rîlski, de asemenea Iaroslav Sporta, D. Pavliciko și alții. În total, Eminescu a fost tradus în U.R.S.S. în 6 limbi, din care și în armeană (unul din traducători fiind oaspetele nostru la sărbătoarea Zilelor Eminescu, poetul Gurghen Borian).

Ecouri în presă, studii ample (apărute în volume) și articole despre Eminescu pot fi întîlnite în paginile revistelor mari, centrale ca și în publicațiile regionale.

Revista Literature Sovietique (nr. 4 1950) îi consacra un articol scris cu multă sensibilitate („Un grand poète roumain"). Precizîndu-se că moștenirea lui Eminescu cuprinde 15.000 pagini, îl numește **„părintele limbii literare și literaturii moderne din țara sa"**.

Ceea ce s-a făcut pînă acum pentru popularizarea operei lui Eminescu în Uniunea Sovietică reprezintă desigur un important act de cultură care demonstrează universalitatea creației eminesciene, larga ei răspîndire pe cele mai diverse meridiane ale globului.

Tamara GANE

TRAIAN BRĂDEAN: Ilustrație la „Umbra mea" de Eminescu

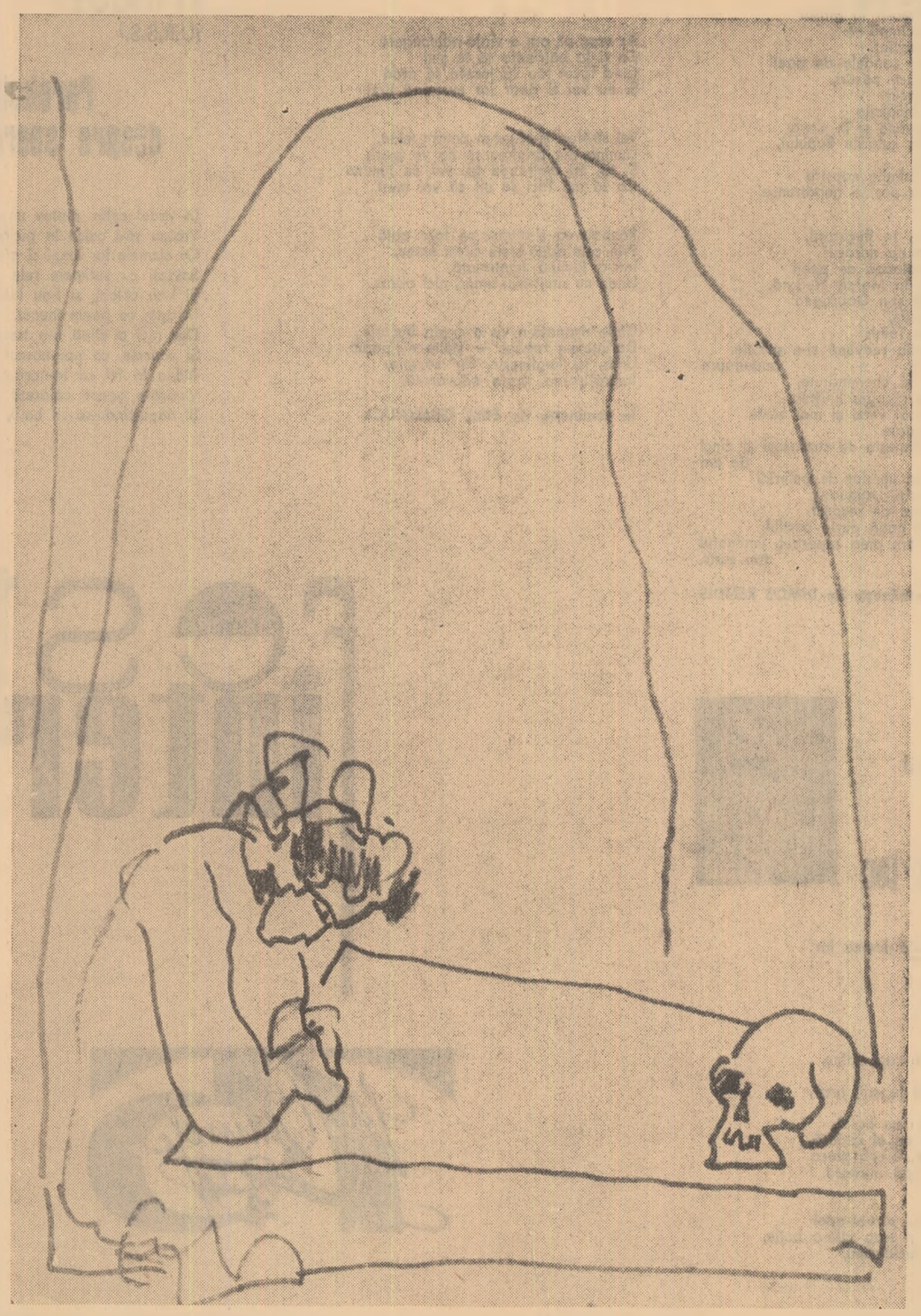

EMINESCU
ÎN LIMBA FRANCEZĂ

Cu Eminescu, poezia română intră în circuitul marilor valori universale. Patosul răscolitor, muzicalitatea gravă a versului eminescian, a depășit de mult spațiul național, impunînd-o străinătății.

Încă înainte de sfîrșitul veacului trecut opera lui Eminescu începuse a fi tradusă în cîteva limbi de largă circulație: italiană, germană, franceză, engleză etc. În primele decenii ale veacului nostru traducerile din opera sa au dobîndit o arie din ce în ce mai mare, iar în ultima vreme ele au căpătat o mare amploare. În prezent, luceafărul poeziei romînești este tradus în peste 30 de limbi. Nici un poet romîn nu cunoaște o atare răspîndire. Traducerilor li se adaugă studii mereu mai numeroase și mai largi, apărute în străinătate. Recent, două monografii voluminoase, scrise de doi cercetători romaniști, unul profesor la Sorbona, celălalt profesor la Universitatea din Roma, vin să îmbogățească masiv exegeza eminesciană de dincolo de hotarele țării.

În Franța, literatura română preeminesciană fusese popularizată prin numeroase lucrări despre principate, scrise de un Vaillant, Colson, I. Ghica, D. Bolintineanu și alții, în anii premergători revoluției de la 1848 sau ai unirii. Unii poeți romîni ca Vasile Alecsandri sau D. Bolintineanu cîștigaseră oarecare notorietate în Franța. Alecsandri își tipărise, la Paris, în traducere proprie, baladele populare culese de el și se afla în strînse legături cu scriitori francezi, cu societatea Felibrilor îndeosebi. D. Bolintineanu era cunoscut în Franța prin voluminoasa culegere din poezia sa, Brises d'Orient, *traduse de autorul însuși; despre el profesorul Philarète Chasle, istoric și critic literar apreciat, ținuse cîteva prelegeri la Collège de France, în cadrul cursului său de literatură universală. Dar atît Alecsandri, pe care societatea Felibrilor îl laurease pentru* Cîntecul gintei latine, *cît și Bolintineanu erau departe de a impune geniul creator romînesc în țara lui Victor Hugo și a lui Baudelaire.*

Prima operă eminesciană tradusă în limba franceză este basmul Făt Frumos din lacrimă *și datează din anul 1890. Ea e prezentată însă ca o creație anonimă, produs al folclorului, numele lui Eminescu neapărînd deloc menționat. Primele culegeri în versiune franceză din poezia eminesciană apar la începutul veacului nostru și se datoresc unor romîni. Cea dintîi, a Margaretei Miller Verghy, din 1910, cuprinde 45 de poezii, însoțite de o notă biografică a lui Al. Vlahuță. Traducerea e făcută peste tot în vers alb. De menționat sînt și traducerile din culegerea lui Șuțu din 1911, ca și tălmăcirile lui Petre Niculescu* (Poèmes *1931), precum și traducerea* Luceafărului *de către Paul Lahovary* (Hyperion, *1943). O selecție de bune traduceri din poezia lui Eminescu oferea la 1920,* Antologia literaturii romîne, *alcătuită de N. Iorga și Gorceix, antologie voluminoasă, oferind o imagine reprezentativă a poeziei noastre, de la Văcărești la Octavian Goga și a prozei, de la cronicari la Sadoveanu. Eminescu este reprezentat prin zece poezii: cîteva bucăți elegiace* (Din valurile vremii, O, mamă, Mai am un singur dor, Veneția ș.a.) *poemul* Epigonii *și* Scrisoarea I-a. *Traducătorul, Gorceix, francez rămas la noi din timpul războiului, s-a străduit, izbutind în bună parte, ajutat de N. Iorga, să dea o versiune, cît mai apropiată de original, a poeziei eminesciene, respectînd, cu ușoare, inerente libertăți, textul romînesc, metrica și rima, în genere structura versurilor. Profunzimea gîndirii și a simțirii poetului romîn, strălucirea artei sale se comunică nu o dată cu plenitudine cititorului francez. Prefața antologiei preciza în mod just coordonatele personalității poetului: „Eminescu, cel dintîi, a învățat a cunoaște poporul romîn din toate provinciile și de toate condițiile. El fu, în felul acesta, în contact strîns cu clasa țărănească, de la care a luat toate secretele celui mai bun stil tradițional, așa cum se găsește în poeziile populare și în povești. El fu un cititor pasionat al vechilor manuscrise și putu să-și asimileze toate calitățile care alcătuiesc farmecul vechilor povestiri istorice. El stăpînea literatura germană în adîncime și avea remarcabile cunoștințe asupra antichităților clasice și orientale. El își formă o originalitate literară la fel de riguroasă precît de delicată. El știu să folosească toate resursele celei mai misterioase armonii, nuanțele cele mai subtile în poeziile lirice și se arătă poet vehement și viguros în satirele sale".*

O bună traducere a poeziei eminesciene a dat și L. Barral. Culegerea sa, publicată în anul 1934, cuprinde 50 poezii, bucăți exclusiv lirice, de dimensiuni mici. Scrisorile, Luceafărul *și alte poeme mari au fost lăsate la o parte. Într-o scurtă prefață, traducătorul sublinia patetic importanța operei poetului, „european și în același timp produs al pămîntului natal", precizînd că nu s-ar putea face „o istorie exhaustivă a mișcării romantice, fără a ține seama de elementul original adus de Eminescu în marele curent de idei și simboluri care traversează secolul al XIX-lea". Deși, cum s-a mai subliniat, atmosfera și marea muzicalitate a versului eminescian rămîn în mare parte impermeabile versiunii franceze, traducerile sînt făcute în genere cu talent și exemplele de virtuozitate nu sînt puține. Bunăoară, poezia* La steaua: *„Jusqu'à l'étoile qui s'avive / les espaces sont si distants / qu'il a fallu des milliers d'ans / pour que sa clarté nous arrive. / Peut-être qu'en les lointains bleus, / depuis longtemps sa flamme est morte, / mais l'éther vibrant nous apporte / à peine, cette nuit son feu. / / De l'étoile l'épave nue / roule transie en un ciel froid; / elle est morte, quand on la voit, / vivante, elle était inconnue. / / Ainsi lorsqu'un de nos amours / s'est éteint dans la nuit profonde, / sa lumière encore vagabonde / est là qui nous poursuit toujours".*

Importantă este culegerea lui G. Paves din anul 1945, însumînd și traduceri eminesciene, între care Luceafărul, Scrisorile, Călin, Cugetările sărmanului Dionis *ș.a. Traducerile atestă o mai mare fidelitate față de sensul textului original. Cu toate că topica versului eminescian apare de obicei schimbată (în locul versului lung de 16 silabe, din* Scrisori, *de pildă, traducătorul folosește versul de 12 silabe, frecvent în elegiile lamartiniene, în* Călin, *în locul versului de 15 silabe, e folosit versul de 11 silabe), atmosfera și uneori muzicalitatea eminesciană se comunică, în esență, nealterate.* De pildă, sonetul Veneției: *„Elle est morte, à jamais, l'orgueilleuse Venise. / Plus de fêtes de nuit, de chansons, de falots. / Aux escaliers de marbre, aux portiques vieillots / La lune se promène, en blanchissant la frise. / / Partout Okeanos se plaint en longs sanglots. / Il a gardé, lui seul, une jeunesse exquise / Et voudrait ranimer la Beauté qu'il courtise / En frappant les vieux murs qui sonnent sous les flots. / / Il règne dans la ville un silence de tombe, / Et, sinistre, Saint-Marc, pendant que minuit tombe / Prêtre du temps passé, s'érige triomphant. / / De sa voix de Sybille, il rompt le lourd silence / Et prononce ces mots qui tintent en cadence: / Un mort ne revient plus, c'est en vain, mon enfant!"*

În ultimii ani, se știe, traducerile din Eminescu, în numeroase limbi străine, s-au intensificat. În limba franceză au apărut noi versiuni. Se cuvine, în acest sens, citată culegerea lui Hubert Juin (Quatre poèmes), *publicată la Paris în 1958, în care apar cîteva din marile capodopere eminesciene* (Scrisorile I-a *și a* III-a, Luceafărul, Memento Mori,) *într-o traducere deosebit de fluentă și de fidelă, în vers alb, precedată de o prefață cuprinzînd considerații pătrunzătoare asupra operei și vieții poetului romîn. De asemenea, antologia lui Robert Vivier, din lirica universală, apărută la Bruxelles în 1960 și intitulată* Traditore, *în care poetul romîn e reprezentat, alături de cei mai mari poeți ai lumii, prin șase poezii* (O rămîi, Sonet, Împărat și proletar, Rugăciunea unui dac, O, mamă, De cîte ori iubito). *Traducerea e excelentă, cu preocuparea de a reda deopotrivă bogăția gîndirii și simțirii poetului, ca și strălucita muzicalitate a versului eminescian.*

Alături de activitatea de traducere, exegeza eminesciană în limba franceză a sporit și ea de-a lungul anilor. Studiilor mai vechi scrise de cercetători romîni ca Al. D. Nanu (Le poète Eminesco et la poésie lirique française, 1930), sau N. I. Barbu (Remarques sur le style de la syntaxe poétique de M. Eminesco, 1943, studiu temeinic de stilistică eminesciană) li se adaugă numeroase prefețe la traduceri, scrise de obicei de traducători, unele din ele deja amintite mai sus. O mențiune aparte se cuvine lucrării, apărută recent, a prof. Alain Guillermou de la Sorbona, La genèse intérieure des poésies d'Eminescu. *Monografie vastă, de aproape 500 de pagini, lucrarea profesorului Gouillermou, urmărește pe baza unui studiu minuțios al variantelor din ediția erudită a lui Perpessicius, geneza antumelor eminesciene, stabilind legături cu ansamblul operei și concepției poetului, subliniind originalitatea și universalitatea poeziei eminesciene.*

Eminescu pătrunde tot mai mult în conștiința lumii, făcînd să vibreze an de an noi zone ale sensibilității umane la versurile lui fără moarte.

D. PACURARIU

COMITETUL DE REDACȚIE

Teodor Balș; Ov. S. Crohmălniceanu (redactor șef adjunct); **S. Damian; Ștefan Gheorghiu** (redactor șef adjunct); **Eugen Simion; Tiberiu Utan** (redactor șef); **Haralamb Zincă** (secretar general de redacție).

OLDRICH VYHLIDAL
(R. S. Cehoslovacia)

Inserare

Inserarea
coboară domol
și trapezul ce-atîrnă de cupola cerului
se leagănă-n gol.
Sîngele, de pe trambulina trupului, sus,
n-a mai ajuns la țintă, n-a mai ajuns.

Pumnul
ca o inimă cade,
ca o parașută
deschisă, însîngerată, nemaivăzută.

Iar noi, cu-această înserare
goliciunea toată ne-o acoperim.

Numai trupurile albe, undeva, prin țintirim,
rămîn despuiate.
Acolo, de-un copac s-a agățat un nor
și din aripi tot bate, tot bate.

În romînește de ION BRAD

VILÉM ZÁVADA
(R. S. Cehoslovacia)

Iazul de la Hrabova

Satul meu natal iubita Hrabovà
Ca o rățușcă-n lac plutea pe iaz,
Iar peste valuri, sus, visarea se-nălța
Din suflet peregrin ; — secat e iazul azi.

Nu strigă pescărași zburînd pe iezătură,
Și-n lutul roșcovan tăind se-mplintă plugul.
Stejarii seculari stau însă și susură
Și-n suflet vechiul iaz mi s-a aprins ca rugul.

În romînește de MIHAI BENIUC

NICOLÁS GUILLÉN
(Cuba)

Numele
(fragment)

Din vremea școlii
și-ncă dinainte... Din zorile cînd
eram doar o fărîmă de vis și lacrimi,
încă de-atunci,
mi-au dat un nume. Un sfînt și un semn
pentru-a putea vorbi cu stelele.
Te numești, te vei numi...
Și-apoi mi-au dăruit
ceea ce-i scris pe cartea mea de vizită,
ceea ce pun la temelia poemelor mele :
patrusprezece litere pe care,
umblînd, le duc în circă
și care mă-nsoțesc în orice loc.
E numele meu chiar, sînteți voi siguri ?
Oare-mi cunoașteți toate semnalmentele ?
Îmi știți voi sîngele meu navigabil,
geografia mea de munți obscuri,
de văi adînci și-amare
ce nu-s înscrise-n nici o hartă ?
Ați străbătut abisurile mele,
subpămîntenele-mi lungi galerii,
cu mari pietre umede,
insule răsărind din negre valuri
și unde simt cum cade
din inima-mi înaltă
un snop curat de ape de demult
c-un șuierat adînc și proaspăt,
într-un tărîm plin de-arbori arzători,
și de maimuțe echilibriste,
de papagali legislatori și șerpi ?

În romînește de EUGEN JEBELEANU

VÄINÖ KIRSTINÄ
(Finlanda)

Părul tău e o cascadă...

Părul tău e o cascadă,
sînii sînt cupe
spre sîngele tău.
Podeaua răspunde c-un sunet ușor
la atingerea pașilor tăi.
Dincolo de dulceața buzelor tale se văd strălucind dinții
ca oglinzile apei.

În romînește de AUREL GURGHIANU

ANDRÉ FRÉNAUD
(Franța)

Autoportret

Cu ochii triști, bulbucați de perle opace,
cu verbul îngreunat de prea multe vînaturi,
învăpăiat ca o stea pîlpîitoare,
zvăpăiat ca un vițel care-aleargă subt lună,
drept ca un toboșar îngropat pe-aproape,
care-și bate toba, se-oprește și iarăși începe să bată,
verzui ca un mucigai ce-și roade peretele
și surîde apoi, —
certat cu fericirea,
lipsit de un loc vrednic de invidiat,
mergînd drept în ursuzenia lui,
rostogolindu-și stîngaci ochii și r-urile
în cărbunii copilăriei și în toți ceilalți cărbuni,
negîndu-se cu-ncetul pe sine însuși, se-nalță
un om purtător de lumină.

În romînește de PETRE SOLOMON

E. GUILLEVIC
(Franța)

Învățătură pentru lucruri

Sîngele-i lichid mult complicat
Ce curge, curge. Și-i de-un roșu
Ce nu-l găsești aiurea și se schimbă
Ca șesul de subt lane variate.

El, sîngele, e plin de multe corpuri
pe care le cunosc doar învățații.

Dar sîngele-i al nostru. Și e el
Ce curge-ntr-una.
Hrană pentru viață.

El, sîngele, ușor se și revarsă,
Ajunge-n trup doar o deschizătură

Iar sîngele acelui mort
Din întîmplare, nu-i la fel.

Ca sîngele acelui mort,
Pe-același drum, să apere
Sfînția libertății —
Altfel e-același roșu al sîngelui,
Altfel răsună-n zări același strigăt.

În romînește de MIHAI BENIUC

RITA BOUMI-PAPA
(Grecia)

N-am încăput niciodată

N-am încăput niciodată
într-o sală mare cu lumini nenumărate,
pretutindeni rîsete, pahare pline și ghirlande
Și cînd am pornit să mă duc
mi-o luase înainte
tronînd în locul meu
amărăciunea,
ca să-mi aducă aminte
— închipuindu-și c-am uitat —
că în afara sălii cu orchestră
și cu prea multă bucurie,
mă căutau mii de oameni
din fața porților închise.

NIKOS PAPAS
(Grecia)

Eminescu

Profund e glasul tău, îndepărtat, profund
în roua Romîniei răcorit ;
iar cînd se ridica din pieptu-ți
ardent el căuta o țintă-naltă ;
ca Prutul și ca Dunărea-ți fu glasul
pornit din codri, din cîmpii —
în spațiu-n veci împrăștiat.
Slovele tale prinse în condeie de poeți
s-au prefăcut deodată-n păsări,
în slove vii s-au prefăcut
în sufletele noastre încălzite
cînd sună-acum în greacă și în slavă
și vin înveșmîntate în culorile Sudului,
vin, șoapte pe buze,
sau se păstrează în inimile noastre
ca stalactite eterne în peșteri nepătrunse.

Tu ne-ai adus, Mihai, în București,
unde bunicu-mi își căuta norocul
și am pornit într-o coloană de poeți
luînd furtuna-n piept în Marea Neagră,
pe Dunăre-am pornit și-n Dobrogea
te-am căutat — oriunde,
în bronzul statuii din Tomis
te-am căutat în brazda reavănă și-n spicele unduitoare
te-am căutat tăcînd și chemîndu-te,
dar prețutindeni ne-a răspuns liniștea,
cîmpiile au devenit mai verzi și mai vaste
de versul tău însămînțate.
Aici amintirea ta odihnește de șaptezeci și cinci de ani
păstrată de-un pămînt umblat de pelerini
veniți din Cuba, Grecia, Uruguay ;
Am venit să stăm plini de respect
ca umbra noastră să cadă peste pustiul
căscat din clipa în care pieri superbul, luminatul tău surîs.

În romînește de DIMOS RENDIS

HEINZ KAHLAU
(R. D. Germană)

Un joc

Jocul de-a mirii-ncîntă lumea lor
copilărească.
Miresele-s gătite,
petrecerea le place,
că vezi, copiii știu
să se gătească.

Și mirele-și înfundă-n cap, adînc,
o pălărie veche.
Pășește cu genunchii țepeni, grav,
lîngă pereche.
Ca rochie-a miresei : un halat.
Stergaru-ncinge fruntea ei sfioasă.
Și un copil cu trena... Trena place
copiilor, mergînd după mireasă.

Dar pentru ce se mai sărută-apoi
cei mari, și plîng, și trag cîte-o beție,
nu pot afla copiii nicidecum,
deși în jocul lor
ar trebui s-o știe...

VASKO POPA
(R.S.F. Iugoslavia)

Cutia cea mică

Cutia cea mică vede cum îi cresc cei dintîi dinți,
cum îi crește mica lungime,
mica lățime, micul ei vid,
pe scurt, tot ce are.

Cutia cea mică mai crește încă —
iată, închide într-însa dulapul
în care se afla ea însăși.

Și crește încă și încă,
iată, închide într-însa odaia,
casa, orașul, pămîntul,
universul în care se afla ea însăși.

Cutia cea mică își amintește de copilărie,
și de prea mare dor
se face iar o cutie mică.

Acum în cutia cea mică,
iată universul mic-mititel,
îl poți ușor vîrî în buzunar,
îl poți fura ori pierde.

Veghiați cutia cea mică.

În romînește de VERONICA PORUMBACU

INGEGERD GRANLUND
(Suedia)

Să poți saluta dimineața

Să poți saluta dimineața
fără teamă de vechiul „Acuz !"
Atenții rămase intenții,
scrisori niciodată scrise
oamenilor cu nume-ntr-o zi vărsate-n ziare
la rubrica
„Decesuri".
Să poți saluta dimineața,
fără reproșul neliniștii : viața —
ce-ar fi fost ea **dacă**...
sau dacă **nu** : ce știu eu ?
O, clipă ! Tu, care mă vei face să primesc,
mă vei face să-mi ierț mie însămi,
cînd vei deschide spre golul inert
suprema poartă către abisul inimii mele,
cînd liniștea se va schimba
într-o armonie absolută,
ușurată de sarcina grea
a cuvintelor care așteaptă nașterea lor.

În romînește de VIOLETA ZAMFIRESCU

GARAI GÁBOR
(R. P. Ungară)

Aș vrea să am o viață-ndelungată

Aș vrea să am o viață-ndelungată
Ca și la bătrînețe să te știu
Cînd focul tău va înceta să ardă
Și eu voi fi doar jar mocnind tîrziu

Vei străluci și-atuncea pentru mine,
Lumina din privirea ta nu va pieri,
Și tu, nu amintirea ta, vei da lumină
Ca să mă faci să uit că voi muri.

Răzbate-va și-atunci pe fața pală
Prin cele două stele acest extaz,
Într-o lumină imaterială
Unde nu simți nici umăr, nici obraz.

Unde drapată-n vis e cruda bucurie,
Dorințele-s repaos — sleite niciodată,
Unde își împlinește, făr' să știe,
Îmbrățișarea, vraja adevărată.

În romînește de EMIL GIURGIUCA

GURGHEN BORIAN
(U.R.S.S.)

„Garun"

Cînd aripi simți în piept ca de lăstun,
cînd flori ies din zăpezi întîia oară,
la noi se zice : „A venit Garun !..."
La voi : „E primăvară, primăvară !..."

E primăvară ! Cerul ne șopti,
privind cu ochi albaștri peste țară...
Răzbat prin bănățenele cîmpii
zvîcniri de primăvară, primăvară !...

O lume nouă-n romînescul plai
făcu bujori pe stîncă să răsară —
la noi, la voi, e-aceeași lună mai
și-aceeași primăvară, primăvară !...

Voi duce-n suflet tot ce-mi dăruiți :
ochi blînzi și dulce grai ce te-nfioară...
Sub cerul vostru pururi fericiți
să fiți în primăvară, primăvară !...

În romînește de GEORGE DAN

MIHAIL DUDIN
(U.R.S.S.)

Rana nu-mi este totuși mortală

Rana nu-mi este totuși mortală,
Pîn-la foc, m-oi sili să răzbat, —
Dar în locu-mi, surîde spre sală
Admirabil în rol, un băiat. —

Voi ajunge proptit de perete
Pîn-la postul de prim ajutor...
Spectatorii pătrund pe-ndelete
Într-o viață ce nu e a lor.

Ea aleargă pe pînză zglobie,
Agățată de moarte c-un fir.
Acest tînăr, de unde îmi știe
Pîrjolitul meu suflet ? — mă mir.

Alungîndu-mi necazul departe,
Cu zvîcnirea-i de ploșniță lupt,
Dar, prin jocu-i, doar el are parte
De răsplata de care sînt rupt.

Fără fard, peste zece minute,
Din ecran, pe pămînt coborît,
Cunoscute și necunoscute
Îl vor prinde, caline, de gît.

El va trece cu zîmbetu-i moale,
În nimic semănîndu-mi, nimic.
„Trecătorule-mi, du-te din cale !"
Ce să-i faci ? Trotuarul e mic.

Dă din coate, de vrei, cît mai tare !
Dar grăbindu-te, nu te pripi !
E-o greșeală în viața-mi, de care
Peste-un pas, te-ai putea poticni.

Și descruntă-ți privirea. Nu-i bine !
Și nici bine nu-ți șade de loc.
N-am nevoie, băiete, de tine,
Rolul meu pot și singur să-l joc.

DMITRO PAVLÎCICO
(U.R.S.S.)

Parabolă despre soare

În vadul calm, plutea un soare.
Vroiau să-l calce în picioare,
Cu cizmele lor lungi și grele,
Soldați cu sufletele rele.
Și l-au călcat, și l-au lăsat
În apă, ca pe-un înecat.
Dar nici o clipă n-a trecut
Și soarele, ca nou-născut
Ridea la fel ca la-nceput.
Veniră-n goană călăreții
Și năpustindu-se ca bețiii,
Lăsară caii fără frîu...
O caldă rană-i doar în rîu...
Dar nici o clipă n-a trecut
Și soarele, ca nou născut,
Rîdea, rîdea ca la-nceput.
Tanchiștii au sfîrșit convoiul,
Făcîndu-l una cu noroiul,
Din soare, funii împletiră,
Le-ntinseră, le răsuciră,
Și-n urmă, ca pe niște vine,
Le frînseră cu mîini haine.
Dar nici o clipă n-a trecut
Și soarele, ca nou născut,
Rîdea, rîdea, ca nou-născut.

În romînește de MADALINA FORTUNESCU

ALEXEI SURKOV
(U.R.S.S.)

O tranșee

O tranșee. O sobă cu fum.
Lăcrimează rășina-n văpăi.
Dar armonica-mi cîntă acum
despre zîmbetul ochilor tăi.

Despre tine și iarba mi-a spus,
lîngă Moscova-n cîmpul de nea.
Vreau ca tu, de acolo, să-auzi,
cum se tînguie inima mea.

Ești departe, departe, mereu,
cade-omătu-ntre noi, uriaș.
Pîn-la tine-i departe și greu,
pîn-la moarte-i aproape doi pași,

Cîntă-armonică, vîntu-ai învins.
Să-mi rechemi azi norocul plecat !
Lîngă dragostea mea de neatins,
mi-este cald în tranșeu-nghețat.

În romînește de MIHU DRAGOMIR

MARIO BENEDETTI
(Uruguay)

Trist pentru-nțîia oară

Tristețea lumii
e să anunțe că tristețea mea
a-nceput acum treizeci de ani
într-o noapte goală, fără nici o stea.

Îngerii, pe-atunci
mi se-atîrnau de nervi,
îmi aruncau făgăduieli cu-o aripă
și spaime, cu-o altă aripă.
Și-aceasta, mereu
ca să-nvăț viața
clipă de clipă.

Dar nu erau îngeri
ci numai fiori

Și-am avut și un bunic
încărcat cu un veac de basme
și cu o barbă de mătase
care-a rostit „noapte bună"
și-a-nceput să viseze
ca un vechi musafir de încredere.

Dar, firește, socot
că nu era un vis ;
era unica lui moartea
și-atîta tot.

Și au mai fost pe-atunci
nori mari cît munții
și orizontul ca o funie elastică
și lunea
și marțea
și vineria, și-așa mereu
se ținea în echilibru Dumnezeu
ca să nu cadă.

Dar nu era Dumnezeu
era o corabie veche
părăsită în radă.

În romînește de NINA CASSIAN

festival internațional de poezie

40 133

REDACȚIA : București — B-dul Ana Ipătescu 15. Telefon : 12 94 44 ; 12 74 26 ; 11 39 36. ADMINISTRAȚIA : Șos. Kiseleff nr. 18. Telefon 18.63.60. ABONAMENTE : 3 luni 6,50 lei ; 6 luni 13 lei ; 1 an 26 lei
Tiparul Întreprinderea Poligrafică „Informația", str. Brezoianu 23—25